

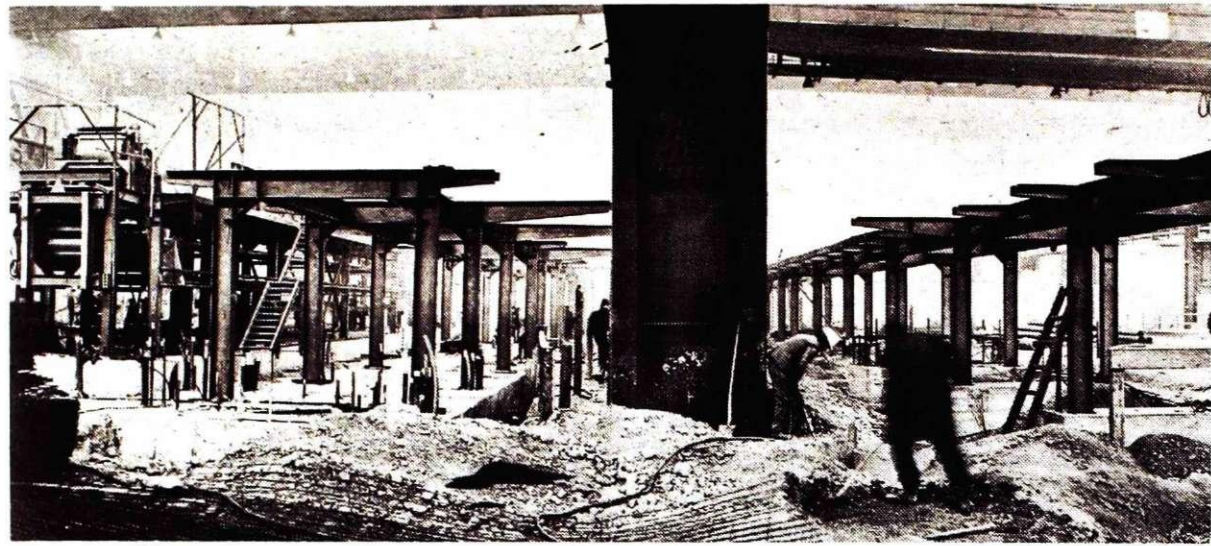
ŽELEZAR

TEDNIK – GLASILO DELOVNEGA KOLEKTIVA SŽ ŽELEZARNE JESENICE

JESENICE, DNE 5. FEBRUARJA 1976

ŠTEVILKA: 5. LETO: XXV

Železar izhaja od 1. decembra 1951 kot mesečna revija, od 15. aprila 1959 kot štirinajstdnevnik in od 1. januarja 1962 kot tednik. Glavni in odgovorni urednik Joža Varl – Naslov: Uredništvo Železarja, SŽ – Železarna Jesenice. Številki internih telefonov: urednik 483, administracija 484. Tisk: GP Gorenjski tisk, Kranj. Oproščen prometnega davka po pristojnem mnenju štev.: 421/1-72

Montaža žarilno lužilne linije za mehka, nerjaveča in silicijeva jekla

DOBER START V NOVO LETO

Mesec januar smo v Železarni kljub manjšim težavam s surovinami zaključili dosti obetavno in uspešno startali v novo leto. Operativni program skupne proizvodnje je bil za vso Železarno presežen za 5,4 odstotka, odprema pa za okrog dva odstotka. Seveda so to prve ocene, ki se lahko po dokončni računski obdelavi za nekaj desetink spremenijo navzgor ali navzdol. Po posameznih temeljnih organizacijah združenega dela pa so bili doseženi naslednji rezultati:

TOZD TALILNICE: Sodelavci v tej temeljni organizaciji združenega dela so za okrog pet odstotkov presegli operativni program. V obratu plavž je bil operativni program presežen za okrog deset odstotkov, martinarni za okroglo dva odstotka, v elektro jeklarni za okrog šest odstotkov, v livarni za okrog pet in v šamotarni za okrog sedem odstotkov.

Tudi sodelavci v TOZD VALJARNE so za okrog sedem odstotkov presegli mesečni operativni program. V posameznih obratih pa so dosegli naslednje rezultate: v valjarni bluming so presegli operativni program za okrog šest odstotkov, v valjarni štekel za okrog devet, v valjarni žice za okrog osem in prav toliko v valjarni profilov, v valjarni debele pločevine pa so ga presegli za okrog en odstotek.

Le za nekaj desetink odstotka so za mesečnim operativnim programom zaostali sodelavci v TOZD HLADNA PREDELAVA, ki so ga dosegli z 99,7 odstotka. Operativni program so presegli v elektrodnem obratu za okrog pet odstotkov, v jeklovleku za 2,8 odstotka in v žičarni za okrog pol odstotka. V obratu hladna valjarna so za planom zaostali za odstotek in pol, v profilarni za okrog šest odstotkov, v žebeljarni za 3,4 odstotka, medtem ko so v obratu vratni podboji operativni program dosegli le z okrog 49 odstotki.

Dokončne rezultate dosežene v mesecu januarju s komentarji direktorjev temeljnih organizacij združenega dela, boste lahko prebrali v naši prihodnji številki.

PRED POSKUSNO IZVEDBO NAPREDOVANJA NA DELOVNEM MESTU

Sistem napredovanja na delovnem mestu (NADM) je po dolgih zapletljajih, zastojih in tudi stranpotih pred poskusno izvedbo: izračun, pregledan in ev. popravljen je staž na delovnem mestu, v zaključni fazi je delo kadrovičarja, ki skrbi za pravilno formiranje skupin in napisani so ocenjevalni zvezki. Pred nami so krajši sestanki, na katerih bodo dobili predvideni ocenjevalci delovne uspešnosti (vodje in delegati SDS) dodatna pojasnila. Ob tem želimo razčistiti nekatere nejasnosti, o čemer naj ne bodo seznanjeni le predlagatelji NADM, ampak čim širši krog železarjev.

KAKŠNI SO KRITERIJI DELOVNE USPEŠNOSTI

Že v prvih javnih razpravah o NADM je bila postavljena zahteva, da se javno objavijo kriteriji ocenjevanja delovne uspešnosti; tej zahtevi smo v predlogu pravilnika o NADM deloma ustregli, in sicer so bili vsi kriteriji naštet. Sedaj pred izvedbo pa se nam zdi potrebno, da objavimo kriterije v celoti, natančno

takšne, kakršni so v ocenjevalnem zvezku – z opredelitvijo (definicijo) in stopnjevanjem. Kriteriji so videti takole:

NAČELA PRI OCENJEVANJU DELOVNE USPEŠNOSTI V PREDLOGU NADM

1. Vodstveni in delegatski predlog NADM sta enakovredna in hkrati

(Nadaljevanje na 3. strani)

ZAKAJ NEKATERI DELI SEDANJE DELOVNE SKUPNOSTI SKUPNE SLUŽBE TOZD, DRUGI PA DELOVNE SKUPNOSTI

V času pripravljanih del za novo organiziranost, ki bo usklajena z ustavnimi določili, odbor za uresničevanje ustave ugotovil, da je sedanja delovna skupnost Skupne službe velika in da je tudi na tem področju treba ugotoviti tiste enote, ki imajo pogoje da se organizirajo kot temeljne organizacije združenega dela.

To tembolj, ker je bilo v razlagah novega osnutka zakona o združenem delu, ki se pripravljajo, povedano, da so lahko TOZD tudi službe, ki imajo za to pogoje. Menimo, da je to tudi pravilno, saj je bilo doslej večkrat postavljeno vprašanje, kako da delavci v službah ne bi mogli imeti izenačenih samoupravnih pravic z delavci v proizvodnih TOZD.

Zaradi tega pa tudi zato, da bi v manjših organizacijskih enotah lažje prišli do ustrezne samoupravne vsebine dela, je odbor za uresničevanje ustave ugotovil tiste sedanje službe (sektorje), ki delajo v okviru sedanje delovne skupnosti Skupne službe, ki imajo pogoje, da se po novem organizirajo kot TOZD in druge, ki teh pogojev nimajo. Po objavi predloga nove organiziranosti, ki je izšel kot priloga Železarja 3/XXV, dne 22. 1. 1976, pod naslovom Analiza pogojev za organiziranje TOZD, nekateri delavci predvsem v delovni skupnosti Skupne službe postavljajo vprašanje, kakšna razlika je med sektorji, za katere se je ugotovilo, da so lahko TOZD in med tistimi, ki naj bi bili organizirani kot delovne skupnosti ali boljše

povedano, kakšni so pogoji, da je služba – sektor lahko TOZD.

(Nadaljevanje na 3. strani)

ISKRENE ČESTITKE IZMENI KOGOJ

Obrat valjarne profilov sodi med tiste, ki so v lanskem letu med prvimi izpolnili svoj družbeni plan.

Tradicionalni tekmovalni duh se vključuje tudi v leto 1976. Razen tega je pri delavcih valjarne prisotna tudi zavest, da morajo tako po količini kot po kvaliteti z vložkom oskrbeti jeklovlek. Temu je bila namenjena tudi razprava na letošnji mesečni tehnični konferenci. Ob podpori družbenopolitičnih organizacij v obra-

Z GRADBIŠČA HLADNE VALJARNE

V zadnjem obdobju se je delo pri montaži hladne valjarne na Beli normaliziralo in ni večjih ovir za normalno delo. Tako je trenutno dovolj monterjev, pa tudi z opremo ni večjih težav. Nekaj problemov je sicer s carinjenjem uvozne opreme, ki je prispela v Jugoslavijo že zadnje dni decembra in je zaradi nje montaža ponekod otežkočena. Zamujeno montažo v začetku januarja bomo poizkušali nadoknaditi s pospešenim delom, vendar bo še vedno problem dobiti dovolj monterjev.

Sedanje stanje na napravah je takole:

Praktično so zaključeni temelji (nad 95 %) na sendzimir ogrođju, dresirnem ogrođju, linije za pripravo kolobarjev, zvonastih pečeh, previjalni liniji, transporterju, regeneraciji, nevtralizaciji in brusilnih strojih za valje. Pri tem so najbolj kritični temelji lužilno žarilne linije, kjer imamo enomesečno zamudo od zadnjega plana. Delo se sicer povprečno odvija, toda zamuda bo ostala. Pričeli smo z izdelavo temeljev tudi za obojne krožne škarje, edino na liniji za razrez trakov na dolžini z gradbenimi deli še nismo pričeli. Od ostalih naprav je kritična še stavba in temelji vodikarne, kjer nimamo še kompletnega projekta.

Strojna montaža je praktično gotova (nad 95 %) na sendzimir in dresirnem ogrođju, na previjalni liniji, transporterju in regeneraciji, ni pa se še pričela na brusilni liniji za trakovce, čeprav so temelji gotovi.

Tudi strojne instalacije v zadnjem obdobju dobro napredujejo in je preko polovico instalacij gotovih na sendzimir in dresirnem ogrođju, zvonastih pečeh, previjalni liniji in regeneraciji.

Strojni montaži sorazmerno dobro sledi elektro montaža in kabliranje naprav. Dela potekajo na sendzimir in dresirnem ogrođju, previjalni liniji, liniji za pripravo trakov in regeneraciji.

V prihodnjih dneh se bo pričelo najpomembnejše obdobje zaključevanja del na napravah in sicer testiranje naprav. Tako bomo pričeli s testiranjem elektro pogonov na sendzimir ogrođju in previjalni liniji. Pomembno je, da bodo pri tem sodelovali naši vzdrževalci in samo njihova polna vključitev v to delo zagotavlja dobro poznavanje naprav in postopkov za popravila.

Od ostalih aktivnosti je treba omeniti zaključevanje instalacij za ogrevanje hal in vzporedno s tem zaključevanje priučevanja kurjačev za kotlovnico. Pričakujemo, da bomo kljub precejšnji zamudi na tem področju, v prihodnjem tednu pričeli delno ogrevati hale. S tem bomo odpravili eno pomembnih ovir za normalno delo na montaži naprav hladne valjarne.

REFERAT NA SEJI KONFERENCE ZKS ŽELEZARNE

V torek, 3. februarja je bila konstituantna seja konference ZKS Železarne. Poleg pismenega poročila o delovanju konference in njenih organov v zadnji mandatni dobi, ki so ga člani oziroma delegati prejeli že z vabilom, je imel na seji uvodni referat dosedanja sekretar Valko Erjavšek. Njegovo izvajanje z nekaterimi okrajšavami objavljamo danes, medtem, ko bomo o sami seji več poročali v prihodnji številki.

Danes zaključujemo svoje mandatno, nekoliko podaljšano obdobje delovanja komunisti, ki smo delovali v dosednji konferenci ZK, komiteju, v raznih grupah in komisijah ter vodstvih oddelkov in osnovnih organizacijah ZK. Ob sklenitvi enega obdobja je potrebno, da ocenimo

prehojeno pot, da pretehtamo dosežene rezultate in objektivno presodimo kaj smo storili in kakšne naloge nas čakajo v naslednjem obdobju.

Sedanja struktura vodstev organizacij ZK v ŽJ je bila izvoljena v

(Nadaljevanje na 6. strani)

SISTEMIZACIJA DELOVNIH MEST IN RAČUNALNIK

Poglavitna preobrazba družbeno-ekonomskega položaja delavca v proizvodnji in v družbeni reprodukciji je zagotovitev konceptualne usklajenosti z ustavnimi zasnovami, ki prvič opredeljujejo temeljne instrumente delovnega mesta, drugi položaj delavca na tem delovnem mestu in tretjič zajema ukrepe kateri oblikujejo ekonomsko politiko znotraj posamezne temeljne organizacije združenega dela. Za preteklo razdobje je neusklajenost znotraj takšnega trikotnika več kot očitna.

Ta neusklajenost se kaže predvsem na medsebojnih odnosih delavcev. Osrednje vprašanje, ki je vezano na sistemiziranje delovnih mest, pa je vprašanje izdelave sistemizacije in vrednotenja delovnih mest s pomočjo računalnika, kar se v svetu vse bolj in bolj uporablja. Sistemiziranje delovnih operacij, določanje odgovornosti, povezanosti

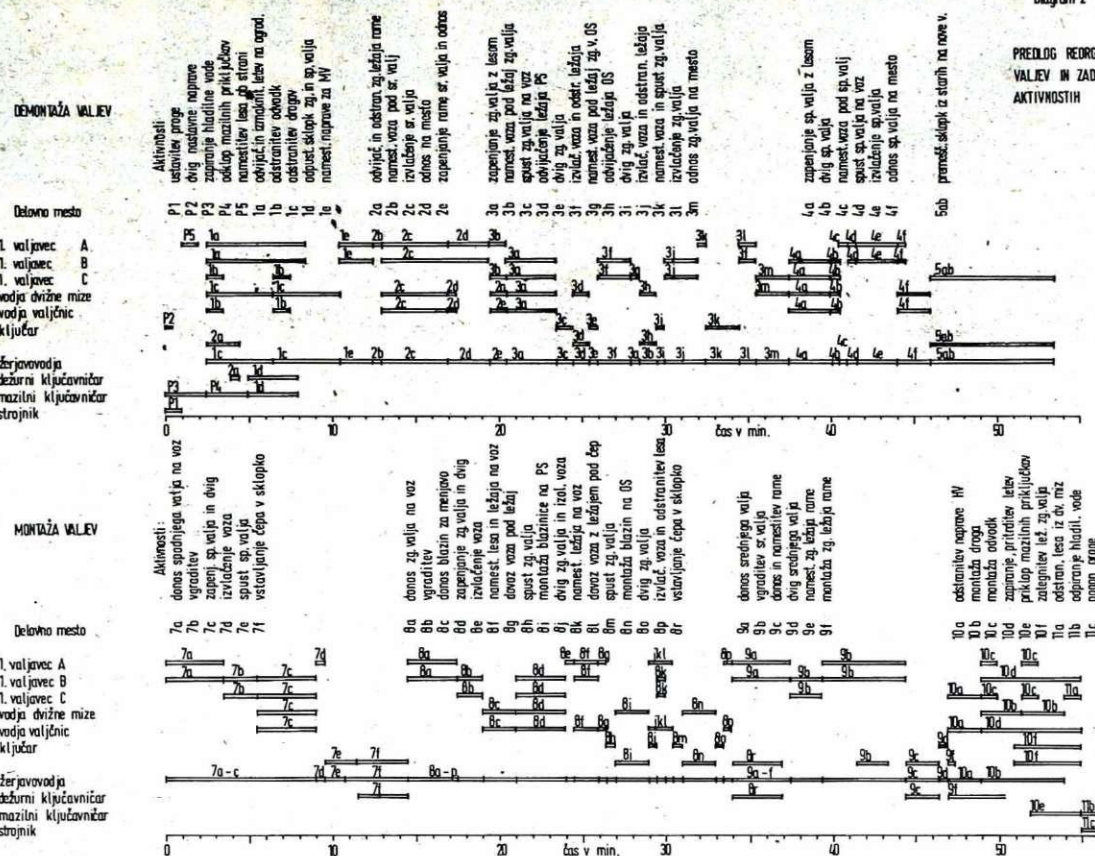
in nazadnje tudi vrednotenje delovnih operacij, so danes v svetu razviti že ustrezni sistemi, ki zajemajo tako ekonomske kot tudi zakonske, socialne in operativne zahteve delovnih mest. Hkrati pa so ti sistem dovolj prožni, da jih je mogoče prilagajati številnim spremembam in novim tehnologijam.

Sistemiziranje delovnih mest s pomočjo računalnika temelji na osnovnih izhodiščih načrtovanja delovnih operacij, antropometričnega in biokemičnega modela delavca, kar omogoča modeliranje delovnega mesta v treh dimenzijah, kajti računalnik nam lahko specifično tudi naloge delavca-upravljalca na delovnem mestu. Tako nam računalnik pomaga pri načrtovanju delovnih mest in delovnih operacij ter obenem pokaže tudi napake pri razporeditvah dimenzij posameznega delovnega mesta in pri razporeditvah delovnih operacij glede na zahtevnost delovnega mesta. S pomočjo računalnika dobimo tudi zahtevane sposobnosti, biokemični model delavca prav tako pa nam izdela oziroma izvede delovno frekvenco in opravi vrsto vrednotenja. V taka ocenjevanja se vključujejo vprašanja ali je delavec primeren glede na svojo velikost za določeno delovno mesto, ali je vidljivost delovnih prijemov dobra, kakšna je dosegljivost kontrol itd.

MENJAVA VALJEV V VALJARNI DEBELE PLOČEVINE

Diagram 2

PRELOG REORGANIZIRANE MENJAVE
VALJEV IN ZADOLŽITEV POSADE PO
AKTIVNOSTI

V osnovah politike ekonomskega in socialnega razvoja SFR Jugoslavije je bil že pred nekaj leti sprožen proces večjih prizadevanj za uravnoteženje in utrditev gospodarskih gibanj. Zato smo v začetku leta 1975 sprejemali stabilizacijske programe s posebnim poudarkom na varčevanje z materiali, na večjem izkoristku delovnega časa in proizvodnih sredstev, višjih produktivnosti, ali najkrajše povedano: boljše gospodarjenju. Te programe bolj ali manj uspešno izvajamo, postali so naša stalna naloga in jih zato tudi dopolnjujemo.

Iz obsežnih naporov za boljše gospodarjenje v železarni bomo poskušali obravnavati le droben izsek — del naporov, ki jih vlagajo v valjarni 2400 na Javorniku za boljše delo.

V valjarni debele pločevine (2400) so se v programiranju boljše gospodarjenja usmerili predvsem na progo. Obvezali so se, da bodo znižali valjavske zastoje za 0,84 odstotkov — na 4,5 odstotka, mehanike za 0,91 odstotka na 4,0 odstotka, povečali izplen za 0,3 odstotka na 79,7 odstotka in znižali količino izvaljene pločevine v raznih formatih za 90 ton na največ 300 ton na mesec. Cilji tega programa so bili tako količinsko jasno opredeljeni in kot stabilizacijski program obdelani na šeststankih samoupravnih delovnih skupin.

V letu 1974 so v valjarni 2400 porabili za učinkovito delo valjanje na progi 4.613 ur 10 min, po programu je proga mirovala 2.614 ur 40 min, na zastoje in okvare je odpadlo 1.532 ur 10 min. V tem prispevku nameravamo obravnavati samo del zastojev, ki nastajajo na progi zaradi menjave valjev, za kar je bilo v letu 1974 porabljenih 209 ur in 35 min. Struktura vrste časov v letu 1974 je pregledno razvidno v diagramu 1.

Pri 48 menjavah valjev v letu 1974, je bil povprečni čas menjave 260 min. V januarju 1975 leta je oddelek za študij dela in časa snemal tri menjave valjev. Snemanje je bilo razčlenjeno po fazah dela in izvajalcih z namenom, da se odkrijejo morebitne rezerve v času trajanja menjave in se odpravijo z organizacijskimi posegi. Snemane menjave so trajale 220, 207 in 300 minut in so bile posnete na vseh tref posadah. Povprečno 224 minutno trajanje menjav je za 18 minut krajše od povprečja leta. Razlike v času trajanja menjav valjev med posadami so nastale zaradi trajanja nekaterih faz postopka menjave, ki so jih pogojevale različna stopnja sodelovanja in pomoči sodelavcev pri opravih kot npr. odvijanje in izmaknitev letov na ogrodju, zategnitev ležajev zgornjega valja, odstranjevanje in nameščanje odvoda itd, ter zaposlitev žerjava na delih, ki nimajo zveze z menjavo valjev. Pomemben vpliv na trajanje posameznih delovnih operacij menjave ima izkušnost, spretnost in prizadevnost izvajalcev. Menjava valjev se običajno, v rangu cele ure podaljša, če se organizira v času, ki pade v menjavo posade. Na osnovi teh ugotovitev je bil sestavljen program reorganiziranega postopka menjave valjev iz naslednjih izhodišč:

— Sestavljen je bil racionalen vrstni red delovnih faz — aktivnosti — po izvajalcih in proučena možnost časovnega prekritja, oziroma istočasna izvajanja več delovnih faz. Sestavljene so bile zadolžitve posameznih delovnih mest na katerih delavci sodelujejo pri menjavi. S tako organizacijo, brez posebnih motenj, in brez povečane intenzivnosti dela je mogoče opraviti demontažo v 53 minutah in

montažo valjev v 56. minutah (glej diagram);

— dninski delovodja mora biti ORGANIZATOR cele menjave in mora biti KOORDINATOR dela izvajalcev posebno kadar nastopajo motnje pri izvajanju neke delovne faze;

— pred začetkom menjave se morajo izvršiti naslednja dela:

— donos naprave za menjavo valjev pred ogrode proge,

— donos potrebnega lesa,

— priprava žičnih vrvi in potrebnega orodja,

— menjava valjev se mora začeti v času, da je v vsakem slučaju zaključena ob koncu izmene, tudi, ne glede na program valjanja;

— pred začetkom menjave morajo biti zgornji in spodnji valj pripravljeni in opremljeni s sklopki. Srednji valj mora biti pripravljen z vstavki ravno in centriran;

— žerjav št. 6 je na kritični poti vseh aktivnosti menjave valjev, navodila za delo mu daje samo vodilni valjavec, pred začetkom menjave mora biti pregledan in brezhibnem stanju, med trajanjem menjave se ne sme uporabljati za nobena druga dela.

Te ugotovitve in stališča so bila izčrpano predelana na obratovodstvu in prediskutirana na sestanku z dninskimi delovodji proge.

Analiza trajanja menjav valjev v zadnjih šestih mesecih leta 1975 daje pregled učinkovitosti nove organizacije postopka. Po posadah so se dosegali naslednji časi menjav:

posada	1	2	3	popr.
povprečni čas trajanja menjave v min.	139,4	156,4	160	150,5
najdaljše trajanje menjave, min.	170	175	185	185
najkrajše trajanje menjave, min.	120	150	145	120

Povprečni čas trajanja menjave valjev se je z reorganizacijo postopka zmanjšal iz 260 na 150 minut, kar pri 48 menjavah v letu pomeni 87 ur 40 minut prihranka časa. Če bi ta čas lahko v celoti prevedli v čas valjanja, pomeni to pri 20 t/h valjanja, 1.750 ton višjo proizvodnjo debele pločevine na leto. Tine Črv

SISTEMIZACIJA DELOVNIH MEST IN RAČUNALNIK

(Nadaljevanje s 1. str.)

Dodatno k vsem tem nalogam pa je možno s pomočjo računalnika danes izdelati tudi že razne druge rešitve, kot udobnost delovnega mesta, ravnovesje delovnih mest, udobnost, rešitve raznih ekoloških problemov, dopustnost invalidnosti za zasedbo delovnega mesta in drugo. Vse kvantitativne podatke, ki se dobijo s pomočjo računalnika med procesom pa je možno usposobiti tudi za razne analize, izdelavo standardov za beneficiranje itd. Pri osnovni nalogi, to je izdelavi opisov delovnih mest, nam računalnik doda tudi potrebne čase za odmor, poišče najboljšo varianto dela glede na skupni mesečni fond, izdelava splošne opise operacij in navodil, ki so grajene na izboljšanju metod dela.

Danes je možno s pomočjo računalnika, še pred začetkom obratovanja novega obrata, na osnovi želene produktivnosti, izdelati program števila delovnih mest in njihovih operacij.

Računalnik je mogoče uporabiti tudi za izdelavo shem delovnih mest ob upoštevanju vseh elementov dela in ob upoštevanju prostorskih ali drugih omejitev, hkrati pa lahko ponderira posamezne oddelke oziroma sektorje glede na težavnost dela v združenem delu.

Sistemizacija mora s svojimi podatki označiti organizacijsko in funkcionalno vez med delavcem in delovnim procesom, vendar to pod pogojem, da to ni izhodišče za iskanje razlogov za kakršnekolik koristi. In če bo sistemizacija pravi odraz objektivnih zahtev delovnega procesa, bo omogočila spoznati kakšno je pravo razmerje med resničnimi razmerami in zahtevami, to pa je lahko samo pozitiven prispevek k izboljšanju resničnih razmer, k odpravi

vzrokov morebitnih neustreznih razmer v izobrazbenem in poklicnem sestavu TOZD oziroma za morebitne neustrezne zaposlitve in razporeditve.

Izhajajoč iz teh dejstev je sistemizacija delovnih mest zelo pomembna osnova za številne ukrepe pri organiziranju in opravljanju procesa dela v TOZD, seveda če je grajena na objektivni osnovi, kar pa se s pomočjo računalnika da tudi ustvariti.

Zato pa sistemizacije ne gre jemati kot neko statično kategorijo, kot izdelati program za računalnik in potem vse pustiti kot nespremenljivo, dokončno. Sistemizacija mora biti grajena za spremembe in novosti, ki jih prinaša razvoj v TOZD in OZD razvoj ki je opazen v novih metodah dela, njeni opremljenosti in v organizacijskih postopkih. To se pravi uporabnost in dognanost. Sistemizacija bo tem večja, če se bo poleg resničnega stanja upošteval tudi razvoj. Hafner

Železarski globus

JAPONSKA

Ob koncu leta 1978 bo zaključena izgradnja nove integralne železarne Ogishima, ki jo gradi japonska železarska družba Nippon Kokan. Njena letna proizvodna zmogljivost bo šest milj. ton surovega jekla. Imela bo dva plavža s koristno prostornino 4.000 kub. metrov, tri 250 in dva 80 tonska kisikova konvertorja, tri naprave za kontinuirano vlivanje slabov, valjarno debele pločevine (1,6 mil. ton/leto), valjarno trakov (1,2 mil. ton/leto) in hladno valjarstvo (1,2 mil. ton/leto).

Obletnico smrti prvega človeka v zgodovini slovenskega pesništva, 8. februar, praznujemo kot kulturni praznik Slovencev. To je dan, ko je za vedno prenehalo biti srce ne le našega največjega pesnika dr. Franceta Prešerna, temveč tudi velikega misleca, ki se je s svojimi demokratičnimi in humanističnimi idejami vzpenjal k vrhovom tedanje evropske napredne misli. »Edini Prešeren (iz kroga čebeličarjev) je premagal čas in sega v sedanost in bodočnost; njegova beseda nam še vedno poje, njegove sanje nas še zdaj omamljajo, in čim zrelejši smo, tem več lepote in resnice žari iz njega. Njegove ideje so še danes bojna gesla, in vsaka bodoča doba bo lahko iskala v njegovem bogatem zakladu spopolnila za svoje nedostatke.« Tako je ob obletnici pesnikove smrti dejal pred petdesetimi leti Oton Župančič, drugi velikan slovenske poezije. Te besede imajo še danes nespremenjeno vrednost, čeprav je od tega preteklo že pol stoletja.

France Prešeren je s svojo odprtostjo in napredno miselnostjo nenehno sodoben in nenehno pričujoč v našem času. Njegov pesniški izraz je stremel k bolj človeškim odnosom med ljudmi in narodi, k tem smotrom pa so usmerjena tudi naša današnja prizadevanja. Obrnjen v svet svojega časa je Prešeren s svojimi stihmi posegal v medčloveška razmerja in s takim odnosom izpričeval svojo resnično demokratičnost in patriotizem v najnaprednejšem smislu te besede. S svojimi stihmi je dvigal zavest človeškega dostojanstva, bičal vse oblike mračnjastva in zaostalosti v slovenskem življenju in pel o neuničljivi sili slovenskega ljudstva. »Prešeren je s svojo tvornostjo krepil vse tiste zgodovinske dejavnike, ki so Slovence kot narod ohranili jugoslovanstvu.« (Ziherl)

S svojimi stihmi je hkrati dvigal slovenskega človeka in njegovo besedo na raven kulturnega naroda ter v njem razvijal demokratično misel in narodno zavest. »Ljubezen do svojega ljudstva in do svoje domovine, do njune svobode in napredka, je Prešeren zmerom povezoval z idejo svobode, bratstva in enakosti vseh narodov.« To svoje prepričanje je kot pesnik najbolj učinkovito in nazorno izpovedal v Zdravljici:

*Živé naj vsi naródi,
ki hrepené dočakať dan,
da, koder sonce hodi,
prepir iz svéta bo pregnan,
da rojak
prost bo vsak,
ne vrag, le sosed bo mejak.*

PREŠEREN IN SOCIALISTIČNA KULturna PRIZADEVANJA

Prešernovo demokratično in napredno delovanje, »dajejo njegovemu izročilu še dosti širše razsežnosti, bogatijo naše demokratične tradicije in jih še tesneje povezujejo z revolucionarnim dogajanjem na slovenski zemlji v zadnjih desetletjih. To dogajanje je do kraja potrdilo vero v ustvarjalne moči našega ljudstva, ki je Franceta Prešerna in njegov krog utrjevala v boju z reakcionarnimi tokovi v tedanjem slovenskem družbenem življenju. Graditev novega življenja, katerega se je slovensko delovno ljudstvo, z ramo ob rami z delovnimi ljudmi drugih narodov in narodnosti Jugoslavije, lotilo po svojih zgodovinskih zmagah, ki jih je pred tridesetimi leti izbojevalo nad tujim in domačim fašizmom, je veličastno uresničevanje Prešernovih zamisli o bratstvu med narodi, sklenjenem v znamenju svobodnega razvoja ustvarjalnih sil v slehernem izmed njih.« (Ziherl) Pokojni Boris Kidrič pa je zapisal: »Naše novo življenje bo odražalo človečnost in kulturno vrednoto Prešernovega duha. Taka je kategorična zapoved zgodovinskega dogajanja, o katerem odločajo naše ljudske množice.«

Zato ni prav nič čudno, da se je Prešeren s svojimi stihmi, s svojo napredno, humanistično in demokratično mislijo, ki jo je izražal v najdovršenejši pesniški obliki, pojavljal v boju delavskega razreda za svoje pravice, med borci narodnoosvobodilnega boja in vsem svobodoljubnim ljudstvom, in da je živo prisoten v današnjih socialističnih kulturnih prizadevanjih. Njegovi stihji so bili mračnjastvo in nazadnjaštvo, dvigali narodno zavest in vero v lepši in pravičnejši svet, bili so glasnik svobode v najširšem smislu besede, enakopravnosti, bratstva in prijateljstva med narodi, njegovi stihji so duhovno bogatili in dvigali slovenskega človeka, slovenski narod.

Prešernovo delo, gledano od zunaj, je skromno in neznanost. Drobna knjižica z naslovom Poezije doktorja Franceta Prešerna. Bore malo za oko, toda njena vsebina odkriva ogromen duševni svet, ki s svojimi človeško pomembnimi vrednotami sega tudi v današnja socialistična kulturna prizadevanja. Prešeren je bil resnični pesnik tvorec, ki je izbral pot žrtvovanja za svoj narod in človeštvo.

Današnja prizadevanja za socialistično vsebino kulture, za bogatenje kulturnega in duhovnega življenja vseh delovnih ljudi in občanov, odpirajo nadaljna pota k osvoboditvi človeka in njegovega dela. To pa v bistvu pomeni višjo stopnjo ustvarjalnosti v proizvodnem delu, višjo stopnjo v družbenih in človeških razmerjih. Tem ciljem in smotrom so bili uprti tudi Prešernovi stihji in vsa njegova napredna in demokratična osebnost.

Praznovanje kulturnega praznika Slovencev — obletnice smrti največjega genija svojega rodu, bi morali poleg zunanjih kulturnih manifestacij, mnogo bolj izkoristiti tudi za delovno dogovarjanje o nadaljnjem razvoju kulture v samoupravni socialistični družbi, kakor tudi kritičnim analizam doseženega na tem področju. »In prav zategadelj ne more mimo Prešernovega imena nobeno naše prizadevanje, ki hoče veljati za socialistično kulturno prizadevanje, če socialistično kulturo pojmuje v leninskem smislu, se pravi prevzemanje in nadaljne razvijanje vsega, kar je bilo v zgodovini materialne in duhovne kulture ustvarjenega zares človeško pomembnega.« (Ziherl)

Ko danes toliko govorimo in razmišljamo o resničnem humanem kulturnem sporočilu, o marksistični kritiki na področju kulturnega in umetniškega ustvarjanja, bi se morali mnogo bolj zatekati v zakladnico človeško pomembnih duhovnih stvaritev v naši preteklosti, kamor nedvomno sodi s svojimi stihji, ki so prežeti z resničnimi človeškimi sporočili, drobna knjižica dr. Franceta Prešerna. Njegova sporočila segajo tako v takratni čas, kakor v sedanost in prihodnost.

PRED POSKUSNO IZVEDBO NAPREDOVANJA

(Nadaljevanje s 1. str.)

LESTVICI ZA NEVODSTVENE DELAVCE

KVALIFIKACIJSKA DEJA

- številni proizvodni deli (izdelki, tovar, tovar ipd.) v določeni količini ali doseganje norme, kjer je delo poravnano
- upoštevna in izpolnjevanje sprejete planne obveznosti
- dela spretno, hitro in učinkovito
- opreduje oblogo, ki se v popisu njegovega delovnega mesta

neobiskovalna vira

načrtno

normalna

niha

nasadovoljiva

Predlagatelj: _____

KVALITETNA DEJA

- stopnje kvalitete v proizvodnji oz. izdelkih, delih izdelkov (šarke)
- izdelki (garantila, zmeline, pregledi ipd.) so ustrezni, pregledni, brez napak, strokovno solidni

vrhunska kvaliteta

izpolnjenost kval.

normalna kvaliteta

kvaliteta na se

dela mnogo napak

Predlagatelj: _____

LESTVICI ZA VODSTVENE DELAVCE

KAKO JE ORGANIZIRANO DELO SKUPINE

- Saloge rasporeja pretežno, pri čemer dobro pozna in upošteva strokovno znanje, izkušnost in osebnostne lastnosti sodelavcev
- ima izdelan sistem spremljanja in kontrole nad delom ter nepristransko ocenjuje delovne dosežke sodelavcev
- v celoti dobro organizira delo in vodi svojo skupino

je učinkovit tudi v težjih ali neurejenih pogojih

učinkovit v normalnih pogojih

omajljiva organizacija dela

ne učinkovit organizator dela

Predlagatelj: _____

ALI JE DELO ZA RAZVOJ SODELAVCEV

- sodelavce informira, spodbuja interese, odkriva in razvija njihove sposobnosti
- svoje znanje in izkušnje prenaša na sodelavce
- traja skrb, da se sodelavci dodatno izobražujejo in usposablajo oz. strokovno napredujejo

ima napredni in visoki ljudski strokovni uspehi- sodelavci so zadovoljni s svojimi dosežki
- sodelavci so zadovoljni s svojimi dosežki
- sodelavci so zadovoljni s svojimi dosežki

jih odvrta od dela

Predlagatelj: _____

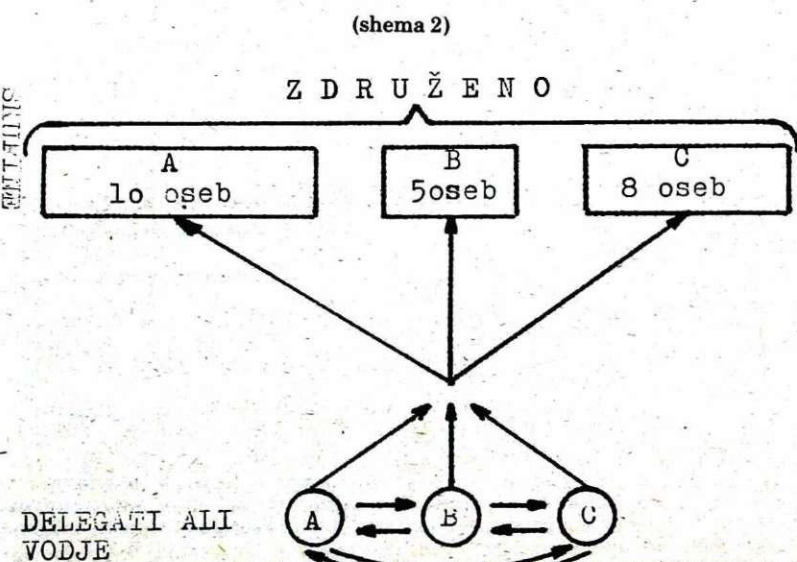
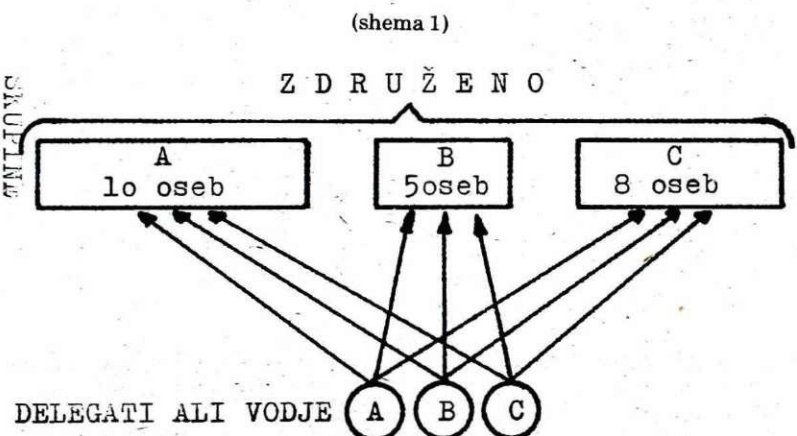
medsebojna kontrola. V primerih velike neskladnosti bomo postopek obnovili.

2. Vodstveni in delegatski predlog morata biti popolnoma neodvisna, kar pomeni, da morajo vodje in delegati izdelati predlog povsem samostojno, brez medsebojnega povezovanja in morebitnega vplivanja.

3. Formiranje skupine morajo zaradi uporabe t.i. normalne distri-

bucije šteti najmanj 20 oseb, razen v izjemnih primerih. Kjerkoli je mogoče, se manjše skupine združujejo, in v takih primerih se lahko predlog izdela na dva načina:

3.1. V situaciji, kjer predlagatelj združenih skupin pozna delovne rezultate vseh delavcev v teh združenih skupinah, lahko vsakdo izdela predlog samostojno, neodvisno od drugih ali prikazano na primer shematično:

3.2. V situaciji, kjer predlagatelj združenih skupin ne pozna delovnih rezultatov vseh delavcev (kar bo sicer najbolj pogosto), se zberejo skupaj in kot skupina usklajeno izdelajo celoten predlog za združene skupine ali prikazano na primer shematično:

4. Pri sestavljanju predloga oziroma ocenjevanju delovne uspešnosti je treba strogo upoštevati to, da se ne ocenjuje sodelavcev, ampak njihove delovne rezultate. Popolnoma se mora zavreči vse značilnosti posameznikov, ki z delovno uspešnostjo nimajo nikakršne zveze. Zato je pravzaprav neuradni naziv »osebna ocena«, ki je nastal verjetno zaradi kratkosti in izvorljivosti, v našem primeru docela neustrežne in se ne sme uporabljati. V tej obliki sistema NADM namreč ne ocenjujemo nikakršnih osebnostnih lastnosti človeka, ampak le njegovo delovno uspešnost, ki se mora objektivno odražati v konkretnih delovnih rezultatih. Čim večja bo neposrednost in dokazljivost teh rezultatov, tem trdnjši bodo predlogi.

Franc Belčič

INFORMACIJA ZA DELEGATE

V sredo, 11. februarja, bo 5. seja skupščine enote za zaposlovanje Jesenice, kjer bodo med drugim obravnavali tudi problematiko poklicnega usmerjanja v občini Jesenice ter družbeni dogovor o skupni porabi v letu 1976 za potrebe zaposlovanja. Delegati, ki jih bodo delegacije temeljnih organizacij združenega dela in delovne skupnosti skupnih služb železarne Jesenice delegirale na to sejo, se bodo še prej (v ponedeljek, 9. februarja) sestali na skupnem sestanku.

Na tem sestanku bodo izmenjali in uskladjali stališča glede omenjene problematike, hkrati pa se bodo tudi s strokovnega vidika seznanili s problematiko poklicnega usmerjanja v Železarni. Vsekakor bo za delegate koristno tudi to, da se bodo vsaj deloma seznanili tudi s problematiko štipendiranja, ki je eden od dejavnikov poklicnega usmerjanja. O štipendiranju je namreč, 26. januarja razpravljala tudi delegacija Železarne v skupni komisiji podpisnic samoupravnega sporazuma o štipendiranju v občini Jesenice. Skratka sestanek delegatov v ponedeljek bo prispeval k temu, da bodo delegati dobili celovitejšo podobo o poklicnem usmerjanju v občini Jesenice oziroma v železarni Jesenice.

N. Dejak

ZAKAJ

(Nadaljevanje s 1. str.)

V prvi koloni besedila omenjenega predloga na strani šest, je bilo to pojasnjeno v odstavku 2.2.4 in 2.2.5. Da bi bilo lažje razumljivo to pojasnimo v nekoliko bolj razširjeni obliki.

Posamezni deli skupnih služb opravljajo pretežno storitvene dejavnosti to je dela skupnega pomena, njihovo vloženo delo se ugotavlja kot del dohodka plačane realizacije dosežene s prodajo proizvodov proizvodnih TOZD. To se pravi, da imajo službe, ki so predlagane za TOZD direktni vpliv na uspešnejše formiranje plačane realizacije, torej vpliv na povečanje in kakovost proizvodnje in s tem na povečanje dohodka.

Drugi deli sedanje delovne skupnosti Skupne službe, pa pretežno opravljajo različna administrativno-strokovna, pomožna in tem podobna dela skupnega pomena za potrebe posameznih ali za vse TOZD in za organizacijo združenega dela kot celoto. Te enote nimajo direktnega vpliva na realizacijo. Njihove storitve morajo biti, če lahko tako rečemo nevtalne in neobremenjene z dohodkovno politiko. To so, če še enkrat ponovimo nevtalne službe, ki morajo za vse enake delati in niso z dohodkom vezane ne na enega in ne na drugega. Njihov dohodek se formira na osnovi medsebojnega samoupravnega dogovora.

Menimo, da smo s tem pojasnilom dovolj razumljivo obrazložili razliko v pogojih med enimi in drugimi enotami delovne skupnosti Skupne službe, zakaj so ene lahko TOZD, druge pa ne, ker ne izpolnjujejo ustavnih pogojev. Kar zadeva sistem formiranja dohodka pa smo prepričani, da se bo z novo organizacijo formaliziral tak dohodkovni sistem, ki bo te značilnosti še izraziteje nakazal.

SKUPNE LESTVICE (VODSTVENI + NEVODSTVENI DELAVCI)

OBVESTILA KOLEKTIVU - OBVESTILA KC

DEŽURNI ZA VZDRŽEVANJE V ŽELEZARNI

DATUM: PONEDELJEK - 9. 2.
TOREK - 10. 2.
SREDA - 11. 2.
ČETRTEK - 12. 2.
PETEK - 13. 2.
SOBOTA - 14. 2.
NEDELJA - 15. 2.

DNEVNI: NOČ BRANKO
PIKON JANEZ
DOLINAR SAŠO
SITAR ANTON
MOLAN IVAN
SVETINA BOGOMIR
ARH JOŽE

NOČNI: VEJAR JANEZ
BENEDIČIĆ MITJA
PEZDIRNIK JOŽE
JELOVČAN JOŽE
GASSER FRANC
LEBAN IVO
BERNIK FRANC

Telefon dežurnega za vzdrževanje v Železarni je: 358
vezni telefon je: 410

Na redne delovne dni dela dnevni dežurni od 14.00 do 18.00 ure
nočni pa od 18.00 do 6.00 ure

Na proste sobote, nedelje in praznike dela: dnevni dežurni od 6.00 do 18.00 ure
nočni pa od 18.00 do 6.00 ure

Predaja poslov se izvede v sobi tajništva vzdrževanja št. 5 v upravni zgradbi TOZD-VET.

SLUŽBA OBRATNE AMBULANTE

V dneh od 9. do 14. februarja bodo delale naslednje obratne ambulante:
dopoldan: IV. obratna ambulanta
popoldan: I. in II. obratna ambulanta
V soboto, 14. februarja samo dopoldan I. obratna ambulanta.

V zobni ambulanti:
dopoldan: I. zobna ambulanta
popoldan: II. zobna ambulanta
V soboto, 14. februarja samo dopoldan I. zobna ambulanta.

Ordinacijski čas dopoldan od 6.30 do 13. ure, popoldan od 13. do 19.30. V soboto samo dopoldan od 6.30 do 13. ure.

42. SEJA ODBORA ZA GOSPODARSTVO PRI DS ŽELEZARNE

Predsednik odbora za gospodarstvo EMIL AŽMAN je sklical 42. sejo odbora za petek, 30. januarja z naslednjim dnevnim redom: pregled sklepov zadnje seje, organizacija skupnih služb in elaborat o ustanavljanju novih TOZD, informacija o mehanizmu cen za proizvode 114. panoge, projekt proizvodnje oploščenih elektrod, ocena izvršitve operativnega programa za januar, operativni program za februar in razno.

Pomočnik glavnega direktorja je poročal, kako so bili izpolnjeni sklepi zadnje seje in še neizvršeni sklepi prejšnjih sej. Sklepi zadnje seje so realizirani ali pa so daljšje pomena, še vedno niso izvršeni trije sklepi sprejeti na 25. in 40. seji.

V nadaljevanju so razpravljali o organizaciji delovne skupnosti skupnih služb in elaboratu o ustanavljanju novih TOZD. Na osnovi gradiva, razprave in pojasnil, ki jih je podal direktor sektorja za ekonomiko in organizacijo so s poudarkom na ekonomskih odnosih med TOZD in delovnimi skupnostmi, ki se z novo organizacijo predvidevajo, sprejeli več ugotovitev. Smatrali so, da smo šele na začetku velikega procesa urejanja odnosov, zato bo treba na vseh ravneh še veliko dela in sodelovanja, da bomo odnose pravilno in dovolj hitro uredili. Same organizacijske oblike niso najbolj pomembne, dati moramo več poudarka vsebini, to je ekonomskim odnosom. Zaradi urejanja ekonomskih odnosov pa bo največ sprememb na področju računovodstva, zato je temu področju treba posvetiti posebno skrb. V bodoče je treba najti ustrezen način razpravljanja in odobravanja teh odnosov, tako pri samoupravnih delovnih skupinah kot ostalih organih upravljanja v smislu racionalizacije izkoriščanja delovnega časa.

Z novo organizacijo je treba posebno skrb posvetiti številu in obliki samoupravnih organov ter njihovim pristojnostim in racionalnemu koriščenju delovnega časa. Preprečiti moramo ponavljanje sprejemanja istih sklepov na različnih samoupravnih organih. Vso pozornost je treba posvetiti izpolnjevanju volitev, predvsem v pogledu pravih izbora kandidatov, ker bodo le tako izvoljeni sposobni ljudje, kar je pomembno za dobro izpolnjevanje ekonomskih odnosov. Tudi urejanju pravnih dokumentov in notranji organizaciji je treba posvetiti več pozornosti ter vgraditi elastičnost v samoupravne in ekonomske odnose med TOZD, da bo omogočeno njihovo hitrejše spreminjanje in prilagajanje. Z novo organizacijo je treba ustanoviti poseben oddelek, ki bo usklajeval proizvodnjo med TOZD.

V nadaljevanju seje so sprejeli informacijo o mehanizmu cen za proizvode 114. panoge in predlagane zaključke, ter izoblikovali stališča, ki jih bodo posredovali odgovornim republiškimi in zveznim organom.

Na predlog sektorja za novogradnje so se strinjali s projektom proizvodnje oploščenih elektrod in sklenili predlagati delavskim svetom TOZD, da združijo sredstva za nabavo opreme za povečanje proizvodnje oploščenih elektrod za 7.000 ton letno v skupni vrednosti 18.458.485 din (od tega zneska so že združena sredstva v višini 11.230.000 din zajeta v programu AZ za leto 1975, v 1976 in 1977 letu pa je treba združiti 7.228.485 din). Projekt se bo realiziral v štirih etapah:

1. etapa: izgradnja podaljška skladišča dodatnega materiala za varjenje;
2. etapa: nabava linije oploščanja z žarilnimi in sušilnimi pečmi;
3. etapa: nabava avtomatske pakirne naprave za pakiranje oploščenih elektrod in

4. etapa: nabava stroja za povečanje proizvodnje narezane žice.

Pomočnik glavnega direktorja je posredoval odboru oceno izvršitve operativnega programa za januar. Operativni program bo delno presežen medtem ko se bomo izpolnili v družbenega plana močno približali.

Ponovno niso soglašali s predlaganim operativnim programom za februar, ker tak kot je bil predložen, za odbor ni sprejemljiv, ker ne zagotavlja, da bo do konca leta dosežena z gospodarskim načrtom predvidena proizvodnja. Sestavljamcem operativnega programa in

TOZD, ki pri tem sodelujejo so priporočili, da predlagajo take operativne programe, ki se bodo v največji meri približali družbenemu planu.

Ob koncu seje so sprejeli informacijo direktorja sektorja za ekonomiko in organizacijo o pogodbi za dela v zvezi s planom s pomočjo uvajanja delovnih ciljev ter soglašali, da pri tem delu do konca leta 76 sodeluje tudi zunanji strokovnjak.

Pomočnik glavnega direktorja je seznanil člane odbora s pismom, s katerim je predlagano združevanje sredstev za razvoj cestnega omrežja. Člani odbora so vztrajali pri prvotnem sklepu, da je treba uskladiti razvoj železniškega, cestnega in luškega prometa z združitvijo v eno samoupravno interesno skupnost. Čeprav se zavedajo kritičnosti položaja v cestnem omrežju so menili, da takšna oblika sodelovanja pri razvoju cestnega omrežja kot je bila predlagana s kratkim pismom, za tako velike naloge ni sprejemljiva. J.S.

TOZD Valjarne

31. SEJA ODBORA ZA GOSPODARSTVO

Predsednik Romah Jakopič je 29. januarja sklical 31. sejo odbora za gospodarstvo pri DS TOZD Valjarne z naslednjim dnevnim redom: dosežena proizvodnja, izplen, asortiment in stroški v decembru 1975; izpolnitev programa varčevanja v TOZD Valjarne za december 1975; proizvodnja TOZD Valjarne v letu 1975; operativni program obratov za februar 1976 in sklep o načinu izvedbe revalorizacije.

Direktor Avgust Karba je odboru posredoval poročilo o proizvodnji in izplenu za mesec december 1975 v obratih TOZD Valjarne. Skupna proizvodnja je bila dosežena z 98,5 odstotka, blagovna pa s 101,5 odstotka. V nadaljevanju je Martin Lah dopolnil poročilo z analizo stroškov za vložek in predelavo, kjer obrati TOZD Valjarne izkazujejo precejšnje znižanje.

Direktor je poročal o izpolnjevanju programa varčevanja v mesecu decembru 1975 v obratih TOZD Valjarne:

Valjarna bluming:

obveza zastoji — 22 odstotkov, doseženo 22,79 odstotkov, poraba goriva na globinskih pečeh — obveza 24 kg/t vložka, doseženo 24,3 kg/t, izplen valjarne bluming — obveza enak ali boljši kot planiran, dosežen 1,0 odstotka pod planom. Izplen v valjarni štel — obveza enak ali boljši kot planiran, dosežen 1,3 odstotka pod planom.

Valjarna žice:

obveza zastoji — 34 odstotkov, doseženo 36,07 odstotkov, izplen — obveza 90,3 odstotka, doseženo 90,2 odstotka, žica na petem navijalcu in preklasificirana — obveza 500 ton, doseženo 565 ton.

Valjarna 2400:

obveza — zastoji — valjavski 4,5 odstotka, doseženo 4,13 odstotkov, mehanski 4,0 odstotka, doseženo 4,36 odstotka, izplen — obveza 79,70 odstotkov, doseženo 80,36 odstotkov, pločevina na zalogo — obveza 300 ton, doseženo 369 ton.

Direktor Karba je odbor seznanil s proizvodnjo TOZD Valjarne v letu 1975. Skupna proizvodnja je bila dosežena s 97,3 odstotka, blagovna pa s 93,4 odstotka.

Vodja priprave dela Janez Rozman je podal predlog operativnega programa za mesec februar 1976. Po družbenem planu je predvidene skupne proizvodnje 67.660 ton, programirane pa 17.270 ton.

Direktor kadrovskega sektorja Tone Varl je odboru posredoval širšo razlago predloga združevanja in delitve sklada skupne porabe za

leto 1976. Odbor za gospodarstvo je po obravnavi vseh točk dnevnega reda sprejel naslednje ugotovitve in sklepe:

1. Dosežen izplen v valjarni bluming je v mesecu decembru 1975 dosti ugoden, prav tako tudi v ostalih obratih. Pri analizi stroškov za vložek in predelavo izkazuje TOZD Valjarne znižanje, manj ugodno je bil dosežen plan skupne proizvodnje, medtem ko je blagovna proizvodnja dosežena s 101,5 odstotka.

2. Pri izpolnjevanju programa varčevanja v mesecu decembru so doseženi slabši rezultati kot v novembru, vendar so prekorajitve pri skoraj vseh obvezah majhne.

3. Potrdi se operativni program za mesec februar 1976.

4. Potrdi se način izvedbe revalorizacije osnovnih sredstev ter sredstev skupne porabe.

5. Z delitvijo sklada skupne porabe za leto 1976 odbor soglaša z navedenimi točkami 1., 2., 3. in 4., ki so zajete v predlogu. Pri točki 5., kjer je naveden ostanek sredstev za nove vloge v višini 1.880.660 din pa podpira predlog, da se sredstva iz sklada skupne porabe dodeli za SIS — skupnosti otroškega varstva Jesenice in Kulturni skupnosti Jesenice (za sofinanciranje uniform in instrumentov godbe, adaptacijo Kosove graščine in izdajo IX. in X. knjige Male Čufarjeve knjižnice).

Soglaša tudi s sofinanciranjem gradnje spomenika v Dražgošah in dodelitvijo sredstev iz sklada skupne porabe smučarski zvezi Jesenice, pri tem pa je bil mnenja, da je graditev skakalnice s plastično maso na Breznici manj potrebna in predlaga, da se od odobrenih 450.000 din dodeli 98.000 din za financiranje rekreacijskega centra na Kresu. Odbor podpira tudi mnenje izvršnega sveta občinske skupščine, da bi se del sredstev po ključu zaposlenosti namenilo za potrebe KS Radovljica in Tolmin.

6. Odbor je vzel na znanje informacijo o predlogu sporazuma o dolgoročnem poslovnem sodelovanju med železarno Jesenice in splošnim kovinskim podjetjem Ajdovščina. HZ

adjustaža Javornik 1/2. Vse samoupravne delovne skupine so obravnavale delo sindikalnega odbora za leto 1975.

V obratu valjarna 2400 je imela sestanek samoupravna delovna skupina proga 2400/2, ki je obravnavala gospodarski načrt Železarne za leto 1976, valjavske napake pri progi in izvolili so tudi delegate za ocenjevanje delovne uspešnosti. Pri valjavskih napakah so menili, da jih je treba zmanjšati v letu 1976.

TOZD HLADNA PREDELAVA

V obratu hladna valjarna so imeli sestanek samoupravne delovne skupine: hladna valjarna 1, 2, 3, adjustaža hladne valjarne, žarilnica hladne valjarne 3 in odprema hladne valjarne. Vse samoupravne delovne skupine so obravnavale: planske naloge, tekočo problematiko in razno. V samoupravnih delovnih skupinah hladna valjarna 1 in adjustaža hladne valjarne želijo odgovor, kaj se je ukrenilo v lužnici, ker še vedno dobivajo slabo lužen material in želijo, da se namesti in popravi kalorifer za ogrevanje obrata.

TOZD VET

V obratu strojno vzdrževanje sta imeli sestanek samoupravni delovni skupini: SV jeklarna 1, 2 in sta obravnavali: združitev SDS, varstvo pri delu, spremembe v zasedbi delovnih mest in predloge ter vprašanja.

V obratu RTA je imela sestanek samoupravna delovna skupina VMR, ki je obravnavala ocenjevanje delovne uspešnosti na delovnem mestu in razno. Na prejšnjem sestanku so se

31. SEJA ODBORA ZA GOSPODARSTVO

Predsednik odbora za gospodarstvo v TOZD Talilnice Franc Golba je, 30. januarja sklical 31. sejo odbora, na kateri so poleg članov prisostvovali še direktor kadrovskega sektorja Tone Varl, direktor TOZD Talilnice Stanko Čop in računovodja talilnic Boris Pesjak. Za sejo je predsednik predlagal naslednji dnevni red: poslovanje v mesecu decembru 1975, program proizvodnje za mesec februar 1976, predlogi za sovlaganje in informacija o delitvi sklada skupne porabe,

Direktor TOZD Talilnice je poročal o doseženih rezultatih v mesecu decembru, z obračunom stroškov pa jih je seznanil računovodja TOZD Talilnic.

Odbor je potrdil program proizvodnje za mesec februar v naslednjih količinah:

- plavž — 11.600 ton grodlja
- martinarna — 25.000 ton SM jekla (za obratovanje s štirimi pečmi) ali 26.500 ton SM jekla (v primeru obratovanja s petimi pečmi)
- elektro jeklarna — 14.400 ton elektro jekla
- livarna — 140 ton jeklolitine in 5 ton barvnih kovin
- šamotarna — 1.360 ton opek in mas.

Odbor je nadalje obravnaval predloge za sovlaganje s strani TOZD Talilnic za:

- elektradno žico CO₂
- za brusilni stroj za slabe in
- za nabavo 15 livnih voz.

Vse predloge bo odbor dostavil DS TOZD Talilnice v dokončno potrditev.

Odboru so bili posredovani predlogi za združevanje sredstev za:

- nabavo linije za oploščene elektrode,
- nabavo avtomatske pakirne naprave za oploščanje elektrode in

— izgradnjo skladišča za elektrode.

Vsi predlogi bodo prav tako posredovani DS TOZD Talilnic v obravnavo.

Direktor kadrovskega sektorja je navzoče seznanil o delitvi sklada skupne porabe. Odbor za gospodarstvo je predlagal samoupravnim delovnim skupinam v TOZD Talilnice, da sprejmejo delitev sklada skupne porabe po predlogu kadrovskega sektorja. Za vloge je odbor predlagal naslednji vrstni red:

- skupnost otroškega varstva Jesenice,
- sofinanciranje spomenika v Dražgošah,
- kulturna skupnost Jesenice za uniforme in instrumente godbe ter za izdajo IX. in X. knjige Male Čufarjeve knjižnice,
- krajevna skupnost Radovljica in Tolmin,
- manjše investicije,
- temeljna telesna kulturna skupnost Jesenice.

Odbor je vzel na znanje tudi sporazum o dolgoročnem poslovnem sodelovanju med železarno Jesenice in splošnim kovinskim podjetjem Ajdovščina.

M. D.

31. SEJA ODBORA ZA KADRE

Namestnik predsednika odbora za kadre in medsebojna razmerja v TOZD Talilnice Alojz Šiljar je 29. januarja sklical 31. sejo odbora, na kateri so pregledali izvrševanje sklepov prejšnje seje, obravnavali kadrovske poročila za mesec december in razpravljali ter potrdili kadrovske spremembe v posameznih obratih.

Potem, ko je namestnik predsednika poročal o izvrševanju sklepov prejšnje seje, je kadrovik TOZD Talilnice Polde Lomovšek podal kadrovske poročila za mesec december.

Iz poročila je razvidno, da so v TOZD v mesecu decembru sprejeli devet novih delavcev, odšlo pa jih je dvajset. Od tega je en delavec podal odpoved, osem delavcev je delo samovoljno zapustilo, šest delavcev je odšlo na odsluženje vojaškega roka, pet delavcev pa je bilo premeščenih v druge obrate. V tem mesecu se opaža tudi manjši odstotek fluktuacije v primerjavi s predhodnim mesecem leta 1975. Odboru je bilo tudi podano pojasnilo o starejših kriterijih za sprejem v Železarno, kar je vzrok v pomanjkanju stanovanj.

Odbor je nadalje obravnaval predloge posameznih obratovodstev o premeščitvah in razporeditvah delavcev.

V obdobju od zadnje seje odbora za kadre so bili v obratu plavž na

novi sprejeti trije delavci, 16 pa je bilo premeščenih na druga delovna mesta.

V obratu martinarna je pridobilo lastnost delavca sedem delavcev, 18 je bilo premeščenih, v elektro jeklarni so bili novosprejeti trije delavci, eden je bil na lastno željo premeščen, v livarni ni nobene spremembe, v šamotarni pa so bili trije novosprejeti, dva pa sta bila premeščena.

Nadalje je odbor obravnaval posamezne vloge o razporeditvi na delo v TOZD Talilnice. Zaradi pomanjkanja stanovanj je nekatere vloge moral zavrniti.

Navzoče je kadrovik seznanil z nabavo novega hidravličnega dvigala za potrebe obrata martinarne in o organizaciji tečaja za usposobitev voznikov.

Odbor je vzel na znanje tudi predlog oddelka za študij dela in časa za preimenovanje delovnega mesta »odpremik rude« v »voznika elektro voza« v obratu plavž. MD

TOZD Hladna predelava

27. SEJA ODBORA ZA GOSPODARSTVO

V torek, 27. januarja je predsednik odbora za gospodarstvo TOZD Hladna predelava Stane Horvat sklical 27. sejo in v obravnavo predlagal: pregled sklepov prejšnje seje; analizo proizvodnega in finančnega rezultata v mesecu decembru in operativni program za mesec februar.

Člani odbora so pri pregledu sklepov prejšnje seje ugotovili, da so bili vsi izvršeni. Sledila je razprava o doseženih proizvodnih in finančnih rezultatih v mesecu decembru. Direktor TOZD je poročal odboru, da so bili proizvodni rezultati v tem obdobju zadovoljivi. Vsi obrati temelj-

ne organizacije združenega dela Hladna predelava, razen hladne valjarne, so dosegli in celo presegli operativni program. Problematika, kot je pomanjkanje naročil in spreminjen asortiment, je bila v

(Nadaljevanje na 7. strani)

PREGLED SESTANKOV SDS

TOZD TALILNICE

V obratu martinarna sta imeli sestanek samoupravni delovni skupini: SM peči 4 in livna jama 1. Samoupravna delovna skupina SM peči 4 je na sestanku izvolila delegate za ocenjevanje delovne uspešnosti in delegate za sindikalno konfenco. Člani delovne skupine so predlagali, da bi bone za malico delili prvega v mesecu, ker se čutijo prikrajšane za bone, ki jim pripadajo od 1.—15. Samoupravna delovna skupina livna jama 1 je obravnavala zaprašenost zaradi flemanja. Člani delovne skupine želijo, da bi flemarji dobili drug prostor, zaradi večje varnosti pri delu.

V obratu elektrojeklarna so imeli sestanek samoupravne delovne skupine: obratovodstvo, elektro peči 1, 3 in priprava vložka elektrojeklarnice. Vse samoupravne delovne skupine so obravnavale: analizo pogojev za organiziranje novih temeljnih organizacij združenega dela in razno.

TOZD VALJARNE

V obratu valjarna žice in profilov so imeli sestanek samoupravne delovne skupine: čistilnica, tehcnica 1. proge in

MLADINSKE DELOVNE AKCIJE DOBILE ŠIRŠI DRUŽBENI POMEN

Čeprav nas od poletja loči še nekaj mesecev, v naši republiki že intenzivno potekajo priprave na letošnje mladinske delovne akcije, ki se bodo vrstile od sredine maja pa vse tja do jesenskih mesecev. V Sloveniji bo letos pet akcij: zvezna bo potekala na Kozjanskem, republiška pa na Brkinih v Suhi Krajini, Slovenskih Goricah in Kožbani pri Novi Gorici. Poudariti velja, da postavljeno delo mladim v naši republiki dobiva vse večji pomen in veljavo. Sedaj je v javni razpravi tudi družbeni dogovor, ki bo končno rešil tudi vprašanja planiranja in financiranja mladinskih delovnih akcij v SR Sloveniji.

Poglejmo kako so priprave stekle v naši občini. Komisija za mladinske delovne akcije, ki deluje pri OK ZSMS Jesenice, se je dela lotila nadvse resno. Kadrovsko okrepjena komisija je že začela z evidentiranjem možnih kandidatov za letošnje republiške in zvezne delovne akcije. Poleg v navedenih akcijah, bo morda nekaj jeseniških brigadirjev sodelovalo tudi na zvezni akciji Morava 76. Vse osnovne organizacije ZSMS so prejele evidenčne liste, ki jih morajo zainteresirani mladinci za udeležbo na delovnih akcijah takoj izpolniti in vrniti nazaj na občinsko konferenco ZSMS. Člani komisije se prizadevajo, da bi vodstva OO ZSMS izbrala za akcije res aktivne mladince, ki so s svojim delom v Zvezi socialistične mladine že pokazali lik dobrega mladince. Prav za takšne bo udeležba v brigadi lepo priznanje, hkrati pa tudi odgovornost, ker jih čaka težko in odgovorno delo. V preteklem letu je bilo morda ravno tu storjenih precej napak, saj danes le za peščico lanskoletnih brigadirjev vemo, da delajo v organizaciji ZSMS. Te napake je treba letos na vsak način odpraviti, kajti vse premalo se zavedamo, da brigadirsko življenje mladince še bolj usposablja za delo, predvsem ga izpopolnjuje pri razvijanju samoupravnih odnosov, utrjevanju bratstva in enotnosti tradicij

NOB itd. Zaradi tega letos ne smemo dopustiti, da bomo ob prihodu brigadirjev z delovnih akcij nanje pozabili. Letos bodo imeli predvsem možnost, da se vključijo v delo kluba jeseniških brigadirjev, ki je bil pred nedavnim ustanovljen.

Koliko brigadirjev bo letos odšlo na delovne akcije z jeseniške občine, danes še ne moremo reči. Številka bo prav gotovo večja kot lani, ko je bilo na akcijah skupno enaintrideset brigadirjev. Zaenkrat lahko povemo to, da bodo brigadirji iz delovnih organizacij dobili izredno plačan dopust, tistim iz srednjih šol pa se bo to štelo kot obvezna počitniška praksa. Za delovne organizacije bodo poletni termini spet neugodni, ker je takrat največ delavcev na dopustu.

Poleg navedenega pa je komisija za mladinske delovne akcije pripravila tudi že program lokalnih delovnih akcij, ki ga je potrdilo tudi že predsedstvo OK ZSMS. Predvidene so tri lokalne akcije in sicer prva v aprilu, druga v maju, tretja pa nekeje od junija do oktobra. Prva akcija bo po namenu predvsem

propagandna. Udeležili se je bodo člani kluba brigadirjev in evidentirani brigadirji za letošnje delovne akcije. Kot osnovna dejavnost na tej akciji bo brigadna konferenca, kjer se bodo bodoči brigadirji podrobno seznanili s samoupravnimi organiziranjem dela iz življenja v brigadi. Druga lokalna akcija bo imela več namenov, med drugim propagandni in finančni, poudarek pa naj bi bil predvsem na množičnosti. Na tej akciji naj bi sodelovali tudi mladi iz srednjih in osnovnih šol, delovnih organizacij in krajevnih skupnosti. Tretja akcija bo po namenu finančna in propagandna, v programu pa bo tudi brigadna konferenca in vrsta drugih aktivnosti. Natančen datum in kraj delovišča lokalnih delovnih akcij še ni določen, potekajo pa že razgovori s posameznimi delovnimi organizacijami, ki naj bi nudile ustrezno delo.

In na koncu še poziv našim mladim bralcem. Še vedno je čas, da se prijavite za letošnje delovne akcije. Izpolnite evidenčni list, ki ga dobite pri predsedniku svoje osnovne organizacije ZSMS in ga pošljite na občinsko konferenco ZSMS Jesenice, Titova 86. J.

OO ZSMS V TEHNIČNEM BIROJU JESENICE

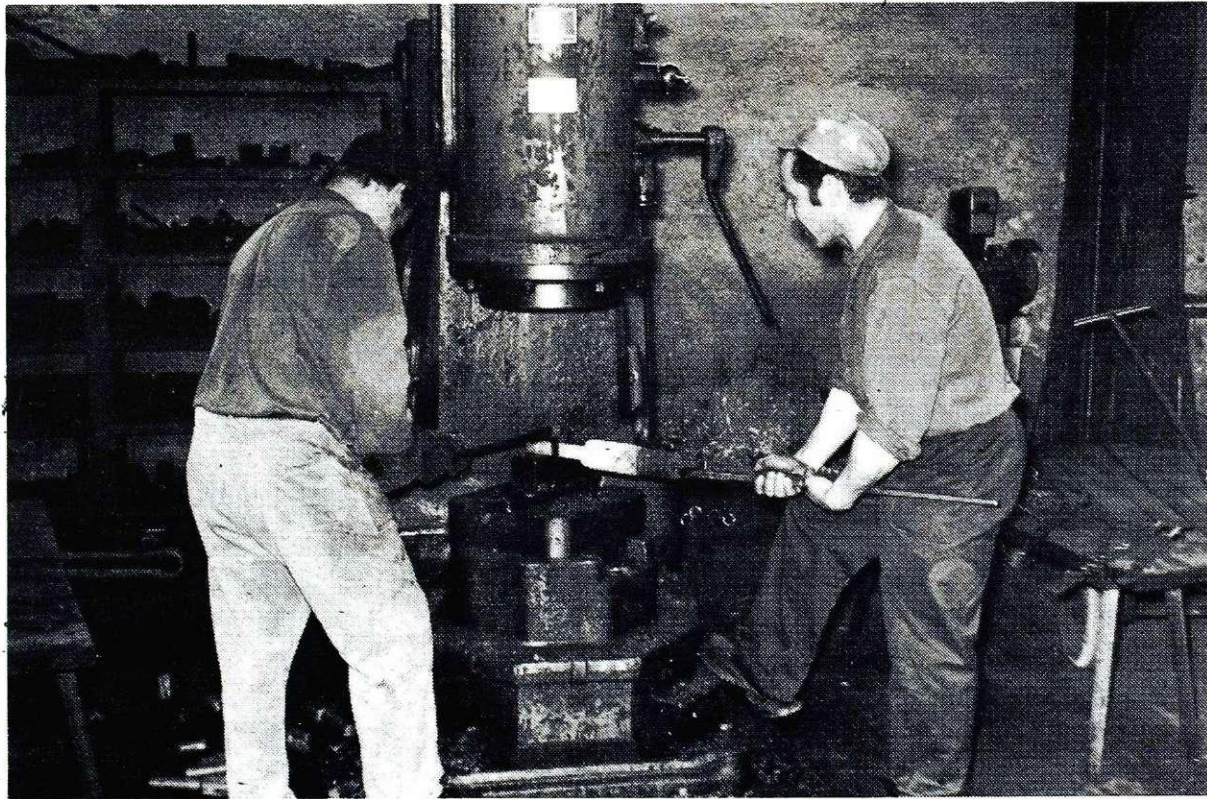
V delovnem kolektivu tehnični biro Jesenice je od skupno petdeset zaposlenih tudi deset mladincev. Nedavno praznovanje desetletnice kolektiva, so mladi obeležili z ustanovitveno osnovne organizacije ZSMS. Na konstituirani seji so se poleg mladim zbrali direktor tehničnega biroja Toni Zupan, predsednik OOS Jelen in sekretar OK ZSMS Franjo Kragolnik.

Pobudo za ustanovitev OO ZSMS je dal sindikat. Vso pomoč pri organiziranju pa je nudila tudi občinska konferenca ZSMS. Franjo Kragolnik je na seji zbrane najprej seznanil s poglobitvami nalogami Zveze socialistične mladine, ki izhajajo iz resolucije in ostalih dokumentov 9. kongresa ZSMS. To so predvsem področja: izobraževanje, uveljavljanje ustave in samoupravnih od-

nosov, sodelovanje s sindikatom in ZK, stabilizacija gospodarstva, racionalizacija proizvodnih procesov, reševanje stanovanjskih problemov, raziskovalno delo itd.

Mladinci so se odločili, da najprej izdelajo program dela OO ZSMS za leto 1976, v katerem bodo zajeli vse naloge in akcije, ki jih nameravajo izvesti. V programu bodo dali poudarek predvsem izobraževanju ob delu, kadrovske politiki, štipendiranju, sodelovanju s pripadniki JLA itd.

Na konstituantni seji so za predsednika osnovne organizacije ZSMS tehnični biro Jesenice izvolili Antona Zupana, za ostale člane predsedstva pa: Moniko Fon (idejno politično delo), Tatjano Gregorič (informiranje), Tomaža Solarja (šport) in Janka Koblarja. J.

Sodelavca v kovačnici

Pripravljenost je vedno
boljša kakor
golo pričakovanje...

Tito

ZAKLONIŠČA – SESTAVNI DEL CIVILNE ZAŠČITE

Lokacija javnih zaklonišč naj bi bila skrb urbanističnih zavodov. Poseben problem (v tehničnem smislu) predstavljajo zaklonišča večjih zmožljivosti. Posebnost v teh zakloniščih je uvedba naprav za obnavljanje zraka. Delna klimatizacija večjih zaklonišč terja redno napajanje z električno energijo oziroma lastne vire (agregate). Uvedba takšnih instalacij v zaklonišča pa zahteva:

- rezervno gorivo za štirinajst dni
- sesalne in izpušne odprtine z ustreznimi predfiltri
- posebne ventilatorje za hlajenje dizel- električnih agregatov
- zajamčeno množino tehnične vode za hlajenje klima naprav
- servisna delavnica za popravila z ustreznim osebjem (elektromonterji, mehaniki in vodoinstalaterji, tehniki za hladilne naprave)

– posadka za upravljanje in vzdrževanje.
Za graditev teh zaklonišč je potrebno opraviti precej tehničnih in zahtevnih opravil. Z zaščitnega stališča je pravilneje graditi mala, enostavna zaklonišča.

PREDNOSTI JEKLENIH MONTAŽNIH ZAKLONIŠČ

Zmožljivost jeklenih montažnih zaklonišč je 25–30 ljudi. Prednost tovrstnih zaklonišč je tudi v tem, da se v primeru eksplozij tovrstno zaklonišče ne sesuje.

Valjasti del tega zaklonišča je izdelan iz jeklene pločevine, debeline 10 mm. Da se poveča odpornost proti preoblikovanju je valj z notranje strani ojačan s posebnimi jeklenimi obroči. Prostor namenjen za ljudi ima površino 12 kvadr. metrov. Na obeh straneh zaklonišča je prostora za 25 ljudi. Zaklonišče je od zunaj izolirano s petimi plastmi jute, premazane s katranom. Taka montažna zaklonišča se lahko po delih prenesejo na manjša dvorišča, vrtove in drugam, torej tam kjer zaklonišč v stavbah še ni.

Zaklonišča za dopolnilno zaščito pomenijo boljšo rešitev od zakonov. Zaklonišča za osnovno zaščito se rešujejo s stalno graditvijo že v miru.

VRSTE UČINKOV

Mehanični učinki se ogledajo z neposrednim zadetkom in s posrednimi učinki. Posledice mehaničnih učinkov so rušenja.

Termični učinki nastajajo vsled toplotnih sevanj pri jedrskih eksplozijah in ob uporabi zažigalnih bomb. Posledice so lokalni in množični požari.

Zaklonišča in drugi zaščitni objekti morajo izpolnjevati pogoje za zaščito pred sodobnimi vojnimi sredstvi.

KONSTRUKCIJA ZAKLONIŠČ

Zaklonišča za osnovno zaščito, ki so zgrajena na varnostni razdalji jamčijo masivno zaščito. Mahanične učinke sprejema nosilna konstrukcija, ki vpija kinetično energijo udarnega vala s tem, da posamezni elementi konstrukcije delujejo manj deformacijsko.

Prodorna gama sevanja se tudi vpija v masi konstrukcije. Kemični učinki se prenašajo po zraku, z njimi se zaščitimo preko filterskega sistema.

Konstrukcijo zaklonišča in debelino zidu je treba dimenzionirati na jakost udarnega vala in jakost potresnih valov. Dinamična komponenta obremenitve je upoštevana z določbo osnutka pravilnika. Po tej odločbi je treba vsak izpostavljeni konstruktivni element armirati na nasprotni strani prereza s 50 % glavne armature. Vsaka konstrukcija, ki je obremenjena s časovno spremenljivo silo predstavlja dušeni oscilator.

Različno od gradbenih in arhitektonskih konstrukcij, so zaklonišča izpostavljena kratkotrajnim obremenitvam, ki upadejo v kratkem času od maksimuma na minimum.

DOLŽINA BIVANJA

Pomemben faktor, ki vpliva na funkcionalno ureditev zaklonišča je dolžina bivanja. Za določanje dolžine bivanja je treba upoštevati predvsem trajanje nevarnosti. Podaljšano bivanje je pogojeno pri napadih z vojnimi strupi, v primeru kontaminacije z radioaktivnim prahom ter v primeru splošne panike ko ljudje nočejo zapustiti zaklonišča.

Zaklonišča je potrebno oskrbeti s pitno vodo in osnovnimi živili za bivanje najmanj 21 dni.

Funkcionalno urejeno zaklonišče vključuje naslednje prostore:

- vhod, rezervni izhod
- bivalni prostor (dnevni prostor in prostor za spanje)
- sanitarni prostori

Količina nujno potrebne rezerve pitne vode znaša dnevno na osebo dva litra.

MALA ŠOLA SAMOUPRAVLJANJA – MALA ŠOLA SAMOUPRAVLJANJA – MALA ŠOLA SAMOUPRAVLJANJA – MALA ŠOLA S

Zapiski iz obdobja Neodvisne delavske partije Jugoslavije na Jesenicah

Spomini prve generacije jeseniških komunistov

80

Kakor navaja v že citiranem članku slovenski revolucionar in zgodovinar delavskega gibanja pri nas France Klopčič, oktobrska revolucija izenačila državljane z državljani Rusije in pri tem navaja tudi dokument – navodila, ki jih je predsednik Vseruskega centralnega izvrševalnega odbora sovjetov 13. decembra 1917 poslal astrahanskemu sovjetu: Revolucionarna dežela ne sme imeti sužnje. Vojni ujetniki se morajo počutiti v naši deželi kot gosti revolucionarnega delovnega ljudstva. Potrebno jim je dati lastno notranje samoupravljanje, olajšati njihovo delo in ga plačevati kot ruskim delavcem. To dokumentirano sporočilo potrjuje tudi spomin Antona Pezdevška, ki je pripovedoval, da je ruska država pod Leninovim vodstvom že v samem začetku pokazala veliko humanost do človeka. Čeprav siromašna in zaradi državljanske vojne izčrpana, je že dajala podpore in invalidnim borcev, ki so postali invalidi. Tudi Anton Pezdevšek jo je prejemal, ko so ga odpustili iz boljševiške vojske.

Drug pričevalec, ki je doživel oktobrsko revolucijo kot ujetnik v Rusiji, Jakob Vidic, se je spominjal: »Ko je bila zmaga oktobrska revolucija, smo bili ujetniki svobodni.« Jakoba Vidica so zaposlili v neki tiskarni.

V svojem zapisku »Slovenci v oktobrski revoluciji« navaja France Klopčič, da naši rojaki niso delovali samo v svoji skupini, marveč so se zaposlili tudi v sovjetskih ustanovah v Moskvi. Kot na primer navaja Vladimirja Čopiča, ki je postal tajnik oddelka južnih Slovanov v ljudskem komisariatu za narodnostne zadeve, in kasnejšega ljubljanskega odvetnika Stanka Lapajna, ki je delal v ljudskem komisariatu za zunanje zadeve (tako so boljševiki takrat imenovali svoje ministrstvo za zunanje zadeve). »Nadalje so naši rojaki po vsej Rusiji delali v tovarnah, pri kmetih, v gospodarski upravi, v sovjetih, v organih notranjih zadev, v komitejih KP (b) R itd. Najbolj pa so se uveljavili v enotah Rdeče armade, katere zgodovina navaja številne junake iz vrst Jugoslovancev, kakor na pr. Aleksa Duncića, Danila Serdića, Avgusta Barabaša, Vilka Mariona in druge, ki so poveljevali polkom, divizijam, bili v armadnih štabih. Med poveljniki srednjih enot Rdeče armade, navaja France Klopčič tudi nekateri Slovenci: Srečka Jerasa, Jožeta Horvata in Jožeta Velmarja. To pa se pravi, da so se Slovenci in drugi Jugoslovani skupaj z Leninovo Rdečo armado in v okviru nje borili proti sovražnikom revolucije in tuji intervenciji.

Tudi o tem smo se menili, ko smo se v pogovoru o času Neodvisne delavske partije Jugoslavije spominjali tistega črnega janiuarskega dne leta 1942, ko je umrl Lenin. Govorili smo o sovražni intervenciji v Rusiji, ko sta se v prvi polovici leta 1918

združili obe protisovjetski sili: notranjo reakcijo v Rusiji in zunanjo. Takrat se je končal tako imenovani oddih in začela se je državljanska vojna v Rusiji. Antantne imperialistične sile Anglija, Francija, Japonska in ZDA so začele vojno proti mladi sovjetski državi brez vojne napovedi. Angleži in Francozi so izkrcali čete na severu, zavzeli Arhangelsk in Murmansk, podprli belogvardejski upor, strmoglavili oblast sovjetov in ustanovili belogvardejsko vladno za sever Rusije. Japonci so se izkrcali v Vladivostoku, zavzeli tihomorsko Primorje, razgnali sovjetje in z belogvardejske vnovič vzpostavili buržuazni družbeni red. Na severnem Kavkazu so belogvardejski generali Kornilov, Aleksejev in Denikin s pomočjo Angležev in Francozov organizirali belogvardejsko prostovoljsko armado in zanesli upor kazaških vrhov proti sovjetom. Na Donu sta generala Krasnov in Momontov zanesla s tajno pomočjo nemških imperialistov upor donskih kozakov in iz Donske pokrajine začela pohod proti sovjetom. Na srednji Volgi je bil s spletkami Francozov in Angležev organiziran upor češkoslovaškega korpusa, ki smo ga že omenili in pri katerem bi se ustavili malo dalj, ne zato, ker bi mu pripisovali osrednjo in odločilno kontrarevolucionarno silo, marveč zato, da bi pokazali, kako je ta korpus postal orodje v rokah antantnih, zlasti francoskih imperialistov, ki so dvajset let kasneje v Münchnu Čehoslovaško prodali Hitlerju, o čemer bomo mogoče kasneje obširneje govorili v posebnem sestavku.

(Nadaljevanje s 1. str.)

4

Zanimiva je tudi primerjava uporabe posameznih tehnoloških postopkov za proizvodnjo sivega jekla v svetu. Ta je razvidna iz tabele, kjer sta navedena količinska proizvodnja in delež v odstotkih za posamezne tehnološke postopke (Thomsonov konverter, kisikov konverter, SM peč, električna peč, ostali postopki) v letu 1973 in za države ZDA, Sovjetska zveza, Japonska, države evropske gospodarske skupnosti (EGS) in ostale države. Navedena skupna količina proizvodnega sivega jekla v letu 1973 ne ustreza dejanski svetovni proizvodnji 695 milij. ton, ker za manjkajočih 30 milij. ton za nekatere države ni bilo na razpolago podatkov.

KDO IZ MENE POJE:

LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE...

K E R S T per SAVIZI.

Povést v versih.

Sloshil

D^r. PREŠERNIN.

V Ljubljani,
natifnil Joshef Blasnik.

1836.

LISTI izhajajo kot priloga tednika ŽELEZAR – glasila delovnega kolektiva SOZD SZ ŽELEZARNA JESENICE. Ureja kulturno umetniški klub pri DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, glavni in odgovorni urednik Joža Varl.

LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

Jesenice, 5. februarja 1976

Številka 24/VI

140 LET PREŠERNOVEGA »KRSTA PRI SAVICI«

V v o d.

Valjhún 1/, sin Kajtimára, bój kervávi
She dólgo býje sa kerfhánko véro,
S Avreljam Droh 2/ se vèsh mu v brán ne stávi;
Konzháno nijno je in marfiktéro
Shivlénje, krí po Kránji, Koratáni
Prelita napolníla bi jeséro.
Čnijó po póljí v bójih pokonzháni
Trum serzhni vájvodi, in njih vojfháki,
Šam Zhertomír se s májhnim trópam bráni.
Bojúje se nar mlájshi med junáki
Sa véro stárfhov, lépo Bóg'njo Shívo 3/,
Sa Zherte, sa Bogóve nad obláki.
On s njími, ki she terd'jo véro krívo
Beshí tjé v Bóhinj, v Bisherfko dolíno,
V terdnjávo sidano na skálo sívo.

She dán danáfshni vídífsh rasvalino,
Ki Ajdovfki se grádez imenúje,
V nji glédafsh Zhertomírovo lastnino.

Devétkrat vézhi mnósh'za jih obfúje,
In svéfte strashe króg in króg poštávi,
Odvásame úp jim vse pomózhi ptúje;

Vífoke ódre támkej si naprávi,
Sidóvje podkopúje, vráta séka;
Ne polastí se njíh, ki so v terdnjávi.

Sheft mélzov mózhi tlá kerváva réka,
Slovénez shé mori Šlovenza, bráta —
Kakó stráfhna šlepóta je zhlóvéka!

Ki nífo mézh, sekíra in lopáta
Jih mógle, lákota nepremaglíva
Pertí odpréti gráda tédne vráta.

Dalj Zhertomír jim réve ne sakrívá,
Beséde té továrfsham rézhe sbránim:
„Ne mézh, pregnála bo naf frézha kríva.

Le málo vam jedíla, brátje! hranim,
Braníli smo se dólgo bres podpóre,
Kdór hózhe se podáti, mu ne bránim;

Kdór hózhe val dozhákáť tème sóre,
Nepróste dní shivéť nozhém enáke,
Ne bránim mu, al jútra zhákáť móre.

S sebhój povabim drúge val junáke,
Val, kτέρíh ráma se vkloníti nóshe.
Temná je nózh, in stréla gróm obláke;
Sovráshnik se podál bo v svóje kózhe,
Le májhin próstor je tje do gofháve,
To nósh nam jo doféshí je mogózhe.
Nar vézh svetá otrókam slífi sháve,
Tje bómo nájdli pót, kjer njé slóvi
Ši prósti vól'jo véro in poštáve.
Ak pa naklónijo nam smért Bogóvi,
Manj stráfhna nózh je v zhérne sémlje kríli,
Ko so pod svetlim sónzam fushni dnóvi!
Ne sapusli nobeden ga v ti síli,
Molzhe oróshje svóje vísk bersh vaame,
Štrahlíva v zélím ní imél fhtevíli;
Al kómej vrata so odpérte, vnáme
Še stráfhni bój, ne bój, mešárfko klánje,
Valjhún tam s zélo jih mózhjó objáme.
Tud' ón se je sanéfil na njih spánje,
Preléti mífilil je osíde gráda,
In ponevédama planíti nánje.
Ko svójo mózh nar bój viháť raskláda,
Okróg vrát strásha na pomózsh savpije,
In vltáne shúm, de mósh sa mósham páda.

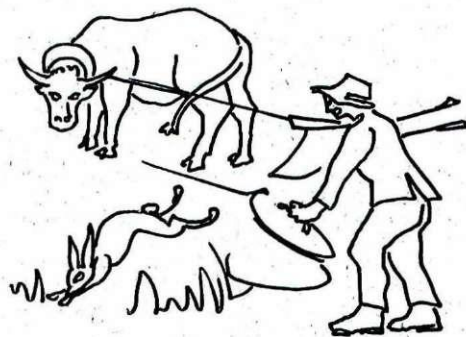
Ko se neúrník o povódnji vlíje,
Is hriba štermíga v dolíne pláno,
S deréshimi valóvami ovíje,
Kar se mu soper stávi, se ne vgáne,
In ne pozhíje pred, de jés omága;
Tak vérshe se Valjhún na nekríftjáne.
Ne jénja pred, dokler ni sádnja frága
Kerví prelita, dokler njíh kdo fópe,
Ki jim je stárfhov véra bla tak drága.
Ko sór sáfíje na merlízhov trópe,
Leshé, k' ob ájde shétvi, al ppheníse
Po njívah tam leshé šnopóvja kópe.
Leshí kríftjánov vezh od polovíze,
Med njími, ki so pádlí sa malíke,
Valjhún sahtónj tam íshe mládo líse
Njegá, ki krív morítve je velíke. —

PRAVLJICA, DOLGA KAKOR ZAJČJI REP

Kmet je nekoč zapregel k plugu par volov. Ko je zapregel, je plug odpeljal na polje in začel orati. Na polju najde gnezdo, pokrito z železnim pokrovom. Kmet dvigne pokrov z gnezda, tedaj pa skoči iz gnezda zajec, ki je imel nenavadno kratek rep. Ker pa je bil zajčev rep tako kratek, bo tudi zgodba nenavadno kratka. Če bi bil zajčev rep daljši, bi lahko pripovedovali zgodbo, ki bi bila nekoliko daljša.

Toda kar smo rekli, smo rekli, vsi bomo v posteljo tekli!

Po transilvanski pravljici
priredil Črt Šinkovec

ZAKAJ IMA KONDOR PLEŠO

V začetku ptiči niso bili operjeni. Po svetu so hodili goli, pa se tega niso sramovali. Sramežljivost bi bila tudi odveč, ker so zaradi golote pozimi neusmiljeno prezebali. Ko je bilo prezebanja le spreveč, so se zbrali na posvetovanje. Tedaj so sklenili prositi bogove, naj jim dodelijo potrebno obleko.

Bogovi so prisluhnili prošnji in odgovorili:

»Obleke za vas so že ukrojene in pripravljene. Na kupe jih je v gorah in samo čakajo, da jih pridete iskat.«

Ptiči se molče spogledujejo, a nihče ni imel prave volje, se odpraviti na pot. Edini, ki je bil pripravljen oditi, je bil kondor.

»Bom pa jaz šel,« vzklikne in se nemudoma odpravi na pot.

Potovanje je bilo dolgo in zamudno. Pospravil je bil že vso popotnjo, ki jo je bil vzel s seboj in zdaj je bil prisiljen se hraniti s tištim, kar je pač našel. Zadovoljiti se je moral celo z mrhovino, čeprav dotlej ni imel te navade.

Naposled je došel v gore, kjer so bile obleke za ptiče zložene na velikem kupu. Bile so vseh vrst in barv: enobarvne, pisane, bele in črne. Kondor izbere eno izmed najlepših in si jo obleče. Toda bila je nekoliko pretesna. Pomeril je dalje drugo, enake barve. Tudi ta ni bila dovolj velika. Pomeril je dalje drugo za drugo vse po-barvane pernice, dokler ne najde popolnoma črne. Ta mu je bila nekako prav, le nekoliko prekratka. Glava in vrat sta molela gola iz nje.

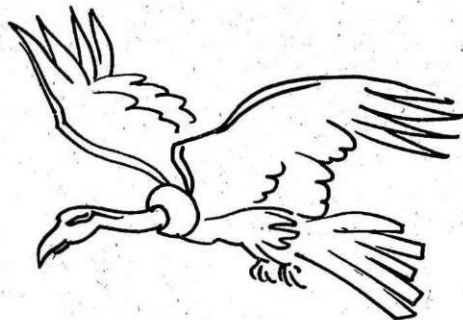
»Nič ne de,« si reče kondor. »Ko bom spet srečal bogove, jih poprosim za dodatek, da si pokrijem še glavo in vrat.«

Tako si je kondor obdržal črno obleko, ki jo nosi še danes. Ko se je oblekel, si nalóži obleke še za druge ptiče in se odpravi nazaj v dolino. Med potjo pa mu zdaj pa zdaj pade kakšna obleka na zemljo in kondor se je moral nenehno vračati. V širokem krogu se je spustil do tal in se spet vzel med oblake — kar še danes počenja v svojih poletih.

Kondorjevo potovanje v gore in nazaj pa se je tako zavleklo, da so se ptiči naveličali čakati. Zaključili so posvetovanje in se vrpili domov. In tako kondor, ki prileti na kraj posvetovanja, ne najde več žive duše. Znova je moral leteti in iskati ptiče, da si izberejo in razdelijo obleke. Odtlej imajo ptiči pernate obleke.

Kondor pa žal, ni več srečal bogov in tako jih tudi ni mogel prositi za dodatek, da si bo pokrtil vrat in glavo. Zaradi tega ima kondor plešo vse do današnjih dni.

Po indijski pravljici
priredil Črtomir Šinkovec

KAMELA IN MRAVLJA

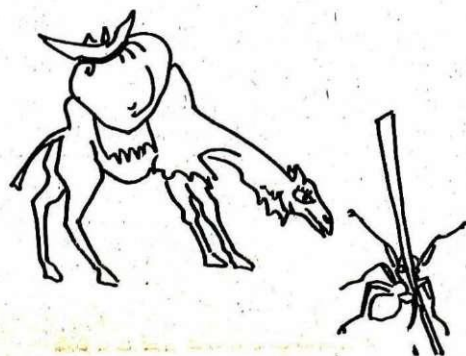
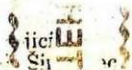
Ko je kamela nekoč tovorila prek pustinje, opazi ob svojih nogah v travi čisto majhno mravljico, ki je nosila stebelce, desetkrat večje od nje. Kamela postane in opazuje, kako se mravljica marljivo prizadeva, nato pa reče:

»Bolj ko te gledam, bolj te občudujem. Na svojih ramenih nosiš, kakor da ni nič, breme, desetkrat večje od tebe. Jaz pa nosim samo eno vrečo, pa mi klecajo kolena. Kako je to?»

»Kako je to,« odgovori mravljica, medtem ko se za trenutek ustavi. »To je zelo preprosto. Jaz delam zase, ti pa za svojega gospodarja.«

To je dejala mravljica, si spet oprtala stebelce na ramena in nadaljevala svojo pot.

Po arabski

Februarja letos mineva trideset let, odkar je nekaj najbolj gorečih likovnih samorastnikov dalo pobudo za ustanovitev likovnega društva na Jesenicah, ki so ga na ustanovnem sestanku poimenovali DOLIK – domači likovniki. Čeprav je tretjina ustanoviteljev že pokojnih, je DOLIK že ob svoji ustanovitvi pognal take korenine, ki so zagotavljale ne samo to, da se je ves ta čas obdržal, temveč se je v vseh teh tridesetih letih stalno pomlajal in kvaliteten raste. Tako kot na vseh področjih umetniškega ustvarjanja, je iz množice slikarjev amaterjev zrastle močno kvalitetno jedro, okrog katerega se znova in znova zbirajo novi, mladi in starejši likovniki v želji, da bi z likovno govorico prispevali h kulturnemu snovanju na tem območju.

Že v prvem letu obstoja so v društvu oziroma kasneje v klubu združevali okrog dvajset slikarjev z Jesenic in bližnje okolice, ki so se že v tem letu na Jesenicah predstavili na dveh kolektivnih slikarskih razstavah. O tem kulturnem dogodku je prva daljša reportaža izšla v Politiki. Avtor članka navdušeno pozdravlja ustanovitev DOLIKA na železarskih Jesenicah in poudarja pomembnost likovne vzgoje našega delovnega človeka. Jeseniški pojav navaja kot primer, ki bi bil vreden posnemanja v vseh delavskih in industrijskih centrih nove Jugoslavije. Dore Klemenčič, slovenski akademski slikar pa je ob tej priliki v takratnem Slovenskem poročevalcu zapisal:

»Ljudski likovni talenti, ki so se morda v vsej Jugoslaviji prvi organizirali v društvo DOLIK in ki poleg svojega težkega fizičnega in drugega dela s toliko dobre volje razvijajo likovno umetnost, zaslužijo vso pozornost našega kulturnega sveta in vso ljubezen delovnega ljudstva.« In dalje: »Ti ljudski talenti se ne bodo posvetili umetnosti kot profesionalci, toda kot posredniki med ljudskimi množicami in profesionalnimi umetniki bodo igrali posebno danes zelo važno vlogo.«

To veliko napoved Doreta Klemenčiča so jeseniški Dolikovci povsem

upravičili. Poleg združevanja slikarjev, ki so se poleg svojega rednega dela ukvarjali s slikarstvom in skrbi za njihovo likovno izpopolnjevanje, so bili vsa ta leta tudi organizatorji in izvajalci likovnih razstav na Jesenicah in v okolici, ter s predavanji in drugimi oblikami delovanja skrbeli za širšo likovno – estetsko vzgojo delovnih ljudi in občanov, s posebnim poudarkom na mladih.

Dolikovci so z rednimi študijskimi večeri, s tečaji, s slikarskimi kolonijami, predavanji in ogledi kvalitetnih razstav izven Jesenic, ob stalni prisotnosti poklicnih likovnikov in umetnostnih zgodovinarjev, skrbeli za strokovno rast in napredek svojega članstva. Kot svetovalci, mentorji ali učitelji so v teh tridesetih letih sodelovali z DOLIKOM akademski slikarji: Slavko Pengov, France Zupan, Dore Klemenčič, Karl Jakob in Ljubo Ravnikar, poleg umetnostnih zgodovinarjev: Andreja Pavlovca ter Ceneta in Maruše Avguštin. Z DOLIKOM pa so vsa ta leta aktivno povezani akademski slikarji: Jaka Torkar, Boni Čeh in Roman Savinšek. Še posebno Savinšek je zadnja leta uspešen mentor in vzgojitelj novih članov.

V tridesetih letih je likovni klub DOLIK, kakor se danes imenuje, s pomočjo vodstva DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, v okviru katerega deluje, organiziral in izvedel 293 razstav, od tega 229 na Jesenicah in 64 izven Jesenic. To pomeni povprečno sedem razstav letno na Jesenicah in dve izven Jesenic. V tem času je razstavna dejavnost postopno rasla in povprečno od treh do petih razstav v prvih letih, se je v zadnjih desetih letih povprečno povečala na 15 razstav letno na Jesenicah in pet razstav izven Jesenic. Dolikovci so v tem času imeli 111 kolektivnih slikarskih razstav, od tega 75 na Jesenicah in 36 izven Jesenic, posamezni Dolikovci so se na Jesenicah predstavili 25-krat, izven Jesenic pa 24-krat. Razen tega je bilo v tridesetih letih na Jesenicah 41 kolektivnih slikarskih razstav drugih organiziranih likovnih

skupin iz Slovenije in Jugoslavije ter 88 individualnih razstav likovnih del poklicnih in drugih likovnih umetnikov. V zadnjih dvajsetih letih so vse razstave odpirali s krajšimi kulturnimi programi in velikokrat tudi z likovnimi komentarji. Vsa dela, ki so jih Dolikovci razstavljali na kolektivnih razstavah, je odbirala strokovna žirija, da bi bila zagotovljena ustrežna kvaliteta.

Poleg izrednega pomena likovno razstavne dejavnosti v pogledu kulturno estetske vzgoje delovnih ljudi in občanov, je potrebno poudariti, da so Dolikovci v prostem času ljubiteljsko opravili vsa izredno obsežna dela pri organizaciji in aranžiranju razstav.

Pri svoji likovno ustvarjalni in likovno vzgojni dejavnosti, pa se Dolikovci niso zadržali samo pri razstavni dejavnosti. V teh letih svojega delovanja so organizirali čez 60 predavanj za šolsko mladino in odrasle z barvnimi diapozitivi o zgodovini likovne umetnosti in svetovnih galerijah, pri čemer so še posebno uspešno sodelovali z Narodno galerijo v Ljubljani. Imeli so čez 50 filmskih večerov s predavanji o likovni umetnosti za člane in javnost, čez 500 študijskih večerov in čez 1.500 delovnih kolektivnih stikov, saj so se v tridesetih letih redno tedensko sestajali.

Če bi ob vsem tem hoteli s številkami izraziti izredno likovno tvornost članov DOLIK, njihova dela, ki so bila po predhodni žiriji razstavljena, presegajo številko 3.500. Ta likovna dela so ali kot darila ali z odkupi našla svoje mesto v pisarnah Železarne, družbenopolitičnih organizacij in društev ter številnih delavskih družinah na Jesenicah in okolici. Posebno v zadnjih dvajsetih letih je v železarni Jesenice nastajala zbirka umetniških slik znanih slovenskih likovnih umetnikov, ker je Železarna praviloma iz vseh individualnih likovnih razstav odkupovala najmanj po eno delo. Tudi sicer je potrebno poudariti, da je delovni kolektiv jeseniške železarne vseh trideset let izkazoval DOLIKU primerno pozornost v obliki moralne in materialne opore in pomoči.

Jeseniški Dolikovci so v teh letih tudi zelo uspešno sodelovali s slikarji iz Čedad oziroma videmske pokrajine v Italiji, s slovenskimi slikarji iz avstrijske Koroške in s slikarji iz Varazdina. Zelo redne stike pa imajo predvsem z revirskimi likovniki, s slikarji samorastniki iz Ljubljane, slikarji iz Krškega in radovljanskega območja. Delovno pa sodelujejo tudi v združenju likovnih skupin Slovenije.

DOLIK danes združuje čez štirideset slikarjev z Jesenic in okolice ter Ljubljane. Njihov starostni razpon sega od 15 do 65 let, pa tudi njihova poklicna struktura je zelo heterogena – od proizvodnih delavcev, pisarniških delavcev, zdravnikov, do učencev poklicnih in srednjih šol.

Vseh trideset let je DOLIK deloval kontinuirano in načrtno. Njegovo delo je raslo iz leta v leto, dvigala se je kvaliteta posameznih slikarjev in DOLIKA kot celote. Popolnoma so uresničili in uresničujejo ter celo presegajo veliko napoved, ki jo je v njihovem ustanovnem letu napovedal Dore Klemenčič. DOLIK je v tridesetih letih delovanja postal pojem likovne tvornosti ne samo na Jesenicah in Gorenjskem, temveč širom po veniji in celo izven.

STARKA IN DVANAJST MESECEV

Nekoč je neka starka šla nabirat na njivo zelje. Hodeč po poti, ugleda duplino in v njej dvanajst možičkov, dvanajstero mesecev v letu. Obrnejo se k ženi in jo vprašajo:

»Babica, povej nam, kateri mesec v letu je najlepši.«

»Vsi so lepi,« odgovori starka. »Januar je mrzel, februar snežen.«

Starka je pohvalila zapovrstjo vse mesece v letu.

Tedaj pa meseci rečejo:

»Babica, ker si pohvalila vse nas in vsakega posebej, smo ti zelo hvaležni. daj nam tvojo ruto!«

V hipu so meseci ruto napolnili z dobrotami, da jo je starka komaj povežala z vsemi štirimi rogljički.

»Najlepša vam hvala,« vzklikne starka in se vrne domov.

Doma reče svojim otrokom:

»Zdaj bomo naposled imeli dovolj hrane. Poglejte, kaj vse sem prinesla. Medtem odvezuje ruto in iz nje se vsuje prgišče cekinov. Tako je bilo poslej v starkini družini vse v najlepšem redu. Ni se bilo treba bati lakote in pomanjkanja. Toda nekega dne obišče starko bližnja soseda in jo radovedno vpraša, kje je dobila toliko denarja.

»Dvanajstero mesecev v letu ga mi je darovalo,« ji reče starka.

»Tudi jaz jih bom poiskala,« veselo reče soseda. In v hipu je to tudi storila.

»Dober dan vam vsem,« reče soseda, ko jih ugleda.

»Soseda, povej nam, kateri mesec v letu je najlepši.«

»Hm, kateri naj bi bil najlepši,« zavije oči soseda. Nobeden ni kdove kaj prida. Januar je mrzel, februar je snežen... Zares ni kaj izbirati.«

»Dobro, dobro,« rečejo meseci. »Daj nam tvojo ruto in mi ti povrnemo za vse, kar si nam rekla.«

Soseda jim nemudoma izroči ruto in meseci jo napolnijo, da jo komaj poveže z vsemi štirimi rogljički.

»Najlepša hvala,« vzklikne soseda in odhiti proti domu.

Doma reče svojim otrokom:

»Zdaj smo bogatejši, najbogatejši v vasi. Glejte, kaj sem vam prinesla!«

Tedaj je razvezala ruto in iz nje se vsujejo same smeti. Soseda vzkipi od jeze in se zaleti k starki in vpije: »Nesramnica, napačno si mi nasvetovala!«

Starka pa mirno vpraša sosedo:

»Kaj si odgovorila mesecem, ko so te vprašali, kdo med njimi je najlepši?«

»I, kaj naj jim rečem, ko pa nobeden med njimi ni kaj prida vreden.«

Starka se nasmehne:

»Meseci so ti dali, kolikor si zaslužila.«

Po grški pravljici
priredil Črt Šinkovec

TAPIR IN OPICA

Tapir in opica sta križarila po džungli. Tapir je medtem godel na svojo piščalko.

»Daj meni tisto piščalko, tapir,« prosi opica.

»Ne, ne morem ti jo dati, kajti dobil sem jo v dar od svojega očeta.«

»Pa mi jo prodaj.«

»Ne, ne morem. Dobil sem jo v dar od svojega očeta, ki jo je bil dobil v dar od svojega očeta.«

»No, vsaj za trenutek mi jo posodi, da malce zapiskam, pa ti jo vrnem.«

Tapir, ki ni bil skop in trdosrčen, je piščalko posodil opici, ta pa je nemudoma skočila v veje bližnjega drevesa.

»Vrni mi piščalko,« prosi tapir in stresa drevo, toda opica poskakuje z drevesa na drevo.

Od tistega dne tapir tava med drevjem in ga potresa. Še vedno išče opico in čaka, da bo postala žejna in prišla z drevesa na požirek vode. Toda opica je zvita, raje se odžeja z roso na listju, kajti na drevju se počuti bolj na varnem.

Po indoameriški pravljici
priredil Črtomir Šinkovec

Prva razstava likovnih del članov DOLIK (maj 1946)

Februarja letos mineva trideset let, odkar je nekaj najbolj gorečih likovnih samorastnikov dalo pobudo za ustanovitev likovnega društva na Jesenicah, ki so ga na ustanovnem sestanku poimenovali DOLIK – domači likovniki. Čeprav je tretjina ustanoviteljev že pokojnih, je DOLIK že ob svoji ustanovitvi pognal take korenine, ki so zagotavljale ne samo to, da se je ves ta čas obdržal, temveč se je v vseh teh tridesetih letih stalno pomlajal in kvalitetno rasel. Tako kot na vseh področjih umetniškega ustvarjanja, je iz množice slikarjev amaterjev zrastle močno kvalitetno jedro, okrog katerega se znova in znova zbirajo novi, mladi in starejši likovniki v želji, da bi z likovno govorico prispevali h kulturnemu snovanju na tem območju.

Že v prvem letu obstoja so v društvu oziroma kasneje v klubu združevali okrog dvajset slikarjev z Jesenic in bližnje okolice, ki so se že v tem letu na Jesenicah predstavili na dveh kolektivnih slikarskih razstavah. O tem kulturnem dogodku je prva daljša reportaža izšla v Politiki. Avtor članka navdušeno pozdravlja ustanovitev DOLIKA na železarskih Jesenicah in poudarja pomembnost likovne vzgoje našega delovnega človeka. Jeseniški pojav navaja kot primer, ki bi bil vreden posnemanja v vseh delavskih in industrijskih centrih nove Jugoslavije. Dore Klemenčič, slovenski akademski slikar pa je ob tej priliki v takratnem Slovenskem poročevalcu zapisal:

»Ljudski likovni talenti, ki so se morda v vsej Jugoslaviji prvi organizirali v društvo DOLIK in ki poleg svojega težkega fizičnega in drugega dela s toliko dobre volje razvijajo likovno umetnost, zaslužijo vso pozornost našega kulturnega sveta in vso ljubezen delovnega ljudstva.« In dalje: »Ti ljudski talenti se ne bodo posvetili umetnosti kot profesionalci, toda kot posredniki med ljudskimi množicami in profesionalnimi umetniki bodo igrali posebno danes zelo važno vlogo.«

To veliko napoved Doreta Klemenčiča so jeseniški Dolikovci povsem

upravičili. Poleg združevanja slikarjev, ki so se poleg svojega rednega dela ukvarjali s slikarstvom in skrbi za njihovo likovno izpopolnjevanje, so bili vsa ta leta tudi organizatorji in izvajalci likovnih razstav na Jesenicah in v okolici, ter s predavanji in drugimi oblikami delovanja skrbeli za širšo likovno – estetsko vzgojo delovnih ljudi in občanov, s posebnim poudarkom na mladih.

Dolikovci so z rednimi študijskimi večeri, s tečaji, s slikarskimi kolonijami, predavanji in ogledi kvalitetnih razstav izven Jesenic, ob stalni prisotnosti poklicnih likovnikov in umetnostnih zgodovinarjev, skrbeli za strokovno rast in napredek svojega članstva. Kot svetovalci, mentorji ali učitelji so v teh tridesetih letih sodelovali z DOLIKOM akademski slikarji: Slavko Pengov, France Zupan, Dore Klemenčič, Karl Jakob in Ljubo Ravnikar, poleg umetnostnih zgodovinarjev: Andreja Pavlovca ter Ceneta in Maruše Avguštin. Z DOLIKOM pa so vsa ta leta aktivno povezani akademski slikarji: Jaka Torkar, Boni Čeh in Roman Savinšek. Še posebno Savinšek je zadnja leta uspešen mentor in vzgojitelj novih članov.

V tridesetih letih je likovni klub DOLIK, kakor se danes imenuje, s pomočjo vodstva DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, v okviru katerega deluje, organiziral in izvedel 293 razstav, od tega 229 na Jesenicah in 64 izven Jesenic. To pomeni povprečno sedem razstav letno na Jesenicah in dve izven Jesenic. V tem času je razstavna dejavnost postopno rasla in povprečno od treh do petih razstav v prvih letih, se je v zadnjih desetih letih povprečje povečalo na 15 razstav letno na Jesenicah in pet razstav izven Jesenic. Dolikovci so v tem času imeli 111 kolektivnih slikarskih razstav, od tega 75 na Jesenicah in 36 izven Jesenic, posamezni Dolikovci so se na Jesenicah predstavili 25-krat, izven Jesenic pa 24-krat. Razen tega je bilo v tridesetih letih na Jesenicah 41 kolektivnih slikarskih razstav drugih organiziranih likovnih

skupin iz Slovenije in Jugoslavije ter 88 individualnih razstav likovnih del poklicnih in drugih likovnih umetnikov. V zadnjih dvajsetih letih so vse razstave odpirali s krajšimi kulturnimi programi in velikokrat tudi z likovnimi komentarji. Vsa dela, ki so jih Dolikovci razstavljali na kolektivnih razstavah, je odbirala strokovna žirija, da bi bila zagotovljena ustrezna kvaliteta.

Poleg izrednega pomena likovno razstavne dejavnosti v pogledu kulturno estetske vzgoje delovnih ljudi in občanov, je potrebno poudariti, da so Dolikovci v prostem času ljubiteljsko opravili vsa izredno obsežna dela pri organizaciji in aranžiranju razstav.

Pri svoji likovno ustvarjalni in likovno vzgojni dejavnosti, pa se Dolikovci niso zadržali samo pri razstavni dejavnosti. V teh letih svojega delovanja so organizirali čez 60 predavanj za šolsko mladino in odrasle z barvnimi diapozitivi o zgodovini likovne umetnosti in svetovnih galerijah, pri čemer so še posebno uspešno sodelovali z Narodno galerijo v Ljubljani. Imeli so čez 50 filmskih večerov s predavanji o likovni umetnosti za člane in javnost, čez 500 študijskih večerov in čez 1.500 delovnih kolektivnih stikov, saj so se v tridesetih letih redno tedensko sestajali.

Če bi ob vsem tem hoteli s številkami izraziti izredno likovno tvornost članov DOLIK, njihova dela, ki so bila po predhodni žiriji razstavljena, presegajo številko 3.500. Ta likovna dela so ali kot darila ali z odkupi našla svoje mesto v pisarnah Železarne, družbenopolitičnih organizacij in društev ter številnih delavskih družinah na Jesenicah in okolici. Posebno v zadnjih dvajsetih letih je v železarni Jesenice nastajala zbirka umetniških slik znanih slovenskih likovnih umetnikov, ker je Železarna praviloma iz vseh individualnih likovnih razstav odkupovala najmanj po eno delo. Tudi sicer je potrebno poudariti, da je delovni kolektiv jeseniške železarne vseh trideset let izkazoval DOLIKU primerno pozornost in obliki moralne in materialne opore in pomoči.

Jeseniški Dolikovci so v teh letih tudi zelo uspešno sodelovali s slikarji iz Čedadu oziroma videmske pokrajine v Italiji, s slovenskimi slikarji iz avstrijske Koroške in s slikarji iz Varazdina. Zelo redne stike pa imajo predvsem z revirskimi likovniki, s slikarji samorastniki iz Ljubljane, slikarji iz Krškega in radovljanskega območja. Delovno pa sodelujejo tudi v združenju likovnih skupin Slovenije.

DOLIK danes združuje čez štirideset slikarjev z Jesenic in okolice ter Ljubljane. Njihov starostni razpon sega od 15 do 65 let, pa tudi njihova poklicna struktura je zelo heterogena – od proizvodnih delavcev, pisarniških delavcev, zdravnikov, do učencev poklicnih in srednjih šol.

Vseh trideset let je DOLIK deloval kontinuirano in načrtno. Njegovo delo je raslo iz leta v leto, dvigala se je kvaliteta posameznih slikarjev in DOLIKA kot celote. Popolnoma so uresničili in uresničujejo ter celo presegajo veliko napoved, ki jo je v njihovem ustanovnem letu napovedal Dore Klemenčič. DOLIK je v tridesetih letih delovanja postal pojem likovne tvornosti ne samo na Jesenicah in Gorenjskem, temveč širom po vseh in celo izven.

Prva razstava likovnih del članov DOLIK (maj 1946)

STARKA IN DVANAJST MESECEV

Nekoč je neka starka šla nabirat na njivo zelje. Hodeč po poti, ugleda duplino in v njej dvanajst možičkov, dvanajstero mesecev v letu. Obrnejo se k ženi in jo vprašajo:

»Babica, povej nam, kateri mesec v letu je najlepši.«

»Vsi so lepi,« odgovori starka. »Januar je mrzel, februar snežen.«

Starka je pohvalila zapovrstjo vse mesece v letu.

Tedaj pa meseci rečejo:

»Babica, ker si pohvalila vse nas in vsakega posebej, smo ti zelo hvaležni. daj nam tvojo ruto!«

V hipu so meseci ruto napolnili z dobrotami, da jo je starka komaj povezala z vsemi štirimi rogljički.

»Najlepša vam hvala,« vzklikne starka in se vrne domov. Doma reče svojim otrokom:

»Zdaj bomo naposled imeli dovolj hrane. Poglejte, kaj vse sem prinesla. Medtem odvezuje ruto in iz nje se vsuje prgišče cekinov. Tako je bilo poslej v starkini družini vse v najlepšem redu. Ni se bilo treba bati lakote in pomanjkanja. Toda nekega dne obišče starko bližnja soseda in jo radovedno vpraša, kje je dobila toliko denarja.

»Dvanajstero mesecev v letu ga mi je darovalo,« ji reče starka.

»Tudi jaz jih bom poiskala,« veselo reče soseda. In v hipu je to tudi storila.

»Dober dan vam vsem,« reče soseda, ko jih ugleda.

»Soseda, povej nam, kateri mesec v letu je najlepši.

»Hm, kateri naj bi bil najlepši,« zavije oči soseda. Nobeden ni kdove kaj prida. Januar je mrzel, februar je snežen... Zares ni kaj izbirati.«

»Dobro, dobro,« rečejo meseci. »Daj nam tvojo ruto in mi ti povrnemo za vse, kar si nam rekla.

Soseda jim nemudoma izroči ruto in meseci jo napolnijo, da jo komaj poveže z vsemi štirimi rogljički.

»Najlepša hvala,« vzklikne soseda in odhiti proti domu. Doma reče svojim otrokom:

»Zdaj smo bogatejši, najbogatejši v vasi. Glejte, kaj sem vam prinesla!«

Tedaj je razvezala ruto in iz nje se vsujejo same smeti. Soseda vzkipi od jeze in se zaleti k starki in vpije: »Nesramnica, napačno si mi nasvetovala!«

Starka pa mirno vpraša sosedo:

»Kaj si odgovorila mesecem, ko so te vprašali, kdo med njimi je najlepši?«

»I, kaj naj jim rečem, ko pa nobeden med njimi ni kaj prida vreden.«

Starka se nasmehne:

»Meseci so ti dali, kolikor si zaslužila.

Po grški pravljici
priredil Črt Šinkovec

TAPIR IN OPICA

Tapir in opica sta križarila po džungli. Tapir je medtem godel na svojo piščalko.

»Daj meni tisto piščalko, tapir,« prosi opica.

»Ne, ne morem ti jo dati, kajti dobil sem jo v dar od svojega očeta.«

»Pa mi jo prodaj.«

»Ne, ne morem. Dobil sem jo v dar od svojega očeta, ki jo je bil dobil v dar od svojega očeta.«

»No, vsaj za trenutek mi jo posodi, da malce zapiskam, pa ti jo vrnem.«

Tapir, ki ni bil skop in trdosrčen, je piščalko posodil opici, ta pa je nemudoma skočila v veje bližnjega drevesa.

»Vrni mi piščalko,« prosi tapir in stresa drevo, toda opica poskakuje z drevesa na drevo.

Od tistega dne tapir tava med drevjem in ga potresa. Še vedno išče opico in čaka, da bo postala žejna in prišla z drevesa na požirek vode. Toda opica je zvrta, raje se odžeja z roso na listju, kajti na drevju se počuti bolj na varnem.

Valentin Polanšek

PREK PONIRKOV VESELJA

me resasto pogladi
nekdanj udani,
nekdanj ljubeči,
nekdanj oboževani pogled.
V enakonočje
postaranih skupnih sanj
so se po letih
ugnezdele
norčave sove,
pod ledeniki pozabljanja
so zacelile steze
višinskih poletov,
jagodnemu nasmešku
poslednje perunike
bo na vsem lepem
zabobnela smrtna toča
dokončnih odločitev:
Sprijazniti se,
da sem pobegla slika,
zrcalna slika
v hudourniku
kipečih let.

STRNADOVA ŽALOSTINKA

Prekmalu se je
uresničilo:
Povožili so tebe,
dragi sostrnad.
Preveč si se udomačil.
Med sostrnadi
kaj takega dandanašnji
tudi kmalu
pozabijo.
Nekaj povoženega,
to je tako enostavna
zadeva,
da se le najbližnji
še zbrigaajo
zanjo.
Od vseh streh
naveličani vrabci
vedo take zgodbe.
Ampak ti, preživeli strnad,
zakaj zapuščaš
domače skednje?
Mar na tujem
res več
in boljšega kruha
režejo?
Strnadovega kruha!?
In za ceno,
da te povrabčijo,
ker se pustiš povrabčiti
za to bahavo mesto?

POSTOPKI OBNAVLJANJA

Zaplatarju
bi navrgli odvečne
sanje in prerokbe
in pričakovanja.
Pa jih menda ni več.
Ne zaplatarja,
ne takih večnosti
pri drugih ljudeh.
Starinarju
bi vsilili
vsaj spomine
in samoprevare.
Pa jih ni v novem indeksu.
Preprašili
bomo vsakdanjo govorico
in se zatekli v nebotičnik
sprotnega odtujevanja.
Sploh nobena tolažba ni,
da itak vsi morajo umreti.

PO OVINKIH

Ničesar ni slučaj nanesel
sredi življenja,
slava tebi,
zapeljiva neizkušenosť!
Vsak svoje muhe v temi lovi!
Vsak tega ne prizna.
Vsak muhe ne vlovi.
Zakaj segate po meni
in mi pulite
moj kolibrijski nakit?
Zakaj ga itak odmetavate,
čim ste se nazrli
moje neizkušenosťi.
Kdo bi se že našemljjal
s kolibrijskim nakitom
po taki dani izkušenosťi!?
Tako se dobimo
nepričakovano
pri zaprtih zapornicah
in buljimo predse
in ne v mimoderoče brzovlake,
ki drvijs dan in noč
brez nas
v svet.

ROSNA KAPLJA NA PRVEM CVETU

Svetla majhnost,
prozorna in nedotakljiva
blešči
in se srebri.
Osredotočila je
vse sončno srebro,
vse cvetno zlato
na nežnem cvetu
tega jutra.
Razmnožuje čar,
ga razkošno razsipava
in preoblikuje
umito okolje
v pravljčnost.
Segreva se
sinja nebesna obla,
večajo se
otrokove oči,
ki strmijo
in gorijo
v mično čudo,
v pravljčno čudo,
v mavrično čudo.
Tokrat pa skoči
rosna kapljica
raz cvet na mlado lice
in se razvekoveti
jutranjemu
in otrokovemu
smehljaju!

TVEGANA SKULPTURA

V galijsko
Villonovi
žerjavici
vase se pogrezajoče
prastanje.
V puščavski žeji
naj dosanja
fantastova duša,
da bo laže
zgorela
v svojih poslednjih
žgočih slinah.
V kateri smeri
naj kdorkoli
zasluti
konec tega brezbrežja?
Iz drugega zornega kota
vidim
napeto postavo,
ki se guga
in se shuli
v meseno boginjo,
ki se razjeda,
se prepušča
ognjenemu morju
razpaljenim oboževalcem.

JAVNO MNENJE

Trebušasta velesila
se izkriplja
skozi znane in neznane
dovode —
in tako imenovana javnost
prežveči vse
in ogloje vse.
Lahko si na vsem lepem
žrtev te pošastne sile,
za katero ni prave oznake,
katere nihče ne opredeli
dokončno,
ker se je vsak boji
bodisi veljak
bodisi korenjak
bodisi siromak!

Andrej Kokot

Izviri solz so posušeni

Bolečina pa še vedno
udarja po krvavih hrbtih
upornih misli.

Na pragu ždi
trenutek smrti.
Prehojeni koraki
odmevajo v votlino nič,
postavljeno na temelj
našega izvora,
zakopanim z gmoto lažnih sanj.

Vendar je igra smrti,
izmišljena iz součastva
potvorila pravilo:
resnica nikdar ne omahne,
četudi smrt jim v pomoč je,
ki svet po svoje radi bi krojili.

Zdaj ne bom več

udarjal ob mizo,
kjer tehtajo pravico.
Nič več ne bom
kazal na mejnik resnice.

Truden je moj jezik
in trudna roka,
nemi zagovornik moj.

Stopil bom
na kolovoze mojih njiv
in posejal,
kar nakopičilo
se v teku
dolгих let.

Počakal bom,
da vzklije seme spoznano
za mrtev sad preteklih žetev.

Ostrine jezika

so skrhane,
potrpežljivost razdana.
Z zelenih miz so pomedli
lupine razdanih besed.

Opomini resnice
izgubljajo mero za večnost,
zakaj ure vesti
so že zdavnaj onemele.

V temno noč brezupa
se razrastel je pogum
in odprl cvetove kresa,
ki z vseh strani zasvetili
so v turobno noč.

Zdaj ustalo bo,
kar nas je prekaljenih,
da vse pokličemo
v tih nezlomljiv upor!

dr. Cene Avguštin

Samorastniška likovna dejavnost na Slovenskem doživlja v naših dneh nepričakovano, resnično kar fenomenalen razvoj. Vseopovsod rastejo in deluje likovna skupina in društva, najrazličnejše prireditve od razstav, predavanj, seminarjev, razgovorov, do polno zasedenih likovnih kolonij v poletnem času. Vse to postaja del naše vsakdanjosti.

Počasi se spreminja tudi funkcija in odnos do likovnega dela. Likovnost se vključuje v vsa področja našega življenja. Dobrine, ki so bile nekoč pridržane le za nekatere, postajajo last nas vseh in si iščejo pota tja, kjer bi jih nekdanj zaman iskali — v tovarne, na podeželje, v delavčeva stanovanja.

Poleg poklicnih umetnikov so na tem področju napravili veliko delo prav likovniki amaterji, saj so v veliki večini sami izšli iz delavskih vrst. S svojo, ljudem zaenkrat najbolj razumljivo tematiko in oblikami likovnega izražanja, so napravili umetnost delovnemu človeku razumljivejšo in zaradi sprejemljivejšega ovrednotenja likovnega dela, tudi vsakomur dostopnejšo. Ta, lahko bi rekli, kar množična produkcija likovnih del pa je imela tudi slabe posledice, saj se je poleg kvalitetnih likovnih storitev vtihotapila v naše delovno okolje in predvsem v naša stanovanja tudi množica nekvalitetnih del in pogosto pravega kiča. Ker ima naš delovni človek vso pravico, da mu z likovnim delom, ki ga sprejema, zagotovimo tudi kvaliteto in ga z njo likovno vzgajamo in plemenitimo, samemu ustvarjalcu pa v tem cilju zagotovimo primerne pogoje za delo, za dvig njegove likovne razgledanosti in znanja, je bilo leta 1973 v Trbovljah ustanovljeno Združenje likovnih skupin slovenije. Osnovno pobudo sami zamisli in načinu delovanja nove organizacije je dalo delo posameznih, že obstoječih likovnih skupin na Slovenskem, pri čemer moramo na prvem mestu omeniti jeseniški DOLIK, ki danes kot najstarejši sklenjeno delujoči amaterski likovni klub pri nas praznuje 30-letnico svojega obstoja.

16. februarja leta 1946 je bil v Delavskem domu na Jesenicah na pobudo nekaterih še danes aktivnih pa tudi že umrlih članov ustanovljena likovna skupina, ki so ji dali ime DOLIK (domači likovniki). Nova organizacija naj bi združevala in spodbujala vse likovne amaterje na Jesenicah in v okolici »da bi se razvili v kar najbolj upoštevanja vredne slikarje — amaterje«.

Zelja po kvaliteti slikarskega dela je bila v DOLIKU vedno prisotna in že izbor pokojnega Jožeta Čebulja, ki je bil učenec inozemske dopisne šole za likovno umetnost, član umetniške šole Probuda v Ljubljani, učenec prof. Mirka Šubica (figuralno slikarstvo), za umetniškega vodja skupine, je dovolj jasno nakazoval po kakšni poti bo krenilo novo društvo.

Poleg široke samouprave v novi organizaciji (na sejah odbora so imeli pravico sodelovati vsi člani itd.), je program predvideval redno dostavljanje del za medsebojno kritiko, prirejanje in izmenjavo likovnih razstav, študijske večere s programom risanja in slikanja, organizacijo predavanj o razvoju umetnosti in še posebej vzdrževanje stikov s poklicnimi umetniki.

DOLIK PRIMER KVALITETNEGA DELOVANJA AMATERSKIH LIKOVNIH ORGANIZACIJ NA SLOVENSLEM

Tako so z delom in rastjo DOLIKA povezana imena številnih naših slikarjev — Slavka Pengova, Franceta Zupana, Karla Jakoba in predvsem Doreta Klemenčiča, ki je utrl skupini pot v širojo javnost in na strani naših osrednjih glasil. Tako je leta 1947 zapisal v Slovenskem poročevalcu: »Ljudski likovni talenti, ki so se morda v vsej Jugoslaviji prvi organizirali v društvo DOLIK in ki poleg svojega težkega fizičnega in drugega dela s toliko dobre volje razvijajo likovno umetnost, zaslužijo vso pozornost našega kulturnega sveta in vso ljubezen delovnega ljudstva. Ti ljudski talenti se ne bodo posvetili umetnosti kot profesionalci, toda kot posredniki med ljudskimi množicami in profesionalnimi umetniki bodo igrali posebno danes zelo važno vlogo.«

Tudi dolgoletni mentorski prispevek leta 1973 umrlega kranjskega slikarja Ljuba Ravnikarja je vreden vse pozornosti, saj je njegovo dolgoletno sodelovanje z DOLIKOM veliko prispevalo k razvoju in likovni dognanosti, še posebej akvarelnega slikarstva, med člani društva.

Tako vidimo, da sta organizacija in likovna dejavnost DOLIKA že pred desetletji vsebovali vse tiste elemente, ki jih danes

neskušamo uveljaviti v naših nastajajočih likovnih skupinah in društvi in da je DOLIK hote ali ne hote postal prototip kvalitetnega delovanja amaterskih likovnih organizacij na Slovenskem, primer skupine, ki se ne zapira sama vase, temveč nenehno, tudi v obliki najrazličnejših likovnih prireditev — razstav, kolonij (npr. Vršič), kulturnih večerov itd., išče poglobljen stik ne samo s svojimi člani, temveč tudi s širojo javnostjo in bogati naš likovni prostor in našega delovnega človeka z vedno bolj dognanimi likovnimi dosežki.

Delavske Jesenice imajo po svoji tradiciji, dosedanjih prizadevanjih in likovnih dosežkih vso pravico, da se razvijajo v galejsko središče amaterske likovne kulture na Slovenskem. Vendar potrebujejo primeren prostor, razstavnih paviljon, ne neke v kotu, temveč v svojem prometnem središču, kajti le tako se bosta mesto in njen DOLIK, ki te dni sprejema Prešernovo nagrado gorenjskih občin, v likovni govorici uspešno sporazumevala z delovnimi ljudmi, ne samo svojega ožjega območja, temveč tudi drugih pokrajin in dežel pri nas in drugod.

TRIJE SOUSTANOVITELJI DOLIKA

Dolik praznuje letos 30-letnico svojega delovanja kot Prešernov nagrajenec gorenjskih občin. Lepo in zaslužen priznanje za najdaljši staž amaterske likovne skupine, ne glede, ali je bilo vseh trideset let v njegovem slikarskem razvoju vedno najkvalitetnejše porabljenih. Iskreno čestitam.

Med njihove soustanovitelje sodijo poleg drugih tudi Franz Kreuzer, Tone Tomazin in Janko Korošec, ki jih skušamo predstaviti z nekaj vrsticami.

Ime slikarja **TONETA TOMAZINA** je dobro znano ne le na Jesenicah, temveč vsej slovenski kulturni javnosti, ki spremlja razvoj slovenskega krajinarskega slikarstva. Njegova neumorna delavnost in predanost čopiču ga uvršča med najbolj vidne slikarje gorenjske krajine, kar nam potrjuje njegove številne skupinske in samostojne razstave.

Zanimiva je slikarjeva trditev, da mu pomeni slikarstvo kompenzacija za glasbo. Čeprav je risal prej kot pisal, čeprav je že v osnovni šoli narisal petelina, za katerega učiteljica ni mogla verjeti, da je res njegovo delo, in čeprav je v meščanski šoli na Jesenicah pod skrbnim in strogim mentorjem Gospodaričem slikal po modelih in naravi, mu je oče načrtoval glasbeno pot. Na njegovem harmoniju je uspešno začel svojo glasbeno »kariero«, ki naj bi jo nadaljeval na orglarski šoli v Ljubljani, kjer bi lahko obiskoval tudi podobarsko šolo. Vendar so se stvari obrnile drugače. Oče železničar, ki je bil vnet pevovodja, ni trpel sinove razpetosti med glasbo in športom. Mladega Tomazina pa je bilo tudi strah, da bi moral zapustiti dom in oditi v Ljubljano. Ostal je doma in se zaposlil v Železarni, vmes pa slikal. Lahko verjamemo, da je prav zato, ker se je odpovedal glasbi, vlagal v slikarstvo vedno več sil. Slikanje predstavlja zanj nujnost, ki ji je zapisan z vsem svojim bitjem.

Današnje Tomazinove slike nam prikazujejo predvsem gorski svet v svoji skrivnostni lepoti, v katerih se sivina skal pove-

zuje s sivino oblakov. Najgloblje v bistvo gorenjske krajine je prodril prav v le-teh. Voda je drugi element njegovih platen. Kadar upodablja nižinski svet, so gozdovi in polja temnejši kot jih sicer vidi človeško oko. Hiše so vkomponirane v naravo kot njen organski sestavni del, kar slikar največkrat dosega z izbrano barvno skalo. Nekaj svetlejših in mehkejših črt zasledimo v Tomazinovih slikah z Dolenjske in Bele krajine, kjer se pojavlja tudi rdeča barva.

Če sledimo njegovemu bogatemu slikarskemu opusu, vidimo, da stalno poskuša ujeti značaj krajine, ki jo upodablja, poleg tega pa je v večini njegovih del opazno tudi hotenje, da bi z barvo izrazil svoj filozofski odnos do narave. Visoko skalnato gorovje, temni gozdovi v njihovem vznožju in hladne vode, vsi ti elementi so vzeti iz resnične, konkretno določljive krajine, pa vendar so mračnejši in težji. Tudi drevesa in kozolci kažejo dvojni karakter: istočasno so dokument in vsebinski poudarek, ki ga še stopnjuje raba črne barve. Osnovni vsebinski ton njegovih del je dramatičen.

Slikarske kolonije v zadnjih letih so odprle Tomazinu nov svet, ki se zdi slikarju tako privlačen, da se vedno znova vrača vanj. Ali je svetlejša barvna skala pogojena samo z drugačno krajino, ali kaže na slikarjev vsebinski premik, je morda še prezgodaj ugotavljati.

Od tehnik je njegova domena olje, čeprav dobro obvlada tudi pastel, akvarel in risbo. Zdi se, da mu na terenu napravljeni akvareli služijo včasih kot skice za kasnejše predelave v olju predvsem zato, ker v olju laže izrazi svoje osnovno dramatično razpoloženje.

Njegova izpiljena likovna govorica nam v svojih najboljših delih predstavlja slikarja, ki se v skupini realističnih krajinarjev lahko pomeri s slikarji z akademskimi naslovi. Dobršen del teh zaslug zagotovo leži v njegovem daru za opazovanje in njegovi delavnosti.

JANKO KOROŠEC je od otroštva nosil v sebi željo po umetniškem izražanju. Njegova želja je bila postati pianist. Vendar je bil klavir za Korošca tedaj nedosegljiv, tako je tudi njegova želja po temeljitejši glasbeni izobrazbi ostala neizpolnjena. Razmere so zahtevale, da se je čimprej zaposlil. Njegovo prvo delovno mesto je bilo v Železarni. Nemirna umetniška narava ga je iz Železarne pripeljala k Višnarju, pri katerem se je izučil za rezbarja, vendar ga to delo ni zadovoljilo. Vrnil se je v Železarno, v prostem času pa slikal in počasi v slikanju našel nadomestilo za glasbo. Kot ljubitelj se glasbi nikoli ni odpovedal, posredno pa je zašla v sleherni njegovo sliko, tako kot sleherni njegova slika nosi v sebi poezijo. Če je Tomazin, s katerim ga družijo ljubezen do glasbe, bolj dramatičen, pa je Korošec lirčen. Njegove krajine bi zmotila ne le figura, temveč celo

arhitektura. V njih je vse izbrano in ubrano, nič ne sme motiti pridružene skladne melodije »večne« zemlje. Globoki panoramski pogledi posredujejo vtis miru in zbranosti, kot živo nasprotje sodobnega, pogosto razbitega in nemirnega človeka, ki se ob njegovih slikah lahko ustavi, zamisli in odpočije. Z osnovno lirčno ubranostjo je pogojeno tudi njegovo tehnično reševanje slike: opuščanje nadržanosti na račun skladnosti slike, ubrana, topla barvna skala, ki se včasih približuje tonskemu slikarstvu in široke, ploskovite poteze čopiča.

Zadnja dela kažejo slogovni premik v smeri še svobodnejše obravnave izbranega motiva, še ploskovitejšega reševanja slikarskih površin in uporabe bolj intenzivne ter bolj kontrastne barvne skale. Spremembe smo veseli predvsem zato, ker z novimi tehničnimi prijemi njegove krajine še pridobijo na vsebinski poglobljenosti. Korošec v svojih zadnjih delih skoraj da ne slika več povsem konkretnih krajin, temveč večno lepo in nedoumljivo naravo. Ne zadovolji se več z njeno zunanjo lepoto, ne zadostuje mu spoznanje, da je nedoumljiva. Zdi se, da bi rad odkrival njene skrivnosti. Na to misel nas navaja še posebej spremenjena barvna skala.

Najbolje poznamo Korošca po njegovih gvaših, čeprav je očitno, da mu akvarel ne dela težav in da mu posebno za beleženje trenutnih atmosferskih stanj v naravi zelo ustreza. Vredno pa je opozoriti, da je Korošec začel svoje slikarske korake v olju in da se v zadnjem času zelo uspešno vrača k njemu. Nekaj platen iz slikarskih kolonij (planinska Vršič in Bela krajina) kaže tolikšno obvladovanje te tehnike, da utegne olje v Koroščevih slikah nekoč spet prevzeti prvo mesto.

NJEGOV TRENUTEK

Ljudje so se ga bolj bali, kot so ga imeli radi. Kadar je kam šel, ni pomenilo nič dobrega. Največkrat si je prišel sposoditi konja ali hleb kruha. Pa tudi njegovi ga niso imeli preveč radi. Bil je surov, pretepal je živino pa tudi otrokom in ženi ni prižanašal.

Kljub temu je imel Križnik na vasi svojevrsten ugled. Klicali so ga, kadar je šlo za bolezen, nesrečo v hlevu ali za smrt. Kajti Križnik je znal zdraviti ljudi in živali. Pa ne samo to, nadvse rad je klal prašiče in pobijal govedo, ter preoblačil mrliča. Res, Križnik je bil svojevrsten človek. Kadar je šel po vasi, je vsak vedel, da se je nekje nekaj zgodilo, ali pa se še bo.

Križnik je pri teh svojih opravilih vedno zaslužil. Poleg denarja je najraje vzel kos mesa ali steklenico žganja, posebno, kadar je njegova zaloga doma že pošla. To se je pri Križnikovih vsako leto kmalu zgodilo. Dokler je bilo v hiši vsega dovolj, so živeli dobro.

Križnik se je svojega poslanstva dobro zavedal in pri tem močno pretiraval, za vse je imel svoj prav. Kljub temu so ga ljudje pogosto klicali na pomoč, rad pa je prišel tudi sam. Za protiuslugo je Križnik poklical tudi sosedo, da so mu pomagali pri delu na njegovem polju. Sam ni rad delal, rajši je ukazoval in hvalil samega sebe. S posebnim užitek je pripovedoval, kako je bilo, ko je pri sosedih zaklal žival ali preoblekel mrliča. Rad je imel, da so ga ljudje poslušali in prepričan je bil, da se svet vrti okoli njega, čeprav včasih ni imel denarja niti za sol, kaj šele za pijačo.

Ko je doma spraznil sod z moštom, je hodel k sosedu in ure in ure govoril o stvarih, za katere so že otroci vedeli, da ne morejo biti resnične. Čeprav so po vsej vasi vedeli, da Križniku gospodarstvo ne gre kaj prida dobro, o svojih težavah nikdar ni tožil, tudi takrat ne, kadar je bil pošteno natreskan. Imel je svoj ponos in trdno vero vase, da je verjel celo samemu sebi. Kljub vsemu pa nikdar ni mogel skriti tihe želje, da komaj čaka, da se na vasi ali v okolici nekaj zgodi.

Prišli so hudi časi, vojna, »anšlus«. V kratkem se je v Križnikovem življenju zgodilo več, kot v vsem življenju doslej. Takoj se je vključil v propagando za rajh, za veliko zmago, ki bo izboljšala tudi njegov klavirni položaj. Svoja sinova je poslal kot prostovoljca v vojsko. Bil je prepričan, da ga bo Hitler rešil in postavil vsaj za »Ortsgruppenleiterja«. Saj je bil od prvega dne zanj. Toda to se ni zgodilo. Funkcije so pobrali drugi. To ga je pa grizlo in čudež, katerega je glasno napovedoval se ni zgodil. Nasprotno, težave so postale čedalje večje, primanjkovalo je vsega. Križnik je bil v večjih težavah kot kdajkoli poprej. Razen tega je moral dati še za rajh, za zmago. Njegova zavist do sosedov je rastla. Jezilo ga je, ker je bilo njegovih poslov takorekoč konec. To pa se je pri Križnikovih poznalo. Skrbil so ga mučile, včasih po več noči ni spal. Toda tudi v takih trenutkih stiske ni opustil upanje, da se bo tudi zanj kdaj obrnilo na boljše. Izrekel se je vendar za rajh in to mora nekaj prinesiti.

Vojna se je širila. Poročali so o zmagah firerja, ki je napovedal smrt vsemu, kar se mu bo zoperstavilo. »Macht mir das Land

deutsch!« (napravite mi deželo nemško) je bil ukaz, ki je za slovenski narod pomenil smrtno obsodbo. Tudi za Boštjanovo družino, najbližjega sosedo Križnika. Boštjanovi so ostali zvesti svojemu slovenskemu izvoru. To pa je bilo preveč. Nekega jutra v aprilu 1942 je skupina gestapovcev prišla po Boštjanove z ukazom, da morajo z njimi.

Tisto jutro je Križnik vstal prej kot po navadi. Zbudili so ga psi, ki so cvilili v noč, kot da bi slutili, da se bo nekaj zgodilo. Križnik je bil med prvimi, ki je zagledal gestapovce. Streslo ga je, a le za hip. Ko je videl, da gredo k Boštjanovim, se je porogljivo zasmel. »Križnik, danes pride tvoj trenutek«, je rekel sam pri sebi. Stopil je v hišo in poklical ženo Lizo.

— Glej po Boštjanove so prišli.
— Ježeš Marija, zakaj?
— Zakaj, zakaj, zato ker so Slovenci.
— Tudi mi nismo nič drugega, saj govorimo isti jezik.

— Jaz sem že rekel, da smo za rajh. In kdor ni za firerja je izgubljen. Zdaj bo Boštjan občutil, kaj se pravi biti trmast, »ljubiti svoj rod in zemljo«. Šel bo za vse večne čase.

— Marija pomagaj, kaj pa govoriš, naši sosedje so, pošteni in dobri sosedje.

— Molči! Ti ne veš, kaj je v vojski pošteno in kaj ne.

Po vasi se je kmalu šušljalo, da so k Boštjanovim prišli gestapovci, nihče pa si ni upal na vas, da bi se prepričal, kaj se v resnici dogaja. Toda kmalu so vsi zvedeli za resnico — Boštjanove bodo odgnali. Iz za oken in lin v sosesčini so gledale radovedne in preplašene oči.

Samo Križnik, Joža Križnik se ni bal. Pokončnih korakov je šel skozi vas, za pasom je imel pripete nože. Za njim je racala žena Liza s posodo v roki. Ustavila sta se na mostu Boštjanovega skednja. Križnik je hladnokrvno gledal, kako sosedova družina pod silo oborožencev zapušča svoj dom in stopa neznani usodi naproti. Križnik je samo vedel, da so s hrambe Boštjanove domačije še polne, da je prišel njegov trenutek.

Marjan Čufar

V UTRIPU OBUPA

Ostal sem kot grenka meduza obupa na pašniku zvezd, pod gladino neba, mi vetrova prizma je v sanje nasula spomine kot majhne lobanje dežja.

Ostal sem pogreznjen v brezdanje iskanje, v pozabljeno sled vseh trenutnih struktur, kosmate rastlinice bežnih obupov so rastle iz solznega kršča vseh ur.

In noč je poteze razvlekla v privide, v tekočo zavest prepojeno s temo, s prvinsko trdoto nje hladna navzočnost obdala je misli z zavetno rjo.

RAZLISTAN ČAS

1. Mesec spušča se kot blede lice v samotni črni bliskov iz imen, občutje trenja, jantarne bledice na skali govorov je davni plen.

2. V nokturnu tajnopisov, listju teže, se voda golih skal v izviru preliva, v pogledu, ki me z mrakom v misli reže se peni dan lahkotnega izliva.

3. Bežijo vse sledi v zaznavnost zemlje, v negibnem letu nič brezšumnih zvezd, zaprta težnja z golo roko jemlje, šušče težnost glagolov in cest.

4. V negiben vzgon od spanja do trohnenja se giblje v ogledalu bočna kri, ko se v oksid kovinskega solzenja razlistan čas spreminja in sprhni.

5. Azbestna zel, ožarjeno stebrišče najlepših mest vsajenih v prejšnji čas. Glej, presahnili v zvočno so lovišče besed in glasbe, kar so šli od nas.

6. Mi luč s pahljačo žarkov utopljenih vrtinčni kozmos, bivanje in smrt, v neživih vrelih iz noči zbuženih beton oblakov zvalja se v bel prt.

7. O daljni čas, raztrgan v časosledja na okna mavric si nasul šepet, besednim pticam v gnezdo večbesedja natrosil si glasnik za bled klepet.

8. Svinčen segment pod zemljo išče težo, pod prizmo olja kri izkopanin, na ost neba pripenja sonce mrežo, da podnožjišče vstane iz globin.

9. Deroča noč prižiga žaromete, plesišče zbeganih diagonal, mehurčke vode v zraku in komete, kazalce senc in zvočnih simetral.

10. Po grezu lune v resonančni potok smo sklepali, da je obok visok, da je morda v višinah zvezdni otok v telesu čist kot nerojen otrok.

11. Šele pozneje v skrili vse rodbrane zatinseno ožilje zagori, v priložnostnem očesu korenine žareče frfotanje prenoči.

12. Ljubezen dialektična konstanta je z vejico škropila sol v izraz, v otožni šum spominov kjer poanta magnetnih usedin je naš obraz.

13. In dežni prah poseda na zaslonu pomladnih zrkel in solzavih sov, ki z žarom bitij delajo priklone, posrkane iz mišičnih bregov.

14. Nedolžnost pesmi je zašla z valovi trstenih čolnov, potopljenih v čas, usihajo izviri in grobovi vtajeni v bron izvirajo iz nas.

VIDIŠ V KOZARCU SONCE, PRIJATELJ?

OSEBE:

FRED — Jordan, Maja, David
NATAKAR JERNEJ
PRVI BOLNIČAR
DRUGI BOLNIČAR

PRIZORIŠČE. — Gostinska soba s točilnim pultom, nekaj miz, pogrnjenih s pisanimi prti. Za mizami gostje s kozarčki pred seboj. Večina jih kadi, ozračje je zakajeno. Pogovarjajo se med seboj. Streže postaran natak Jarnej.

Fred — (sedi sam pri mizi ob zidu, pred njim prazen žganjarček. Govori sam sebi.) Če bi imel v žepu še dva dinarčka. Samo dva dinarčka, nič več. Vraga, morda ju le imam (brska po žepih) tu ni nič, tu tudi nič, eh zlomek, saj vem, da nimam, pa morda bi mi Jernej dal še enega na upanje (pogleduje Jerneja, ki se ne zme-ni zanj). Hudiča mi bo dal! Če mu po- vem, da sem brez ficka, me bo še ven za- brisal. Saj bi bilo pravzaprav vseeno. Ali pa ne. Morda še kdo pride, ki mi bo plačal požirek, samo enega, potem grem takoj spat. Od enega še ne bom pijan.

Jordan — (oblečen je v belo in zelo bled. Neslišno pride k mizi, drugi ga ne vi- dijo.) Dober večer Fred.

Fred — Dober večer mladenič (presene- čeno) Hej! Ali se nisva že nekje srečala, nekemu si podoben, čakaj, nekemu, ki sem ga dobro poznal!

Jordan — Nikoli nikogar dobro ne poznaš.

Fred — (se smeje) Daj no daj, fant, bom pa že vedel. Seveda sem ga dobro po- znał, bil je moj prijatelj. Ampak ti ne moreš biti on, on se je ubil.

Jordan — Pa sem vendarle on.

Fred — Nemogoče mladi mož, nemogoče. On se je ubil.

Jordan — Pa sem vendarle tisti (prisede) Jordan sem.

Fred — (Nejeverno) Ja, zlomka prav imaš, ona ga je imenovala Jordan. Ampak ti vseeno ne moreš biti tisti Jordan veš, on je mrtev. Videl sem ga mrtvega.

Jordan — Saj nisem rekel, da sem živ. Vsaj tako živ ne, kakor ti imenuješ živ- ljenje. Vseeno sem Jordan. Ona pa je bila Maja. Se spominjaš Fred?

Maja — (neopazno prisede, tudi ona je oblečena v belo) Se spominjaš Fred?

Fred — (zmeden) Poslušajta mlada člove- ka, ne brijta norcev iz mene. Strt, izgubljen človek sem. Ampak zato se še ne smeta norčevati iz mene. Ne moreta biti ona. Mrtva sta, saj sem že rekel!

Maja — Seveda sva onadva. Le, da ne po- trebujeva imen, s katerimi naju ogovar- jaš. Mrtva sva. Ti še potrebuješ ime.

Fred — Daj no, kakšne pa klatiš. Seveda potrebujeta ime, brez imena vaju ni. Kako pa naj bi vaju vpisali v register, a? (se smeje) Pustimo te oslarije. Bi mi plačala kozarček močnega, ko že zbijata burke na moj račun.

Jordan — Ne moreva ti plačati. Tam, kjer sva, ne potrebujeva denarja, zato ga ni- mava. Sploh ne potrebujeva ničesar.

Fred — Ne potrebujeva denarja! No, ta je pa močna! Ja otroka božja, s katere zvezde pa sta padla, da ne potrebuje- ta denarja! Povsod na zemlji potrebuješ denar, če hočeš živeti. In vidva ne izgle- data, kakor bi živela od zraka. Ne, ne, kar čedna lumpka sta. Res pa sta neko- liko blede. Morda se premalo gibljeta na svežem zraku.

Maja — Saj sva ti povedala, da ne živiva.

Fred — Beži, beži deklíč, pa misliš, da ti bom verjel te oslarije. Ne živita, a? Presneto živa sta. Vidim vaju. Slišim vaju. In nisem pijan.

Jordan — Pa saj si sam rekel, da sva mrtva. Kako pa to veš, Fred?

Fred — (se razjezi) Zdaj sem vaju pa sit. Nisem rekel, da sta vidva mrtva, moj prijatelj Jordan in njegovo dekle sta mrtva. Videl sem Jordana, preden j so ga pokopali, imel je razbit obraz. Sploh ni imel obraza. Skočil je namreč čez skale in se ubil. Bil je nekako tvojih let. Koli- kopa si star fant?

Jordan — Brez starosti sva. Večna sva.

Fred — Pa si res čuden tič. Kaj pa si bral zadnje čase, da se ti je v glavi vse zme- šalo? In kako vesta za Jordana in Majo? Seveda sta jima neverjetno po- dobna, ampak rekel sem že, da VEM, da sta umrla. Mrtvi se ne vračajo.

David — (pristopi, oblečen je kakor Jor- dan in prav tako bled. Nihče drugih gostov ne opazi ničesar.)

Saj ni to njuna podoba Fred, samo ti si ju taka poznal. Samo zate sta to onadva. Tebi je Jordan zapustil svoje pesmi, tebi je povedal, da ljubi Majo. Se spominjaš Fred?

Fred — (vesel) Ti si pa David, kajne? Dol- go te že nisem videl, bil si še otrok, ko sva se zadnjikrat srečala. Ampak po- znam te. Ampak čakaj! Kaj mi niso sporočili, da se ti je zmešalo in si v no- rišnici naredil samomor? Da si ves čas od njune smrti menda iskal Majo.

David — Zelo mogoče, da so ti to sporočili, no, ne vem. Veš, ni se mi zmešalo in nisem iskal Maje. Jaz sem bil Maja, dokler sem še živel.

Fred — Na, zdaj si pa še ti začel. Torej tudi ti ne živiš več, kaj? In praviš, da se ti ni zmešalo?

David — Mrtev sem.

Fred — Kako pa se potem lahko pogovar- jam z vami? Če bi bili mrtvi, vas ne bi videl. Ne bi vas slišal.

Jordan — Saj nas ne slišiš ZDAJ. Slišiš naš prejšnji glas. Zdaj ne uporabljamo tvojega načina sporazumevanja. Saj sam vidiš, da se z njim ne da sporazu- meti. Nič ti ne moremo dopovedati v tvojem jeziku. Ničesar ti nismo pove- dali, česar še sam ne veš. Vse, kar misliš, da smo ti povedali, je bilo že v tebi. Mi smo v tebi.

Fred — Daj no mir. Sebe poznam. No prav, pa bodite mrtvi. Ali se s smrtjo res vse konča, ali se prične kaj drugega.

Maja — Za to moraš umreti Fred. Da veš.

Fred — Kako pa ste prišli sem, če ste mrtvi?

Maja — Zakaj pa misliš, da smo prišli?

Fred — No, ker ste tukaj. Ali mar niste? Molčite! Pa sem vas ujel, lumpi golju- fivi.

Jordan — Zakaj se pa jeziš Fred? Naš pri- jatelj si. Zakaj pa misliš, da smo prišli? Vedno smo tukaj. Samo ti nas vidiš, ker nas hočeš videti. Vprašaj druge (pokaže na druge goste) Zanje ne obstajamo, nismo njihovi prijatelji. Ne morejo nas videti.

Fred — (se zmagovalno zasmeje) Pa si res pogruntal pravo fante. Čudno, da mi prej ni prišlo na misel (kriči) Hej, Jer- nej, zabriši no ven te tri mlečnokljunce, ki se norčujejo iz mene! Jernej, hej Jernej!

Molk. Vsi strmijo vanj. David, Maja in Jordan za hip izginejo, ko ostali prenehajo strmeti v Freda, spet sedijo ob njem. Nata- kar Jernej v ozadju telefonira. Njegovih besed ni mogoče razumeti, ker govori pretiho.

Jordan — Pa si ga polomil Fred. Samo ti nas vidiš, samo v tebi smo. Moral bi nam verjeti. Zdaj bodo mislili, da si pijan. Ali, da si zmešan. Kar Davida vprašaj. Tudi njemu so rekli, da je zme- šan, zmešan, ker je živel Majo.

David — Pa nisem bil nič bolj zmešan, kakor ti Fred. Bil sem Maja, živel sem Majo, kakor ti živiš nas tri. Ker si nas imel rad. Ker nas potrebuješ. Ker po- trebuješ ljubezen. Pa bodo rekli, da si nor.

Fred — (se pomiri) Ali bodo res rekli?

David — Seveda bodo. Ker so povprečno normalni. Ker jih je veliko, so močnejši. Spraševali te bodo, si zapisovali, rekli bodo, da poskušajo razumeti. Iskali bodo po tvoji preteklosti, v njej bodo našli nas in ime za tvojo bolezen. Potem pa še alkohol in kompleksi, pa si tam. Nič ne pomaga, če ti veš, da nisi bolan. Tvoj svet ne velja za njih, zato ni pravi. No vidiš.

Fred — Ali tudi vidva tako mislita?

Maja — Tudi Fred, saj veš. In ti tudi tako misliš. Tudi ti veš. Veš, ker si poznal Davida, ker si ga imel rad.

Jordan — Ali vidiš v kozarcu sonce, pri- jatelj?

Fred — Vidim ga.

David — Pa bodo rekli, da ga ni. Ti pa veš, da je, vidiš ga, zate je. Tudi mi obsta- jamo samo zate. Včasih boš dvomil, ker ti bodo dopovedovali, da ni res. Zelo prepričljivo znajo dopovedovati. Dvo- mil boš o vsem. (sliši se sirena prihaja- jočega rešilnega avtomobila) Slišiš Fred, zdaj te bodo odpeljali.

Fred — Ali naj kar molčim? Ali naj jim ni- česar ne povem?

Jordan — Sam se odloči. Saj ti veš svojo resnico.

Maja — Morda pa boš imel srečo Fred, in bo kdo razumel. Samo ne zanašaj se preveč na to.

David — Velikokrat boš dvomil Fred. O vsem. Da si nas videl. Da si govoril z nami. Da je v kozarcu sonce. Velikokrat boš dvomil.

Vstopita prvi in drugi bolničar v belih ha- ljah s prisilnim jopičem. Jordan, David in Maja izginejo.

Natakar Jernej — Tamle je, tisti pri mizi ob steni. Kriči in maha z rokami in go- vori oslarije. Ali mislite, da je resno?

Bolničarja tlačita Freda v prisilni jopič

Fred — (kriči) Vrnite se, kam ste šli? Zakaj ste me pustili samega? Zakaj ste me pustili, da dvomim? Saj v kozarcu je sonce, rekli ste, da je, če ga vidim (bol- ničarja ga dvigneta in med njegovim kričanjem odnašata k vratom)

Natakar Jernej — (zmajuje z glavo. Opravičuje, vsem gostom in ljudem v dvorani) Oprostite gospôda, neljubi incident. Verjetno se mu je zmešalo za- radi pijančevanja.

Janko Korošec si je s svojimi oblikovno dognanimi in lirično občutenimi krajinami ustvaril med našimi krajinarji trdno mesto in doživel nekaj zelo laskavih priznanj tudi s strani strokovne kritike.

FRANCETA KREUZERJA je težko predstaviti samo kot slikarja, ker je razpet med nekaj hobijev, ki se jim posveča z ve- liko ljubeznijo. Sam pravi, da je najbolj srečen v gorah s svojo zvesto spremljevalko Tačko. Ni nujno, da ravno slika, če je v svojem gorskem svetu. V nahrbtniku nosi vedno skicirko, fotoaparati in daljnogled. »Motivčkar« je ostal do danes, pa naj lovi izbran motiv na platno ali papir, kot foto- graf v objektiv, ali pa ga samo občuduje. Gorski in planinski svet mu vrača sile in krepi voljo in veselje do življenja, zato bi ga rad pokazal tudi drugim. Slika kot vidi in si ne dovoli, da bi popravljaj naravo. Pa vendar ne moremo trditi, da je dosleden realist. Modra barva, ki tako rada prevza- me vodilno vlogo v njegovih pokrajinah, je slikarjevo osebno, čustveno obarvano gle- danje na izbran motiv.

Če bi poskušali primerjati Tomazinove ali Koroševe slike s Kreuzerjevimi, bi hitro spoznali v njem predvsem pripoved- nika, ki natančno opisuje naravo. Arhitek- tura je v njegovih pokrajinah logična in nujna. Njegovo realistično gledanje potrju- jejo tudi številni kvalitetno naslikani por- tret. Kot portretista ga privlačijo pred- vsem karakterni obrazi starih mož in žena. Tudi ljubezen do risbe, ki jo Kreuzer med Dolikovci najbolj obvlada, nam potrjuje, da imamo v njem ostrega opazovalca, ki si težko dovoli čustveno sprostitev.

Kljub temu, da Kreuzer med svojimi življenjskimi cilji ne postavlja slikarstva na prvo mesto, pa je v likovno izobraže- vanje vlagal že pred vojno veliko svojega časa in sil. Čeprav mu je oče izbral poklic električarja, ga je slikarska žilica, ki jo je lahko podedoval po njegovi ali materini rodbini, vlekla v to smer. Tako kot Tinetu Markežu, mu je bil med prvimi vzorniki slikar Valentin Hodnik iz Bohinja. Preko ilustracij v knjigah se je seznanil s delom Koželja, Santla in Ivana Vavpotiča. Kot štirinajstleten fant je »zasledoval« našega impresionista Matija Jamo, ko je prihajal na Dobravo k Strojcu. Nekaj mesecev je obiskoval v Ljubljani slikarski tečaj pri Hinku Smrekarju. Na Jesenicah je ob- skoval fotografski in risarski tečaj pri pokojnem duhovnem vodji Dolikovcev, Jožu Čebulju. Likovne razstave zasleduje še danes.

Že njegova slikarska pot nam odkriva raziskovalca, prav tako se je tudi kot elek- trikar v Železarni vse do upokojitve spo- padal z izumiteljstvom in tehničnimi iz- boljšavami, za kar je prejel nekaj nagrad.

Ena od številnih otvoritev likovnih razstav v mali dvorani Delavskega doma na Jeseni- cah (otvoritev razstave kiparja Petra Jovanoviča — o avtorju je govoril dr. Cene Avguštin).

Navadno je nagrade porabil za barve in platno, zato jih je skušal pred domačimi utajiti. Spominja se, kako ga je nekoč »iz- dal« domači radio. Z izumiteljstvom, prav- takó kot s slikanjem, po upokojitvi seveda ni prekinil.

France Kreuzer samostojno ni veliko razstavljal, skupinsko pa se je z vmesnimi presledki pojavljal vse od prve Dolikove razstave maja 1946 v prostorih otroškega vrtca na Jesenicah.

Med vojno je bil Kreuzer partizan. Toda tudi kot partizan ni pozabil na sli- kanje. V Cerknem je slikal kulise za parti- zansko gledališko dejavnost na osvoboje- nem ozemlju. Tam še vedno hranijo tudi njegove prve diplome za smučarske tekme.

Danes je Kreuzerjevo glavno izrazilo olje, vendar se lahko predstavi tudi z zelo uspešnimi akvareli. Kaj pa bi dosegel, če bi gojil risbo, za katero je kazal tako veliko nadarjenost, lahko ugibamo.

Udeleženci planinske slikarske kolonije na Vršiču 1975 — od leve proti desni: Tone To- mazin, Peter Adamič, Nika Hafner, France Kreuzer, Joža Varl (predsednik društva), Stane Bricman, Janko Korošec, Rudi Reichman in Pavle Lužnik — odsoten Janez Ambrožič

KULTURNI SPOMENIKI GORENJSKE

KRANJ

Na skalnatem pomolu, ki sta ga izoblikovali Sava in Kokra, ob stikališču prometnih poti, ki so se prek Save usmerjale na jug in jugozahod, se je že zgodaj razvila naselje. Morda si je človek na vrhu prepadih sten kranjske ploščadi poiskal varno zavetje že v mlajši kameni dobi, saj so bili najdeni bogati naselbinski ostanki iz tega časa v neposredni bližini Kranja na podobno oblikovanem pomolu, kakršen je kranjski — pri vasi Drulovka ob Savi. Zanesljivo pa je bil Kranj naseljen v starejši železni dobi v prvem tisočletju pred našim štetjem, ko so si najstarejši po imenu znani prebivalci naših krajev Iliri postavili na tleh današnjega starega dela mesta naselbino. Za njimi pridejo Kelti, ki so bržkone dali kraju ime Carnium, njim sledijo Rimljani in v dobi preseljevanja ljudstev Vzhodni Goti in Langobardi in končno naši predniki Slovani. Staroslovansko naselje se je razporedilo na področju današnjega glavnega trga. O velikosti naselbine govori bogato grobišče okrog župne cerkve, kjer so arheologi iz Kranja in Ljubljane odkrili v zadnjih letih več kot 1000 grobov.

Od 11. stoletja dalje je bil Kranj sedež mejnega grofa Kranjske in tako najpomembnejši kraj v deželi. Zato upravičeno domnevamo, da je v tem času obstajala na pomolu večja naselbina, v okviru katere se je zaradi ugodne prometne lege razvilo tudi tržišče, podobno kot v mnogih drugih vidnejših naseljih takratne Evrope. Sestavni del Kranja je bil v tistem času tudi grad mejnega grofa ali krajiščnika. Stal je na robu savske globeli nad prehodom čez Savo, nekje v bližini današnjega gradu Kieselstein. K rasti in razvoju naselbine je veliko prispeval tudi sedež prafare s cerkvijo, ki je skoraj zanesljivo stala na mestu današnje cerkvene stavbe in jo je obkrožalo pokopališče.

Gospodarski razvoj, ki se je konec 11. stoletja začel uveljavljati v zahodni Evropi in je v 12. stoletju zajel tudi Vzhodne Alpe in z njimi tudi slovensko ozemlje, je privedel do nastanka mest in meščanstva. Kot samostojna veja gospodarstva se je izoblikovala poklicna obrt s središči v meščanskih naseljih. Te sklenjene naselbine obrtnikov in trgovcev so običajno ustanavljali veliki zemljiški gospodje. Ker mesta niso bila le središča menjave dobrin v določeni agrarni okolici, temveč običajno tudi pomembna prometna vozlišča in zaradi obzidja, ki jih je obdajalo, tudi odlične obrambne postojanke, jim je ustanovitelj podeljeval posebne pravice, ki naj bi jim zagotovile nemoten gospodarski razvoj.

Kranj se prvič omenja kot mesto leta 1256. O kranjskih meščanih pa nam govore viri že leta 1221. Ustanovitelji mesta so bili po vsej verjetnosti grofje Andeški, ki so že sredi 12. stoletja postali namestniki mejnega grofa na Kranjskem in jim je poleg lastne posesti s središčem v Kamniku pripadal tudi službeni krajiščnikov fevd okrog Kranja. Od Andeških je mesto prešlo tudi svoj grb.

Mestna naselbina je začela rasti, ko je mestni gospod razdelil zemljišča na pomolu med nove naseljence — obrtnike in trgovce

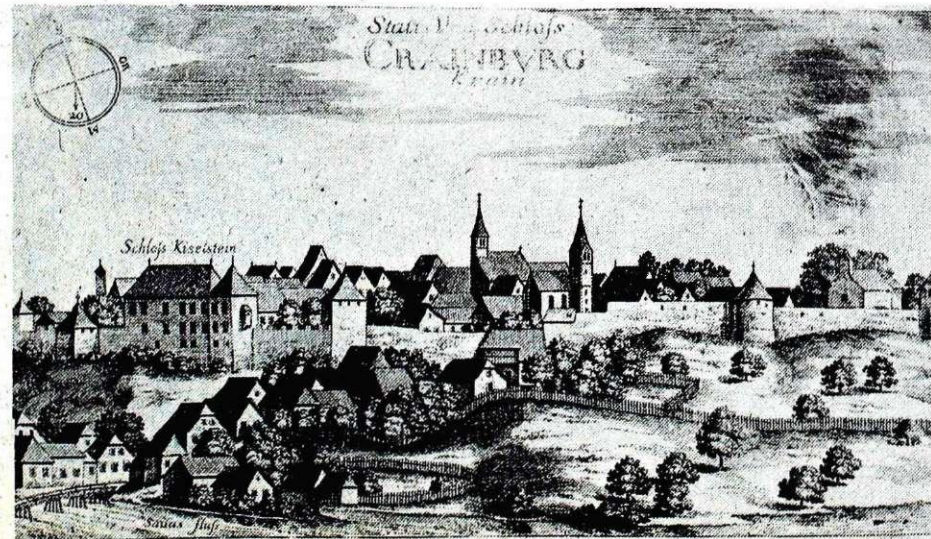
iz gospodarsko razvitejših srednjeevropskih in verjetno predvsem iz koroških mest. Koroška mesta, ki so bila že od vsega začetka povezana z važnimi trgovskimi potmi, so se začela razvijati stoletje prej kot npr. mesta na Štajerskem ali Kranjskem. Zato so imela obenem z južnonemškimi mesti pomemben delež tudi pri izoblikovanju njihove urbanistične podobe. Tržni prostor v Kranju ali v Škofji Loki je npr. po svoji talni zasnovi močno podoben trgu v Brežah na Koroškem, razdelitev cestne mreže pa spominja na bavarska pa tudi na nekatera zahodnočeška mesta (Freistadt, Neustadt, Kemnath, Neu-markt, Domažlice itd.).

Zemljiški delci, na katere so ob ustanovitvi mesta razdelili prvotno podložniško zemljo na kranjskem pomolu, so si bili med seboj močno podobni, prav tako kot zemljišča v dobi kmečke kolonizacije, ki so jih v visokem srednjem veku zemljiški gospodje razdeljevali na novo naseljenim kmetom. Zato se ne smemo čuditi, če so si bile tudi prvotne meščanske hiše po merah in po obliki med seboj sorodne. To pa ne velja samo za Kranj, temveč za vso Slovenijo, pa tudi za ostale evropske dežele, kjer so fevdalci ustanavljali nova mesta.

Najstarejše meščanske hiše so bile pravokotne oblike. Proti cesti ali trgu so bile obrnjene s svojo ožjo stranico in čelom, ki mu je dala trikotno obliko dvokapna streha. Med posameznimi hišami so bili presledki, kamor se je otekala dežev-

nica, služili pa so tudi kot svetlobni jašek in za zasilni dohod na dvorišče. Kako je bila urejena notranjost meščanske hiše smo natančneje opisali že pri Radovljici.

Zunanja podoba meščanske hiše in njene tlorisne sestavine se presenetljivo ujemajo s prostorsko ureditvijo kmečkih hiš iz časa že omenjene kolonizacije. Prav v tej vidimo dandanes neposreden vzrok, da so se ob vedno bolj rastoči agrarni produkciji poleg kmečkih naselij razvila tudi središča trgovanja in obrti — mesta. Hiše, ki so se nam ohranile v starih kolonizacijskih vaseh, kot so Breg pri Savi, Bitnje pri Kranju, Predtrg pri Radovljici itd., močno spominjajo na stare meščanske hiše, kakršne poznamo npr. iz Florjanske ulice v Ljubljani ali na Linhartovem trgu v Radovljici. Zaradi spremenjenega načina gospodarjenja se je v mestih spremenila le lega hišnega vhoda in položaj stanovanjskih oziroma delavniških prostorov. Zato upravičeno domnevamo, da je bila preprosta, a smotno oblikovana kolonizacijska kmečka hiša, ki jo pozna takratna fevdalna Evropa, neposredna prednica zgoraj opisane in prav tako po vsem evropskem prostoru razširjene meščanske hiše. V kasnem srednjem veku, v dobi renesanse in tudi kasneje je meščanska hiša doživela velike spremembe, ki so po eni strani močno obogatile njeno zunanjo in notranjo podobo, po drugi strani pa v precejšnji meri zabrisale njen prvotni značaj.

Kranj v Valvasorjevi dobi (1689)

6

(Noč pri pokopani ljubici)

O deklica, nocoj bi šel s teboj
v pomladni log, razgrnjen kakor svila
ob reki po bregih.
Pričaral smeh
bi izgubljenih ur, da bi čutila,
kako lepo je sanjati z menoj.

Poglej ta gozd! Iztrgal bi mu spev
in v tvojem srcu našel tih odmev,
saj tvoj obraz
mi vklesal čas
neizbrisno je v srce. Zato nocoj
rad srečen bil bi, ljubica, s teboj.

Tako bi, deklica, ti pel vse dni:
spominčice odpirajo oči,
potoček mlad brzi v pomlad
kakor takrat, ko najina mladost
ni vedela, kaj smrt je, kaj bridkost.

Ni vedela za smrt... Zdaj med grobovi
tvoj grob razcveta se že vrsto let
in cvetje rdi,
gori kot kri —
kot živa rana zdi se mi usak cvet
in zarja kri, razlita nad gozdovi.

V kri tone vse: ljubezen in spomini,
nad njimi zvezdnat se večer razpenja.
Zaman te iščem.
Nad pokopališčem
noč v tleče pogorišče se spreminja:
z ogorki zvezd
srca povest
ugasnila bo v jutranji sivini,
a ne bolest.

V prah sivih cest
zataval zopet bom, obložen z leti
in blodil z dušo, ranjeno kot ptica
s perotjo prestreljeno. Med dekleti
zaman iskal obraz bom mrtvih sanj,
dokler nekoč mi v žalosti iskanj
srca ne stre koščena roparica.

7 (Še ena izmed noči na grobu mrtve ljubice)

En sam drobce granate
je zadoščal,
en sam zahrbtni
potuhnjeni drobce.
Zrak je zateglo
zajokal... Privid
krvavorde georgine.

Kaj se je zgodilo?
Kdo je zasekal rano,
belo rano
v belo brezo
z nevidno sekiro?
Kje je deklica
ob beli brezi?
Deklica — živo poletje,
lasje
kakor med žitom veter,
oči
kot plavice.

Ljubil sem
mak njenih ustnic.
Kje si poletje?
Srpi
poželi so žito
Kje si poletje?
Pod srpi
so umrle plavice.
En sam drobce granate
je zadoščal,
en sam zahrbtni
potuhnjeni drobce.

Zrak
je zateglo zajokal
in sredi joka
utihnil —
nebo
mu je stisnilo grlo,

nebo strmi
v georgino
krvavordeči grm
v njem
se je deklica skrila,
deklica, ki jo ljubim.
Padam
na rdeči grm,
pa se samo cvetovi
drobijo
v kaplje krvave.
O ljubica,
ljubica mrtva,
in vi, tovariši mrtvi.
Kamni
na grobovih
molčijo.

8 (Ti, ki mučiš)

Ti, ki mučiš.
Besede tvoje
so ostrina noža
v moji duši.
Glej mojo kri,
za sonce ogoljufano
v sivi luži,
ti, ki mučiš.

Ti, ki mučiš,
polno čašo žganja
za tvojo srečo
in poljub zlagani
sem izlil
v odprto rano duše.
Ne, nisem prvi,
ki je bil
s poljubom ogoljufan.

Ti, ki mučiš:
človek v mojem srcu
je ubil človeka.
O zakaj
z ljubeznijo zlagano
si oskrunila ljubezen,
ti, ki mučiš.

O zakaj
z ljubeznijo zlagano
si me poljubila,
da so tvoja usta
žgoča in odprta rana
v moji duši,
ti, ki mučiš.

Ti, ki mučiš:
glej, spominov stebri
kot nagrobniki
so v mojem srcu.
Zdavnaj že pod njimi
v mrtvi bolečini
so strohnele sanje.

Ti, ki mučiš:
naj izžge mi žganje
vse spomine,
ti, ki mučiš:
v čaši žganja
več ne slutim
češnjevega cvetja
mrtvih pesmi
ti, ki mučiš:
v čaši žganja
več ne čutim
rdečih češenj
tvojih ustnic,
ti, ki mučiš:
v čaši žganja
vse v grenkobo žgočo
se spreminja
in v pijanca
zagrenjeni pesnik.

9 (Razcestje)

Med naju se zarezal je hlad
z mrzlo ostrino nasprotja.
Vse prehitro je najina pot
prišla do razpotja.

Zaman v obeh je: zakaj?
Vsako uprašanje zaman!
Nobene poti ni nazaj
v mrtvi izteli dan.

Razpotje? To je slovo.
Vsak zase bova hodila.
Jaz zavagabundil se bom.
Ti z moški se boš vlačila.

Na nekem brezpotju bo konec poti
dveh izgublencev,
žalosten grob brez sočutja ljudi,
brez sveč in brez vencev.

A davno davno davno nekoč
sua bila mlada in dobra človeka:
čista izvira iz osrčja gora
kot potok je pogoltnila reka,
umazana reka.

10 (Brez cilja)

Cesta se v meglo izgublja
na brezcestja, kjer brez cilja
mi življenje se izteka.

Kje ste cilji, zlata mesta,
polna sreče, izobilja
in ljubezni do človeka.

Skozi kri v daljave hojil
z vero v srcu sem po svetu —
svet mi je srce pohodil.

Zdaj so cilji siva mesta
brez sočutja, brez človeka,
kot da čas se je prelevil
v sivo sipo
z lovskimi pohlepa.

(1954–1958)

Benjamin Gracer

ZAKAJ NISEM BOG

Pustite me!
Samo še nekaj besed
nekaj bednih besed
mi zapoje —
pa odidem

O bog, zakaj nisem
BOG:
s kozmičnimi možgani
tisočimi rokami
in neomejenostjo

Štiri petine
VEČNOSTI
bi presedel na sestankih:
govoril bi kakor grom
z bliski demonstriral
velike misli
in obračal besede
kakor palačinke
dokler mi ne bi rekli:
ZASLUŽEN BOG —
in mi pripeli kakšno odlikovanje...

O bog, zakaj nisem
BOG:
petina bi mi ostala
za pisanje pesmi,
za delo in dom —
za utrjevanje samozavesti

O bog, zakaj nisem
BOG:
v prostem času
bi zdravil nerve
v človeškem kraljestvu...

NIKOLI MRTEV

Vroč avgust je pritiskal, ko se je Zdravko ustavil ob plakatu sredi vasi. Zdaj je bil že viden tistih nadležnih, a vendar zastraševalnih »Bekanntmachung«, zato ga papir na steni ni kdo ve kako zanimal. Tega dne pa ga je gledala s stene resna, čedna glava, prej odločnih kakor mehkih potez.

Spodaj je pisalo:
DVAJSET TISOČ mark dobi tisti, ki pripelje tega človeka živega ali mrtvega ali če pokaže njegovo skrivališče. To je nevarna organizacija partizanstva...

Ta človek je Klemen Travnik... Zdravko se je stresel po vsem telesu in pogledal okoli sebe:

»Klemen Travnik, Klemen Travnik! Odkod naenkrat on? Saj je vendar pred leti odšel v Španijo! Da, da, zdaj je njegova glava dosti dražja kot pred petimi leti. E komaj bi ga spoznal. Nekam spremenjen je videti, kje so sneli to sliko. Tedaj je bil tudi brez brk, a korajžen, korajžen...«

Jesen je bila tedaj in Zdravko je bilo šele šestnajst let. Kaj mu mar politika in žandarji, če se tudi njihove hiše ne bi lotili. Detektivni in žandarji so prebrskali vse, a zmotili so se: razen starih »Večernic«, nekaj koledarjev, par knjig in zarjavelega avstrijskega bajoneta, niso dobili nič. Domači niso smeli nikamor ta čas, a tudi potrebno ni bilo. Tako je mislil on.

Oče pa je bil bolj zaskrbljen. Skozi okna je videl, da so bili na vseh štirih oglih žandarji in da so za plotovi pasli svojo radovednost tudi sosedje. Sredi tega pa so jih možje postavili pustili in se zagnali z nekimi papirji v rokah naprej k hiši, ki je stala blizu trgovine. V tej hiši je bil doma študent Urh, o katerem je bilo že večkrat slišati, da pred žandarji ni vedno varen. Njegov oče je moral z detektivni po hiši. A tu so našli marsikaj sumljivega: nove, čudne knjige, nekakšne znake in druge drobnarije.

Detektivni so se zadovoljno smejali, a še vedno niso odšli: iskali so še nekaj. Zdravko se je pomešal med sosedo in z njimi pasel radovednost. In slišal je zloben glas:

»Zdaj jim bodo že pokazali, kdo naj se ukvarja s politikom.«

Nekateri so pritrdjevali, drugi molčali. Zdravko je vedel samo to, da so pri tej hiši živeli pošteni in preprosti ljudje.

Gospodar Jelar, kot se je reklo pri hiši, pa je moral preiskovalcem razkazati hišo. Vse so že pretaknili, le neka majhna vrata podstrešne sobice so bila zaklenjena. Stari Jelar jih je preprčeval, da v njej ni drugega kot neuporabna ropotija in da nima ključa pri sebi. A veleli so mu, naj odpre kakor ve in zna. In moral je najti ključ...

V sobici je bila res ropotija, a tudi zavržena postelja. Na hitro so jo pregledali in niso našli nič sumljivega. Ze so hoteli oditi, ko se je eden izmed njih sklonil. Med cunjami je opazil tudi slabo pokrito nogo.

Naglo je izvlekel pištolo in zaklical pod posteljo:

»Tako j ven in roke kvišku!«

Pri Jelarju so tako zgrabili neznanca, ki je hotel v Španijo.

Ko so ga zvezanih rok peljali tam mimo, si je Zdravko dobro zapomnil njegov sivi pogled, ki ni izdajal nobenega strahu. Z njim so prišli do brvi čez potok in tedaj so vsi videli: tisti zvezani, plečati človek se je zaletel, kot bi bil tega vajen, v levega in desnega žandarja. S puškama vred sta čofnila v vodo, človek, ki so ga vodili pa je izginil med drevjem... Tako je žandarjem ostala samo Jelerjeva družina.

In Zdravko je spet slišal tisti hudobni glas:

»Prav jim je, kaj pa vtikajo nos v politiko!«

Tako je tudi on, Zdravko, zvedel, kaj je »politika«. A drugi dan je zvedel tudi to, da je bil tisti človek res namenjen v Španijo, a da Jelarjevi tega niso in niso hoteli priznati...

In minila so leta...

Neznaneec se je vrnil iz Španije in tudi Zdravko se je spoznal z njim. Neznaneec je bil Klemen Travnik.

Ni trajalo dolgo in tudi Zdravko je postal partizan. Ponj je prišel sam Klemen Travnik. Tako kot je bilo zmenjeno.

»Kaj je novega pri vas?« ga je najprej vprašal Klemen z obrazom, ki je vzbujal zaupanje.

»Ti si postal neznansko drag. Dvajset tisoč mark!«

»To je samo dokaz, da smo jim v resnici nevarni. Take stvari vedno pomenijo začetek konca.«

Vendar so se za partizane začeli hudi časi. Klemen pa jih ni priznal. Da bi opogumil ostale, je hodil tudi po dolini in se včasih srečeval tudi z Nemci. S ponarejeno legitimacijo v žepu in z napeto pištolo pod suknjičem. Tistega deževnega večera sta šla z znancom na domeni sestanek v mestu. Kakor bi zrasli iz mokrih tal, so se pred njimi znašli Nemci:

»Stoj! Hände hoch!«

»Zdaj naju pa imajo, in še to bodo ljudje mislili, da sem se jaz polakomnil denarja in ga pripeljal v nemško zasedo,« se je že poslavljaj od življenja Klemenov spremljevalec. Ta pa je obstal in šinil z rokami navzgor. Temnilo se je in Nemci so se jima približali z napetim orožjem v rokah. Klemen je bil popolnoma ravnodušnega obraza in njegove oči za očali, ki si jih je nataknil zaradi maskiranja, niso izdajale prav ničesar. Močne roke so ju pretipale in razen njunih ponarejenih legitimacij, niso našli nič sumljivega... Spustili so ju naprej in znanec se je čudil:

»Saj si prej imel vendar pištolo!? Odvrigel je niso, našli je tudi niso?« »Zelo preprosto. Mar tudi ti nisi videl, da sem jo držal v desnici nad glavo. Rok mi nihče ni pregledal!«

Če bi tedaj Klemen rekel znanцу naj gre z njim na Dunaj in mu zagotovil, da se bosta srečno vrnila, bi prav gotovo šel z njim. Toda kaj takega Klemen ni nikoli zahteval. Pač pa je na sestanku čez nekaj minut govoril:

»Glavno je, da smo začeli. Naš uspeh je v tem, da nas morajo Nemci preganjati z vojaško silo!«

Sestankarji so zvedeli nekaj novega: napade na partizane ta človek krsti z uspehom! Oni so bili pa že tako zaskrbljeni! A Klemen je že nadaljeval: »Marsičesa smo se že naučili. Fašizem ni tako trden, kot je videti! To so grobarji človeštva! A grobarji še nikoli niso bili močni, vsaj ne najmočnejši. Zapomnite si: močnejši je tisti, ki je pravičnejši, tisti, ki raste. A rastemo mi, tudi pravični smo mi, fašizem pa razpada.«

S sestanka so šli vsi za glavo večji. Tudi Zdravko...

Ves bataljon je ležal na položajih. Tudi terencec Klemen in mladi vodnik Zdravko. Nemci so lezli proti njim od vseh strani, Klemen pa je hodil po položajih, kakor da cvileče krogle ne bi bile nevarne.

Legel je poleg Zdravka, odvil nasekano bombo in rekel:

»Tole bo zaleglo. Boš videl, da tudi Nemci znajo bežati. Tudi v Španiji so bežali. Poglej...«

Rahlo se je dvignil, udaril bombo in jo zabrisal v gručo zelenih teles pod njim...

Njegova bomba je padla v pravi čas: nastala je zmeda, partizani so napadli in Nemci so se umaknili.

In ko so partizani zelencem pobirali dokumente, so pri vsakem našli sliko s Klemenovo glavo, s tako, kakršna je bila na tistih lepakih poleti.

Klemen ne bo nikoli umrl, Klemen je neranjljiv!

Spet se je obrnilo nekaj mesecev.

Klemen je z Zdravkom koračil čez prijetno planino. Pod gozdom se je pasla čreda preplašenih ovac. Klicala sta jih k sebi, a niso ubogale. Ostale so v nezaupljivi razdalji. Bila sta sredi gričevnate planine. Nagnila sta se proti gozdu. Tedaj je izza drevja zaropotalo: iz goščave so planile tri, z brzostrelkami oborožene postave...

Klemen se je spotaknil in se zakotalil navzdol. Zdravko je še videl, kako je iz njegove desnice zletela pištola in kako je nanj planila takega lova vajena pasja zver...

Zdravko je svojega učitelja, svojega vzornika čakal dolgo, dolgo. A ni ga dočkal. Suho je požiral in se zgubljeno ogledoval okoli sebe...

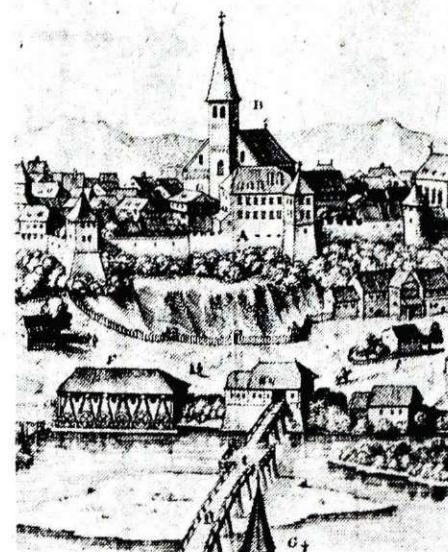
Nemške zasede so bile tam tudi ponoči in šele sredi dopoldneva je mogel spet na planino.

Nekaj korakov pod krajem, kjer sta se prejšnjega dne tako nenadno razšla, je ležal Klemen. A saj to ni bil Klemen, to je bil neznan človek, ki mu je naučena pasja zverina razgrizla obraz, da bi ga tudi lastna mati ne mogla spoznati.

Klemen, čeprav si mrtev, Nemci ne vedo, koga so dobili, in tudi zvedeti ne smejo. In tudi našim ne povem, za zdaj še ne!

Zdravko je skril Klemena pod grmovje in preden je dozorel nov dan, se je iz doline vrnil z drugo obleko. Preoblekel je sebe in njega ter spoštljivo pokopal svojega znanega neznanca...

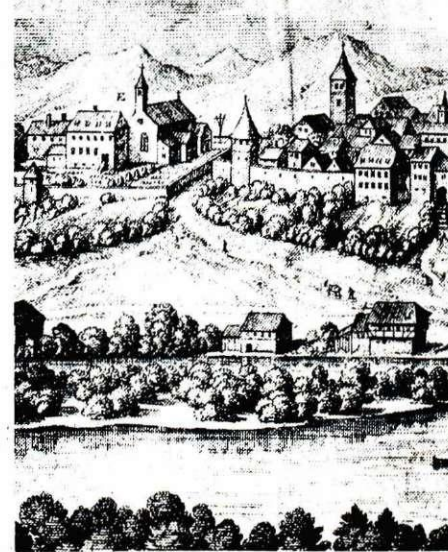
Klemen je ostal živ in nihče ni dobil nagrade za njegovo glavo, gozdovi pa so naprej peli svojo pesem...

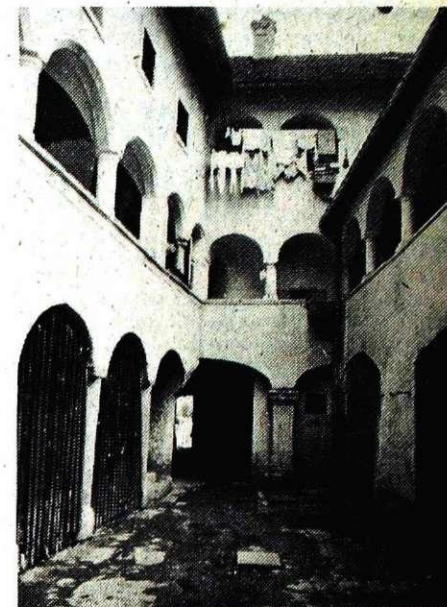
Kranj sredi 17. stol. z mostom čez Savo, gradom in župno cerkvijo (Merian, 1649)

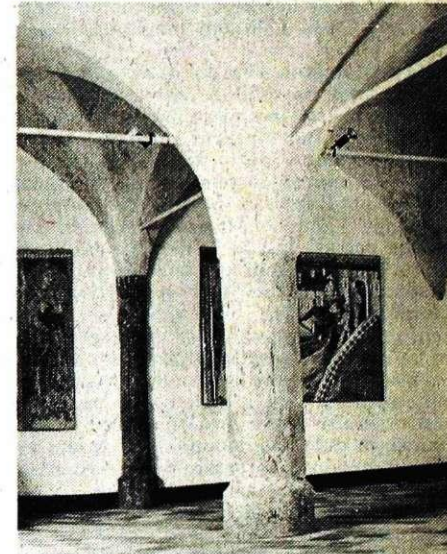
Kranj sredi 17. stol. z rožnovensko in pungerško cerkvijo ter spodnjimi mestnimi vrati (Merian, 1649)

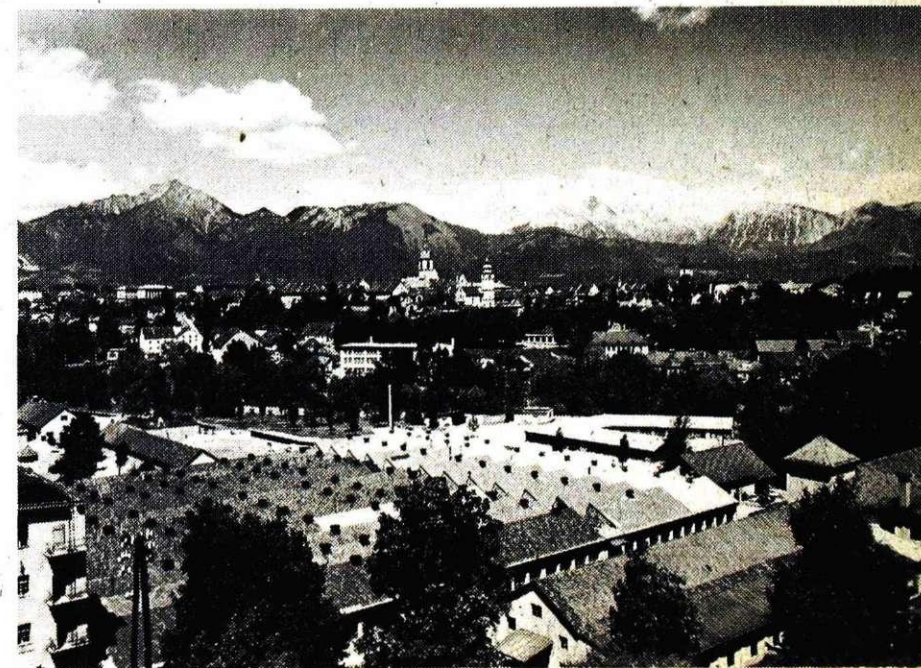
Kranj sredi 17. stoletja s kapucinskim samostanom (na levi) in zgornjimi mestnimi vrati (Merian, 1649)

Kranj – Titov trg, hiša št. 18 – Pavškerjeva hiša – arkadno dvorišče z renesančnimi in baročnimi arkadami

Kranj – mestna hiša, stebrišča iz zgodnjega 16. stol.

Kranj po osvoboditvi z industrijskimi objekti v ospredju

Janez Meterc

PREGLED ARHEOLOŠKIH NAJDB IN NJIHOV POMEN V RADOVLJIŠKI KOTLINI DO KONCA ZGODNJEGA SREDNJEGA VEKA

NADALJEVANJE

Podoba našega obravnavanega področja se v času prodiranja in kasneje vključitve v imperij, ne spremeni mnogo. V zvezi s prodiranjem rimskih vplivov, omenili smo že, da se ta proces začne v 2. stol. p. n. š. z ustanovitvijo kolonije Aquileie, lahko računamo predvsem po poti čez baški prelaz iz Doline Soče. Zdi pa se, da je ta pot prej služila za potrebe menjave in trgovine kot strateškim namenom. Tem zadnjim namenom sta bolj služili poti po Kanalski dolini in čez Predel. Prehod preko Predela je potekal po eni varianti mimo Tolmina, po drugi pa ob Nadiži skozi Kobarid (A. Melik, Dela Inšt. z. geogr. SAZU 1, 1950, 80 SS.). Večja prednost se daje smeri preko Kobarida. Kraji ob obeh variantah — Sv. Lucija (Most na Soči), Kobarid, Tolmin, Bovec — imajo bogato prazgodovinsko tradicijo in tudi nekatera krajevna in druga imena na tem področju imajo predrimski izvor.

Ta prometna žila, ki je aktualna tudi danes, vodi na trbiško razvodje in se tu združuje s t.i. »poševnim« alpskim prehodom, držečim ob Beli navzgor skozi Železno in Kanalsko dolino, potjo, ki se ob prevalu čez žabniško razvodje spusti v tesno prečno dolino ob Ziljici in pride v Podravje ter naprej v Vzhodne Alpe. Kanalska in predelska pot sta bili hedvomno glavni in osnovni komunikaciji po katerih je rimski gospodarski ter politični vpliv prodiral v Noriško kraljestvo, ki je v času teh dogajanj imelo center v okolici Vrbskega jezera in na današnji Gosposveti. Za bohinski kot in Radovljiško kotlino pa je v času zgodnjih antičnih zvez in vplivov, ko se bodoči centri izžarevanja rimske politične, gospodarske in duhovne dominacije v širšem jugovzhodnoalpskem prostoru še niso pojavili oz. so bili še v zametkih, prioriteta in najrazumljivejša povezava preko južnih bohinskih gora.

Natanko kdaj in v kolikšni meri so se te vezi pojavile, dandanes še ne moremo točno odgovoriti. To je zvezano na eni strani s premalim poznavanjem že obstoječega gradiva — vse najdbe, ki jih doslej poznamo so naključne, premalo dokumen-

tirane in premajhnega obsega — in na drugi strani s problematiko, vezano na naselbini na Dunaju pri Jereki in Ajdovskem gradu. Kot smo že omenili, imamo na teh dveh naselbinah — predvsem velja to za Ajdovski gradec — izpričano kontinuiteto od starejše železne dobe preko latena v rimsko in kasnoantično obdobje. Vendar je glede na izredno plitvo kulturno plast v obeh primerih stratigrafski odnos med temi obdobji nejasen. Tako Schmidova kot Gabrovčeva in Valičeva izkopavanja so dala najdbe, ki so med seboj tako pomešane, da jih moremo ločiti le na podlagi tipologije in kulturne pripadnosti. Vazna je tudi velika konservativnost, ki se pokaže predvsem v zvezi s tistim materialom, ki je etnično pogojen. Pomembna je kontinuiteta v rimsko obdobje.

Okoliščine v zvezi s tem so nam sicer še vedno nejasne in je verjetno prišlo do doletene prekinitve naseljenosti, vendar pa nam najdbe iz Brencetove-Završnik-Mencingerjeve, Pečnikove in Windischgraet-zove zbirke govorijo, da se je življenje brez večjih zastojev nadaljevalo. To je verjetno bilo vezano z železarsko dejavnostjo. Eventuelni prekinitev, o katerih bi morda lahko pričali sledovi žganine in hišnega lepa na omenjenih naselbinah, sta bili možni predvsem v času panonskega upora — 6 do 9 — ali v obdobju priključitve Noriškega kraljestva kot province imperiju v času Klavdija, sredi 1. stol. n.š. Kontinuiteto nam izpričujejo v glavnem numizmatične najdbe rimskih novcev. Ta je najjasnejša na Ajdovskem gradu. Od tod (A. Müllner, Geschichte des Eisens, 1909, 84 ss.) poznamo primerke Augusta — 27. p. n.š. do 14 n.š. — Tita — 79 do 81 —, Hadriana — 117 do 138 —, Faustine — 140 do 175 —, Galiena — 253 do 268 —, Constantiusa — 337 do 361 — in Constantusa — 337 do 350. S področja Ajdovskega gradca in ožje okolice je znanih preko sto najdenih rimskih novcev. Od teh jih je bilo 92 registriranih v jenskiškem tehniškem muzeju, okoli 30 pa jih je v privatnih zbirkah. Manjše najdbe novcev poznamo še iz Dunaja pri Jereki, Babne gore, Bled-Grad, Bled-Zaka, Bled-Želeče, Rodin, Javornika, Jesenic in Hrušice. Značaj — depo, grobišče, naselbina —

je v večini, predvsem manjših najdb, nejasen.

Med doslej znane rimske stavbno-naselbinske komplekse zgodnejšega obdobja lahko štejemo danes zanesljivo le ostanke hiše z Bleda-Želeče in utrjeno villo-rustico z Rodin. Na Rodinah imamo primer preprostejše a tipične rimske kmetije kakršne sicer poznamo v Panoniji. Med najdbami imamo keramiko domače izdelave, importirano italško keramiko — t.i. terro sigilato —, železen nož latenoidne oblike, morsko školjko in kose železne žindre. Pomembna je tudi najdba oljenke z reliefno opodobitvijo Pegaza. To gradivo stavlja nastanek in življenje posestva v 2. stol., če že ne v konec druge pol. 1. stoletja. Sistem dvojnega obrambnega obzidja in vmesnega vodnega jarka, pa izpričuje življenje še v 3. in morda celo 4. stoletju.

Splošno poselitveno sliko v rimskem obdobju pa nam najbolje kažejo najdbe grobov. V kronološkem pogledu so grobovi zastopani od 1. stoletja dalje in jih najdemo v bližini komunikacijskega ožila. O prisotnosti italških priseljencev lahko, več ali manj, le ugibamo. Znana in izpričana resnica je, da podnebne razmere priseljencem pri nas niso preveč ugajale. Verjetno je bila večina na strani staroselcev. Osnova gospodarstva in trgovine je bila, poleg železarstva, predvsem živinoreja — z notranjealpskega področja so izvažali največ sira, ki so ga poznali okoli dvajset vrst, kožuho-vino, usnje, živino, les, vosek, med in slavno noriško železo in jeklo.

Po stabilizaciji razmer na področju današnje Slovenije se radovljiška kotlina nedvomno odpre tudi proti jugovzhodu. Temu je bil glavni vzrok nedvomno pojav državne uniformiranosti, ki je dala svoj pečat vsem novo pridobljenim predelom imperija; enim bolj, drugim manj. Nastalo je omrežje cest, ki so se držale v večini primerov starejših že znanih prazgodovinskih tras. Pri nas imamo v tem času naslednjo sliko cestnih povezav (karta 6). Glavna prometna žila je potekala, navezujoč se na že omenjeno pot iz Posočja, preko Ajdovskega gradca, Jereke, Gorjuš in Koprivnika na Pokljuko. Od Bleda dalje trasa te poti poteka v smeri Želeč, Ribnega, Radovljice, Predtrga, Mošenj, Brezij, Ljubnega, Nakla, Kokrice, Luč, Predoselj do Bobovka, kjer se je spojila s cesto, ki je prihajala od Kranja navzgor na Ljubelj in Koroško. Druga trasa, ki je prav tako odcep ljubeljske ceste je potekala v naslednji smeri: iz doline Tržiške Bistrice se je nekje v okolici današnjega Tržiča odcepila proti zahodu, proti Slatni, Begunjam, Polčam, Rodinam, odtod verjetno mimo današnje Vrbe proti Žirovnici, Potokom, čez prelaz za Gradišcem nad Sotesko na Koroško Belo. Od tod je, po prečkanju sedla za Kresom, en krak je verjetno zavil desno proti Javornškemu Rovtu in Medjemu dolu na Koroško, drugi pa naj bi se nadaljeval po Gornjesavski dolini na Korensko sedlo in Podkloster.

Problematika v zvezi s to drugo traso je na nekaterih odsekih še odprta in zahteva temeljite terenske topografske raziskave. Obstaja verjetnost, da sta bili v rabi tudi pot po dolini Drage na Ljubelj in pa relacija med Bledom ter levim bregom Save Dolinke v okolici Javornika. Glede prioritete posameznih smeri in povezav moremo reči, da obe glavni, tu navedeni trasi opravičuje stanje in razmere v obdobju kasne antike.

Vaščanki se dogovarjata o medsebojni mlatvi

Isto količino koruze bi moral ličkati en sam človek okrog 12 večerov.

Z mlatilnico na ročni pogon, ki je zaposlila, kot omenjeno, 13 ljudi, so zmletili en voz žita (to je 10 mernikov) v eni uri. Isto količino žita pa z mlatilnico na električni pogon, ki zaposluje po 9 ljudi, omlatijo že v pol ure.

Košnja s koso je zaposlovala (na nepri-mernih mestih za košnjo s kosilnico tudi še zdaj) dva kosca na 25 arih po en dan. Isto površino pa pokosi kosilničar v eni uri.

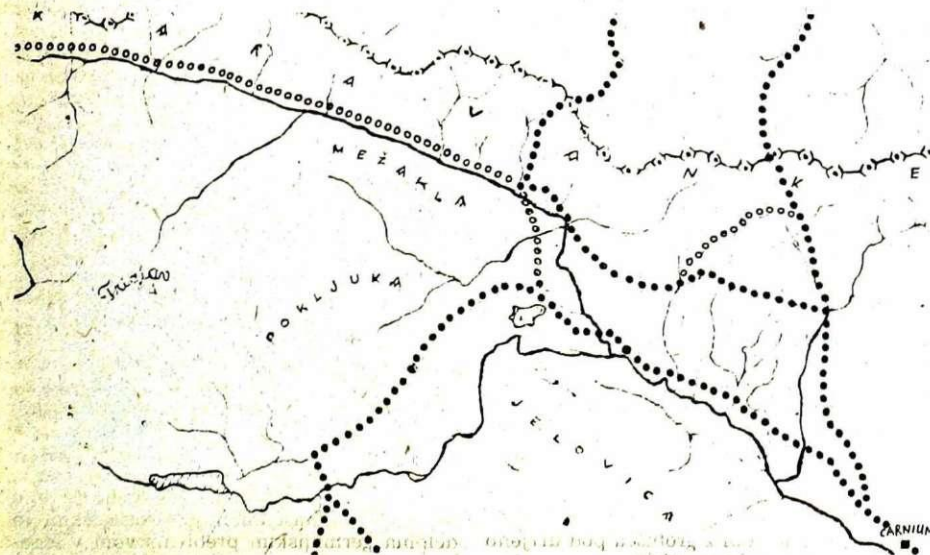
Navedli smo le nekaj podatkov o delih, ki terjajo večje število ljudi. Med njimi je tudi še danes mlatev opravilo, ki bi ga le stežka opravila sama, če tudi številnejša družina.

Kot po drugih krajih, tudi tukaj nismo zasledili podatkov, da bi namenoma kontrolirali sodelujoče. Nekajkrat pa so zatr-dili ljudje, da so postavili boljšega kosca ali pa žanjico na čelo ostalim. Saj sta jih tako nehote potegovala za seboj. Po drugi strani pa so tudi domači, kadar so imeli naprošene, bolj pridno delali, da so tudi ostali, po-prijeli za njimi.

Po zatrjevanju nekaterih niso radi na-prošali žanjic, ki so predrobno hodile, ker so vse potlačile za seboj in so za njimi težko pokosili strnišče.

Končno pa tudi v Studorju za zadnja leta zatrjujejo, da so veseli, če sploh dobijo delavce, kaj šele, da bi jim gledali pod roke, kako delajo.

(se nadaljuje)

Karta 6 — Pregled tras rimske ceste (J. Meterc)

Evidenca (razvid) in obračunavanje medsebojne pomoči

"Tudi v Studorju so ljudje na vprašanje, kako si zapornijo najrazličnejše oblike medsebojne pomoči, ali si jih zapisujejo, vedno odgovarjali: »Si kar zagnimo, vsakdo ve, če je dolžan ali pa da ga ima še za dobiti, da bo prišel vračat. Vemo, ali imamo zaslužno ali pa moramo prositi. Če nam je kdo pomagal včasih, smo vedeli, da smo zavezani in da mu bomo morali, kadar bo rabil, vrniti.« In konkretnije: »Če mi bo šla ženska žet, ali pa, če mi bo šel kdo pomagat v gozd podirati les, moram vedeti, da mu bomo uslugo vrnil. Pa tudi, če mi sam od sebe pride pomagat, na primer v sili, se bom čutil dolžnega, da mu ob priliki povrnem.«

Po večkratnem nadrobnejšem povpraševanju smo le pri posameznikih zasledili bolj ali manj skromne zabeleže posameznih uslug in odvrakov. Po zatrjevanju ljudi pa so prav tako posamezniki še v dvajsetih letih vodili tako imenovane »šiharske knjige«, kamor so čez celo leto zapisovali opravljena dela, jeseni pa so z vsemi poročunali.

Nevomno pa je tudi v Studorju najpomembnejša evidenca najrazličnejših medsebojnih uslug neprestano prisotno načelo sodelujočih: »Ti meni, jaz tebi.« Predvsem v zadnjih letih, ko je tudi v Studorju vedno večje pomanjkanje delovne sile, je upoštevanje tega načela še kako potrebno. Ali konkretnije: »Mi smo včeraj grabili pri sosedomih, danes imamo pa že zaslužno.«

Čeprav tudi Studorci zatrjujejo, da ne gledajo prav natanko, koliko kdo komu pomaga, odvraca ali odslužuje, so bile vendarle tako v preteklosti, kot so tudi še danes, določene norme obračunavanja.

Nedvomno so te vrste obračunavanja izjemljivejša kadar si vračajo isto delo za isto delo, z enakimi ali vsaj približnim številom ur ali pa dni. Obračunavanja najrazličnejših, večinoma vprežnih in strojnih uslug — podatki so razmeroma pičli — pa so bila v obravnavanem obdobju takale: Tako so odsluževali še pred zadnjo vojno mernik oranja (okoli 8 arov) njive, ki sta jo orala rateja s parom konj, z enodnevno košnjo.

Ker sta si orača prav tako pripravljala živali za oranje, je veljalo pravilo, da je tisti, ki je odsluževal, kosil pri tistem, s katerim se je dogovoril. Drugi orač pa se je prav tako lahko dogovarjal z drugim vaščanom pod enakimi pogoji odsluževanja. V primeru, da sta orala več časa, pa je en dan vrnil s košnjo nemu lastniku konja, drug dan pa drugemu.

Današnja obračunavanja, kjer je ena traktorska ura 60,00 dinarjev, ena ura s kosilnico 50,00 in ena ura vožnje s konjem 20,00 do 30,00 din, pa so približno takale:

Za šest ur vožnje s traktorjem, to je tri »fure« lesa z žage, vrnejo z enodnevnim delom v gozdu: V tem primeru računa voznik traktorja eno »furo« po 80,00, delo v gozdu pa se plačuje okrog 250,00 na dan. Oba sodelujoča pa dasta drug drugemu hrano.

En mernik traktorskega oranja, ki ga opravi traktorist v eni uri, s konjema pa v dveh urah, je treba odslužiti s poldnevno košnjo s kosilnico.

Nadalje so tudi v Studorju različno obračunavali žensko in moško delo. Tako je odsluževala pred zadnjo vojno ženska enodnevno vožnjo drs s tremi »šihiti«, moški pa s štirimi.

Zlasti v jesenskem in zimskem času so kmetje obračunavali različna dela tudi »v blagu«. Saj še zdaj starejši zatrjujejo, da so vaščani, ki niso imeli dovolj lastnega pridelka, v jesenskem času namesto denarja raje jemali pridelek.

Tako je veljal okoli leta 1920 en celodnevni ših za en in pol kg zaseke ali pa za tri kg skute. (Po izročilu zapisujemo: Če je

bil ših dražji, je bila tudi zaseka dražja.) Za približno peturno žetev pa so posamezne gospodinje dajale po dva kg moke in 0,5 kg skute.

Prav tako pa so tudi skošnino obračunavali z delom, če je lastnik krave tako želel. In sicer za en skok je bilo treba vrniti en dan z delom!

Navedli smo le nekaj obračunavanj. Pri zbiranju teh podatkov, do katerih smo se razmeroma težko dokopali, so ljudje nenehno zatrjevali: »Z denarjem danes sploh ne moremo poračunavati, če jaz delam zastonj, bo tudi oni meni delal zastonj.« To pa pomeni vzpostavljanje medsebojnih odnosov na podlagi vračanja in odsluževanja.

Kdo in koliko ljudi sodeluje, trajanje in kontrola dela

Tudi v Studorju zatrjujejo, da so pred zadnjo vojno, ko je bilo na vasi pri večini družin precej več ljudi, lahko bolj gledali, da so moška dela opravljali moški, ženska dela pa ženske. V povojnem času, ko se je število družinskih članov na splošno zmanjšalo, pa morajo eni kot drugi največkrat poprijeti za vsa dela. Na splošno pa so tako v preteklosti, kot ugotavljamo tudi še danes, pri medsebojnih delih pomagali moški pri moških, ženske pa pri ženskih delih.

Tako ženske sadijo koruzo in krompir in ju tudi plevejo. Nadalje je žensko delo žetev in največkrat tudi spravlanje, grabljenje sena ter pobiranje krompirja in trganje koruze. Če je na primer pri okopavanju koruze ali krompirja sodeloval tudi moški, je bil to vedno domač, nikdar pa ne naprošeni.

Moški pa pomagajo v gozdu pri podiranju lesa, pri napravljanju drv in žaganju, pri popravljanju stanov v planini, pri oranju in seveda pri najrazličnejših vprežnih in strojnih delih. Dela, kjer sodelujejo tako moški kot ženske, pa so ličkanje koruze, grabljenje sena in otave, zdevanje v kozolec, kopanje krompirja in pobiranje krompirja.

Predvsem za zadnja leta pa opazimo, če ni ženske pri hiši, da pokleknejo tudi moški k pletvi in k pobiranju krompirja, toda le doma. Na vračvo, pravijo, da ne bi šli.

Čeprav tudi v Studorju otroci že zelo zgodaj začenejo pomagati tudi še zdaj pri raznih delih in kosijo tudi še možakarji sedemdesetih let, opazimo, da so na medsebojna sodelovanja pošiljali v glavnem le ljudi srednjih let. Nikdar pa ne na primer 14-letnih deklic, ki so v tem času doma že začenele žeti ali 12-letnih dečkov, ki so se že učili kositi.

Ko je bilo v preteklosti po družinah več ljudi, so se medsebojnih del udeležila tudi po dva člana, danes pa običajno le po eden. Število ljudi, ki jih je naprosilo posameznik gospodinjstvo, se je tudi tukaj ravnalo po površini, ki jo je bilo treba obdelati. Seveda so ti podatki le splošni. Zlasti v zadnjih letih, ko je manj ljudi, ali pa opravijo nekatera dela vsaj delno tudi s stroji, si pomagajo z manjšim številom sodelavcev.

Tako je pri sajenju krompirja in koruze sodelovalo na dveh mernikih zemlje povprečno po šest žensk (mernik je okrog 8 arov).

Krompir in koruzo sta okopavala največkrat po dva moška, za njima pa so plele po tri do štiri plevice.

Preddesetletjem, ko so še splošno kosili s kosami, je na srednjevelikem rovtu, če je bila poležena trava, kosilo po deset koscev, običajno pa po šest, grabit pa so pomagale tri do štiri grabljice.

V največjih rovtih na Rudnici pa so imeli tudi »rote za 20 koscev«. Posušeno krmo sta spravljala v rjuhe običajno po dva moška, ki sta tudi nosila rjuhe v svslu.

Na enem merniku posejanega žita zanjejo tudi še zdaj običajno po štiri žanjice.

Ročna mlatilnica, pri kateri je bilo treba goniti kolo, je zaposlovala 12 ljudi. Pri električni mlatilnici pa so bili od leta 1921 štirje moški manj, ker ni bilo treba poganjati mlatilnice.

Pri kopanju krompirja sodelujejo po štirje moški in ženske, pobiravcev pa je običajno po pet.

Največ sodelavcev se tudi še danes zbere pri ličkanju koruze, po 15 in tudi več. Sodelovanja pri različnih delih so trajala različno dolgo. Tako so sadili krompir in koruzo ter orali krompir in ga pobirali povprečno po en dan. Z okopavanjem in pletvijo koruze in danes tudi še krompirja, so se povprečno zamudili po dva dni.

Žetev je trajala z navedenimi udeleženci po en dan, danes pa le še nekaj ur. Kopanje krompirja z vilami je terjalo tri do štiri dni.

S košnjo in s spravlanjem sena so se vse do kosilnic zamudili povprečno po deset dni, z mlačvo pri večjih kmetih pa po pol dne.

Koruzo so ličkali pri večjem kmetu po dva do tri večere. Danes jo ličkajo en dan ali dva večera, ker jo sadijo precej manj.

Tudi trajanje skupnih del je bilo različno dolgo. Tako so na primer začeli kositi že ob prvem svitu, ob štirih zjutraj pa do desete ure. In potem spet popoldne približno od četrte ali pete dalje. Z grabljenjem in prenašanjem sena »v svisle« pa so prenehali največkrat že ob mraku.

Noša ob pobiranju krompirja

Vsa ostala dela (pletev krompirja in koruze, žita, itn.) so začenejali približno ob sedmih zjutraj, ter jih končali z vmesnimi premori za malico in kosilo okrog osme ure zvečer.

Ličkanje po večerih pa je trajalo približno od 21. do 24. ure.

Za ilustracijo navajamo še podatke o tem, koliko dela je opravilo potrebno število ljudi v določenem času na odmerjeni površini.

Dva mernika krompirja (okrog 400 kg) je posadilo ali okopalo šest ljudi v enem dnevu. Enako površino (okoli 16 arov) je oplelo šest žensk, če je bilo zelo plevevno šele v dveh dneh, sicer pa tudi že v enem dnevu.

En voz koruze (po 12 kit, s treh kit je 1 mernik koruze, to je okrog 24 kg) bi zličkalo v enem večeru 10 do 12 ljudi. »Dober majouc je lahko namajou čijou tudi za tri kite na en večer.«

Celotnemu jugovzhodnoalpskemu prostoru in s tem tudi dolini med Karavankami in Julijskimi Alpami, je v času kasne antike dal pečat sistem utrdb alpskih zapor — Clavstra Alpium Iuliarum. Sistematično ta sistem na Visoki Gorenjski še ni raziskan. Omenjata se možnosti za obstoj utrdb v okolici Rateč in Kranja, vendar pa imamo danes znane ostanke jasno izpričane le v Bohinju na Ajdovskem gradu in na Gradišču nad Sotesko pri Potokih. Glavna naloga obeh kompleksov je bila, da sta varovala in nadzirala prehod po obeh savskih dolinah in istočasno v zvezi z že navedenimi komunikacijami kontrolirala promet. Pri natančnejšem opazovanju pa lahko opazimo, da gre v obeh primerih za skrbno izbrani in strateško pomembni točki, ki sta v bistvu vsaka po svoje skoraj povsem zapirali in kontrolirali obstoječe komunikacijsko omrežje.

Na Ajdovskem gradu temu obdobju pripada razmeroma dobro ohranjeno obzidje. Že Schmid ga je stavil v sklop kasnoantičnih zapor. Tloris je podolgovat, hribu prilagojen, mnogokotnik. Jugovzhodni vogal je bil utrjen s stolpom, medtem ko za ostale to ni sigurno. Po Morlotovem načrtu naj bi bila ena vrata na zahodu, druga pa na vzhodu, kjer ima Schmid vrisan stolp. Novčene najdbe segajo od Avgusta do Constancija. Medtem ko za Ajdovski gradec, glede na velikost naselja, lahko domnevamo, da je bil po potrebi zavetišče prebivalstva — refugij —, za Gradišče nad Sotesko glede na dimenzije to ne moremo trditi. Problematiko v zvezi z Gradiščem in stanjem na levem bregu Save Dolinke bomo poskušali nakazati v naslednjem poglavju.

Razmere na našem področju v času kasne antike 4. in 5. stoletja, ki se zrcalijo v nekaterih najdbah, so še razmeroma nejasne. Prebivalstvo je v glavnem živel v ravninski predelu ob poteh in cestah, kar je za to obdobje na splošno značilno. Močnejšo koncentracijo je čutili v Bohinju in okolici Bleda. Razmere na levem bregu Save prav tako izpričujejo močnejšo naseljenost kot v prazgodovini. Predvsem je zanimiva najdba iz Most pri Zirovnici (sl. 18). Ker so bili tu najdeni trije obdelani kamniti bloki, ki so očitno sestavni del neke večje antične — rimske arhitekture, morda lahko v bližini pričakujemo tudi naselbino. Vendar so bili ti bloki, v položaju v katerem so bili najdeni, brez dvoma v sekundarni legi.

Za področje v okolici Jesenic pa je treba opozoriti na izvajanja S. Tušarja v Muzejsko-zgodovinskem vestniku, kjer leta domneva, da je na tem področju prišlo do precejšnjih konfiguracijskih sprememb terena in bodo zato potrebne za pravilno razumevanje razmer temeljite geološke raziskave. Nazadnje naj opozorimo še na prisotnost refugijev, kot sta Ajdna in Gradišče v dolini Drage nad Begunjami.

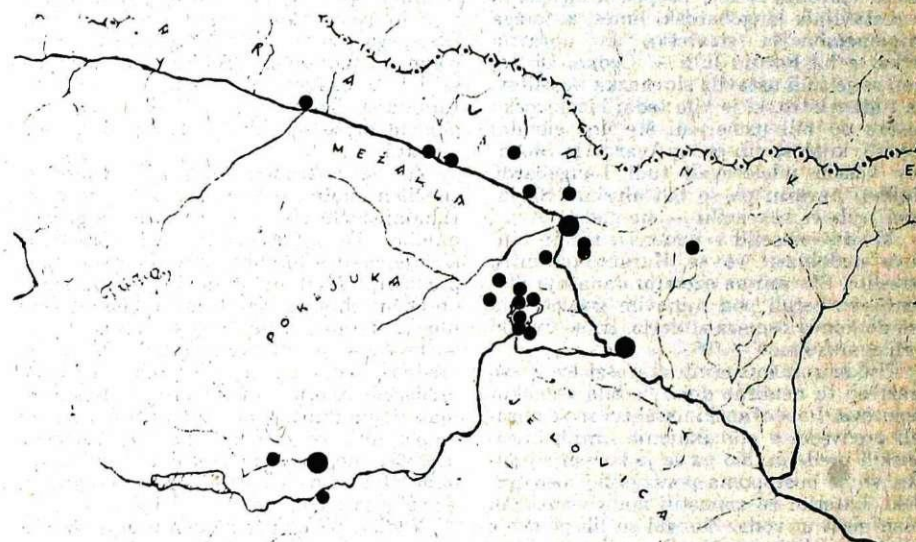
VIII.

Rimljani so vedeli, od kod grozi Italiji največja nevarnost: na kraških vzpetinah so konec četrtega stoletja dokončno zgradili sistem alpskih zapor — zid z obrambnimi stolpi — Clavstra Alpium Iuliarum, ki je potoke od Tarsatice — Reke na sever proti Emoni — Ljubljani, a je pri Rakitni ostro zavl na zahod proti Nauportusu — Vrhniki. Ruševine tega zidu, ki so verjetno največja gradbena ostalina vseh časov na slovenskih tleh, so nema priča zadnjih poskusov rimskega imperija, da prav na pragu Italije zaustavi prodirajoča barbarska ljudstva.

Toda že prve velike selitve Vizigotov — Zahodnih Gotov v začetku 5. stol. te utrdbe niso mogle vzdržati, kot Zahodnih Gotov ni zadržalo niti obzidje Rima, ki so ga leta 410 na tej selitvi proti zahodu opletili. Sledov te selitve na našem ozemlju ne poznamo.

Razločnejše pa so sledi hunskih konj. Huni so leta 452, ko so pod vodstvom Atile ujezdili na roparski pohod v Italijo, požgali nekatera takrat cvetoča antična mesta na slovenskem ozemlju, med njimi tudi Emono. Plasti žganine in ruševin pod temelji današnjega mesta govore o osvajalcih, čeprav nam o njihovi noši, navadah, vojaški opremljeni ne povedo ničesar. Le o njihovi bojni sreči, ki so jo počastili z velikim ognjem, vemo nekaj več... Pa tudi o žalosti Emoncev.

In nato je sledilo v rimskem cesarstvu še to, kar so prebivalci provinc že dolgo občutili na svoji koži: ko je germanski poveljnik Odoakar leta 476 odstranil s prestola zadnjega rimskega cesarja Romula Augustula, je evropski del države tudi uradno propadel. Vzhodni del cesarstva, s prestolnim mestom Konstantinopolom, kasnejšim Bizancem, pa je svoje življenje podaljšal še za tisoč let in se ni nikoli odpovedal dediščini zahodnega dela nekdanjega imperija.

Karta 7 — Razprostranjenost najdb iz dobe preseljevanja narodov iz zgodnjega srednjega veka (J. Meterc)

Prav zato je tudi cesar Zenon poslal mladega Teodorika, poveljnika germanskih Ostrogotov — Vzhodnih Gotov, ki je bil vzgojen na cesarskem dvoru po rimskih šegah, z njegovim ljudstvom v Italijo z nalogo, da Odoakarju odvzame oblast.

Ostrogoti so krenili na pot iz Spodnjega Podonavja in prek današnje Slovenije prišli v Italijo, kjer so v treh spopadih Odoakarjevo vojsko res premagali. Ustanovili so — 493. leta — italško kraljestvo Ostrogotov, v katerega mejah je bilo tudi ozemlje na prehodu z Balkanskega na Apeninski polotok.

Iz tega časa, iz prve polovice šestega stoletja, pa so v Sloveniji arheološke najdbe številnejše in bolj zgovorne. Kot prvo moramo omeniti veliko grobišče na Lajhu v Kranju, na savskem bregu, kjer so pokopavali svoje mrtve prebivalci naselbine na skalnem pomolu skozi vse šesto stoletje. Takrat se je pomen naselbine povečal, saj imamo v delu brezimnega ravenskega kozmografa zapisano celo njeno ime — Carnium. Ta pisec je zapisal še neko drugo ime — Atamine, kar je jezikovno enako Ad Emonam — pri Emoni. Na to ime bi morda lahko navezali tudi grobišče iz obravnavanega časa v Dravljah. Kakor na kranjski nekropoli, so tudi tu številni grobni podatki, ki so značilni za Ostrogote, deloma pa tudi za staroselce, prvotne prebivalce dežele, med katere so bile poslone ostrogotske vojaške posadke. Nekaj značilnih najdb poznamo tudi z grobišča pod utrjeno naselbino na Rifniku pri Celju.

Zaradi bojev z bizantinsko vojsko v Italiji so morali Ostrogoti, da bi se uspešneje branili, vse bolj krčiti svojo posest. Tako je tudi naše ozemlje za nekaj let prišlo pod bizantinsko oblast, dokler si niso vzhodnega dela prilastili Langobardi in ga priključili svojem panonskemu ozemlju — leta 548. Zato so za drugo polovico šestega stoletja v Sloveniji značilni in vodilni langobardski pridatki v grobovih. Carnium — Kranj je ohranil svojo pomembno strateško vlogo. Sedaj je bila tu langobardska vojaška posadka, katere mrtvo stražo — grobove bojnikov, je zemlja skrivala vse do začetka našega stoletja. Langobardom pripadajo tudi predmeti z Gorjancev — Orehek, Penderjevka, Vratolom —, zanesljivo pa najdbe z Vinjega vrha pri Beli cerkvi in Svete gore nad Vačami, nekateri predmeti iz Rifnika pri Celju in morda tudi iz Podmelca v Baški grapi. Pa tudi posamične najdbe z drugih najdišč, ki jih etnično ne moremo opredeliti, so uporabljali prebivalci tega časa.

Germani — Ostrogoti in Langobardi — niso bili edini prebivalci naše dežele v šestem stoletju. Tu so še vedno živeli staroselci, navezani na zemljo, ki je bila njihovo edino bogastvo. Upali so, da bo kmalu minila vihra preseljevanja, da se bodo v pričakovanem miru vrnili v doline in znova izkrcili opustelo zemljo. Na nakitu teh ljudi, ki ga poznamo v največji meri iz grobišč v Kranju, na Bledu — Pristava — in Rifniku pri Celju, so vrezani številni krščanski simboli; ne samo krščanska vera ampak tudi krščanska cerkvena organizacija se je v teh nemirnih časih ohranila in je verjetno nadomestila propadlo državno oblast. Arheološka raziskovanja so obogatenila in osvetlila tudi to problematiko, saj sta bili prav pred nekaj leti na pribelališču — refugium — nad Vranjem pri Sevnici odkriti dve starokrščanski cerkvi iz 5.—6. stoletja, med njima ena s škofovskim sedezem.

Langobardi pa so se leta 568 napotili v Italijo in v naslednjih desetletjih so začeli ob vojaški pomoči Avarov prodirati na to področje Slovani.

Dve desetletji po odhodu Langobardov v Italijo — 568 — so se v Vzhodne Alpe in zgornje Posavje začeli naseljevati Slovani. Razrušena so bila stara škofijska središča v Virunumu na Gosposvetskem polju, Teurniji — St. Peter im Holz, Aguntum — Lienz, Poetoviju, Celei, Emoni. Končano je bilo življenje na naselbinah s staroselskim in deloma germanskim prebivalstvom v Kranju.

nju, na Rifniku, Bledu in drugod. Zrastli so novi zaselki, začelo se je novo življenje v novi domovini.

Ta domovina je bila mnogo večja kot današnje ozemlje Slovenije. Segala je daleč na sever prav do Donave. Skozi stoletja pa se je prvotno slovensko narodnostno ozemlje, ki je merilo okrog 60.000 kvadr. kilometrov, zaradi nemškega političnega osvajanja zmanjšalo na približno 24.000 kvadr. kilometrov.

Langobardski zgodovinar Pavel Diakon je v svojem delu Historia Langobardorum opisal tudi spopade, ki so jih pridirajoči Slovani bili s sosedi. Tako so se konec šestega stoletja spopadli v zgornji dravski dolini, v okolici antičnih mest Teurnije in Agunta, z Bavarci, ki so od zahoda pridirali v alpski prostor — 593 do 595 —. Prav tako so iz časa okrog 600 znani avaroslovanski vpadi v Furlanijo, v mejno langobardsko vojvodstvo. Prebivalci teh krajev so se zatekali v utrjene naselbine kot so Kormin, Neme, Osoppo in druge, ki so sestavljale langobardski limes, katerega najpomembnejša strateška in upravna točka je bil Forum Iulii — Cedad. Ob tej meji se je tudi ustavila slovanska naselitev. Pa tudi v Istro, ki je bila tedaj bizantinska posest, so bili usmerjeni številni plehni pohodi, ki so se jih poleg Avarov in Slovanov včasih udeleževali tudi Langobardi. Najbolj nevarni pa so bili alpskim Slovanom njihovi zavezniki — nomadski Avari —, ki so se naselili v Panonski nižini. Njihove nadoblasti so se Karantanci hitro otresli, a Slovani na ozemlju današnje Slovenije so ostali pod njihovim gospodstvom vse do konca osmega stoletja, ko so Franki strli avarsko moč — 796.

Usoda romaniziranih staroselcev, ki so preživeli to nemirno dobo, je bila vsekakor negotova. Po slovanski naselitvi so se ohranili predvsem v odmaknjenih krajih in višinskih predelih. Ko pa se je življenje umirilo, so se postopoma porazgubili med prišleki, katerim so zapustili mnogo antičnih imen mest in voda. Slovani so jih po svoje preoblikovali — npr. Poetovio v Ptuj, Celea v Celje, Carnium v Kranj, Savus v Sava, Sontius v Soča, itd. —. Pa tudi nekateri pastirski izrazi v slovenskem jeziku imajo starejši koren, še celo iz prazgodovinskega časa. O tujcih med Slovani govorijo krajevna imena kot Laško, Laška vas, Lahovče — še v večjem številu pa so se ti prebivalci, imenovani Vlasi, ohranili med ostalimi južnimi Slovani.

Kjer pa so našli Slovani le na ruševine zidanih stavb, so nastale zgodbe o Ajdih, velikanih, ker Slovani niso verjeli, da so v tako velikih hišah prebivali ljudje običajne velikosti. Tako so menili, ker so bila njihova bivališča prizemna, lesena in majhna. S tem v zvezi so nastala tudi imena krajev kot Ajdovščina, na mestu antične utrdbe Castra in rimskega grobišča v Ljubljani, Ajdovska jama, pri nas Ajdna in podobno. Z imenom »gradišče« pa so označili mnogo vzpetin, ki so imele na svojem vrhu odtisnjene sledove človeškega bivanja, v prvi vrsti iz prazgodovinskega obdobja.

Življenje pa je teklo dalje. Z vladarjem Samom — 623 do 658 — se je v Srednji Evropi pojavila, nasproti frankovski državi na zahodu in avarski dominaciji na vzhodu, široka slovanska plemenska zveza, v katero so se vključili tudi Karantanci. Po Samovi smrti je ta državna ureditev propadla, vendar pa je Karantanija obdržala samostojnost še skoraj sto let. Karantanija je bila najstarejša južnoslovanska državna tvorba. Vendar pa so se začeli nad Vzhodnimi Alpami zbirati črni oblaki. Avarom je bil potreben plen, ropanje je bilo sestavni del njihovega življenja. Vse pogostejše so pustili slovanske pokrajine. Začeli so vpadati v Karantanijo. Zato je leta 743 karantanski knez Borut prosil za pomoč Ba-

varce. Ti so resnično odvrnili avarsko nevarnost, kar pa so Karantanci drago plačali. Prišli so pod oblast Bavarcev in hkrati pod žezlo frankovskega vladarja. Notranjo samostojnost so za nekaj desetletij še ohranili, saj iz tega časa poznamo domače kneze kot Gorazda, Hotimira, Pribislava, Semika, ki so bili izvoljeni in ustoličeni na knežjem kamnu pri Krnskem gradu ob navzočnosti kosevov in kmečkega ljudstva. Z uporom Ljudevita Posavskega — 819 do 822 —, ki so se mu pridružili tudi Karantanci in drugi alpski Slovani, pa je bilo konec tudi notranje samostojnosti. Vzhodnoalpsko ozemlje je bilo razdeljeno na mejne grofije, v katerih so imeli prvo besedo frankovski fevdalni gospodje.

Arheološke najdbe alpskih Slovanov od 7. do 11. stoletja so številne, a zelo enostranske, ker so raziskana predvsem grobišča. Teh je veliko na Koroškem, predvsem v okolici Beljaka, na Štajerskem okrog Gradca, pa tudi severneje so bila odkrita posamezna večja grobišča kot Koettlach na Semmeringu. V Sloveniji je staroslovanskih nekropol največ v Gornjesavski dolini, v bohinskem kotu, predvsem pa okrog Blejskega jezera — v zadnjem času je bilo izkopano tudi veliko grobišče v Kranju. Pa še lahko naštevamo: Mengeš, Komenda, Ljubljana, Tolmin... V Furlaniji je najpomembnejše najdišče v Turidi ob Tagliamento.

Za vse nekropole alpskih Slovanov je značilen enoten pokop — z obrazom proti vzhajajočemu soncu — in sorodne grobne najdbe. Te predstavljajo del vsakdanje nošnje, predvsem nakit in drobne uporabne predmete. Med nakitom so najpogostejši obsenčni obročki raznih inacic, polmesečni uhani, prstani, redkeje pa so okrogle fibule — broše — in steklene ogrlice. Praktično vrednost pa so za tedanje prebivalce imeli predvsem železni noži in kresila. Resda ta materialna kultura ni raznolika, ker pač ni mogla biti, že zaradi preproste družbene ureditve ne, pa tudi težavne življenjske okoliščine so narekivale potrebo po kruhu, ne po bogatem nakitu.

Vendar pa nam o življenju alpskih Slovanov vse te najdbe še mnogo premalo povedo. Da bi bila slika popolnejša bi morali poznati tudi tedanje naselbine. Spregovarile bi nam še o bivalnih prostorih, o razporeditvi stavb v naselju, obrtni dejavnosti, o prehrani, o predmetih vsakdanje uporabe... A zaenkrat takšnih naselbin še ne poznamo. Iz preprostega razloga pač. Kjer so se naselili starši, so ostali tudi otroci. Kjer je nekoč bila vas, tam je tudi ostala v času naslednjih rodov. In nove gradbene dejavnosti so vedno znova odstranjevale sledove starejših. A upanje še vedno ostaja.

Najdbe na našem ozemlju iz tega časa nam nudijo naslednjo okvirno sliko (karta 7):

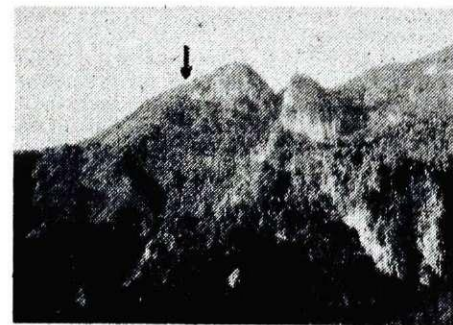
A. Ajdna. Ajdna je nedvomno ena najpomembnejših arheoloških postojank (sl. 18). To je strmo dvigajoči se hrib med vama Potoki in Moste nad cesto Jesenice—Ljubljana (1048). Pod sam vrh Ajdne je možen dostop iz doline, vendar le po zahodnem grebenu, sicer pa tvori njeno vzhodno stran neprehodna skalna stena. Dostop je možen edino le še iz smeri Belšice, od poti, ki gre od Valvasorjevega doma na Koroško Belo. Arheološko zanimiv je predvsem plato, ki se terasasto dviguje in oži na severozahodni strani (sl. 19), tik pod vrhom. Ima obliko trikotnika. Sama lega je strateško zelo utrjena in zavarovana že po naravi. Na tem platujo so vidni ostanki — temelji večjih zidanih stavbnih objektov. Vmes je verjetno tudi cerkev — bazilika — za kar pričajo ostanki polkrožne abside in na skrajni severni — najvišji — točki zidan vodnjak — vodni stolp — štirikotne oblike. Na samem vrhu, vzhodno nad platojem, pa je izredno pregledna razgledna točka.

Ajdna je zaradi ustnega izročila, ki je ohranjeno o njej, doslej že marsikomu vzbujala kri, da se je podal iskat skriti zaklad, ki naj bi bil skrit neke na njej. Razen manjših izkopavanj A. Rjazanceva (A. Rjazancev, Železar IX/7—8, 1960, 124 s.) je to najdišče še neraziskano. Od najdb nam je znana predvsem keramika, ki jo je našel Rjazancev skupaj z dvema kosoma železa — verjetno okovje vrat — in se danes hrani v tehniškem muzeju železarne Jesenice. Pred drugo svetovno vojno pa je domačin s Potok na Ajdni našel spodnji del antičnega ročnega mlina (sl. 20). Ajdna je s svojimi ostanki že zgodaj — v Valvasorjevem času — vzbujala pozornost in zanimanje, a žal do danes še ni bila deležna pozornosti arheološke znanosti v tisti meri kot zasluži (W. Schmid, Laibacher Zeitung No. 175, august 1908).

V zvezi z ustnim ljudskim izročilom, o katerega značilnosti je bilo nekaj že rečenega, naj na tem mestu predstavimo zanimivo pripovedno ljudsko pesem, ki je bila zapisana po pripovedovanju Legat Terezije iz Zabreznice:

Slika 18 — Antični izdelani kamni iz Most (J. Meterc)

Slika 18/a — Ajdna (J. Meterc)

Slika 19 — Južni del naselbinskega platoja na Ajdni (J. Meterc)

Vshrambo za zimo

mezni vaščani pa se tudi še zdaj, tako kot je bilo splošneje v navadi še med obema vojnama, pogovarjajo med drugim tudi o medsebojnem sodelovanju, ko gredo na primer k maši ali po skupnih opravkih.

Za medsebojna dela se dogovarjajo le posamezniki med seboj, največkrat je to po dvojce vaščanov, skupnih dogovarjanj nismo ugotovili.

Tako kot v preteklosti tudi še zdaj prosijo za pomoč navadno z besedami: »A' b' šou men'u gošo, kosit, orat, itn.« Vprašanju pa še dodajo odgovor: »T'bom pa vrnov«, s čimer tudi povedo, kakšne vrste medsebojnega sodelovanja želijo vzpostaviti.

Še pred desetletjem, ko je bilo še precej žito, da sta si dva gospodarja, lastnika vprežne živine, orala drug drugemu, je zadostovalo, če je za oranje naprosil vaščan le enega izmed »ratejev«, nakar se je naproseni orač dogovoril z drugim in sta prišla oba na dogovorjeni dan orat.

Velikokrat pa je tisti, ki si je na vsak način želel pridobiti ustrezno obliko sodelovanja, tudi že vnaprej zagotavljal: »Ti grem furat, samo da mi boš drva sežagal.« Itn.

Največ dogovarjanj je bilo, kot opazamo tudi še danes, v času mlative. Ker je žito zrelo in požeto v približno istem času in ker so v Studorju že proti koncu 19. stoletja mlatili žito na mlatilnico v domači vasi, so se dogovarjali najprej z mlatilničarjem, kdaj lahko pripeljejo mlatit. Šele potem si je vsak poiskal svojega sodelavca, v tem primeru vedno za vračanje ob mlatvi. Navadno še zdaj gledajo, da mlatita po dva sosed, ki imata enako količino žita, na isti dan. Onadva se tudi določene pomenita o času mlative. Ostale sodelavce pa pritegnejo izmed tistih, ki mlatijo pred njima ali pa za njima. Največkrat na isti dan ob mlatvi sami. Saj le tako lahko pridobijo potrebno število delavcev.

Predvsem ob mlatvi pa so se še pred zadnjo vojno združevale družine sorodnikov, ki so na primer Šestovi in Hkavčovi mlatili na isti dan kot Ukčovi, ipd.

Za mlative so se začeli dogovarjati približno teden dni pred mlatvijo. Za žetev žita pa šele dan ali dva pred žetvijo. Kosce so prosili nedeljo pred začetkom košnje, ko so se natanko zmenili za dan, ko bodo kosili. Na ta način so si morali večji kmetje razervirati tudi po 16 koscev ali še več. Če je na dogovorni dan deževalo, so se morali potem ponovno dogovarjati, saj so kosci šli kositi tja, kjer so obljubili.

Ker so v ruralnem okolju precej bolj kot po mestih ljudje odvisni od pomoči drug drugemu, je razumljivo, da le malokrat — če v resnici ne utegnejo — odrečejo pomoč drugemu. Tako smo opazili tudi v letu raziskovanja, da si vaščani, pa čeprav so v silni zadregi za delovno silo in s časom, če le morejo, pomagajo drug drugemu.

Po zatrjevanju vaščanov tudi v preteklosti ni bilo gospodinjstev, ki bi žele-

la biti pri vsakem sodelovanju pri vsakem delu prva na vrsti. Čeprav šteje vas razmeroma dosti ljudi z različnimi značaji, pa vrsta gospodinjstev že leta in leta sodeluje med seboj. Prav tako pa poteka tudi vzpostavljanje najrazličnejših odnosov medsebojne pomoči v miru, v medsebojnem sporazumevanju.

Za delovne oblike pomoči se tudi še zdaj največkrat dogovarjajo ženske za ženske, moški pa za moška dela. V preteklosti, ko je bilo tudi v Studorju na voljo večje število delavcev, so seveda raje povabili k sodelovanju ljudi, za katere so vedeli, da so dobri delavci. V zadnjih letih, ko se tudi tukaj pozna pomanjkanje ljudi in delavcev, pa ne morejo več izbirati, kot zatrjujejo vaščani. Poprosijo pač tistega, ki ima čas, velikokrat pa so to tudi ostareli ljudje in otroci, ker pač nimajo izbire. Kot smo že omenili pri anketi, prav zavoljo pomanjkanja delovne sile vzpostavljajo najrazličnejše odnose medsebojne pomoči tudi z družinami upokojevcem.

Po drugi strani pa gospodinjstva, ki imajo kolikor toliko ustrezno število delovne sile, le redkokdaj vzpostavljajo medsebojne odnose z gospodinjstvi, kjer ni moških pri hiši. V navedenem primeru se gospodinjstvo, kjer so »samo ženske«, v veliko večji meri, hočeš nočeš, zateka po pomoč k vaščanom. Največkrat pa k sorodnikom in sosedom, s katerimi so tudi sicer v tesnejših prijateljskih stikih.

V času pred zadnjo vojno so posebej vaški kajžarji sami od sebe prihajali pomagati, največkrat »majt koruzo«, ker so za plačilo — koruze niso pridelali, da bi jim lahko odvrnili — dobivali po eno košaro »čijou«, t.j. koruznih storžev, iz katerih so naružili okoli 4 kg zrnja. Storže, ki so si jih sami odbrali, so navadno prihajali iskat drugi dan.

V zvezi z ličkanjem koruze pa se je Studorju še do zdaj ohranila navada, da prihajajo vaščani sami od sebe majt koruzo, ko vidijo na hlevu goreti luč. Seveda le še z manjšim številom sodelavcev kot v preteklosti in pri manjšem številu gospodinjstev.

Na splošno so v preteklosti, kot smo že navedli, tudi kmetje velikokrat sami od sebe prihajali na pomoč ob košnji lastniku mlatilnice z namenom, da so si zagotovili strojno mlative. Kot so po drugi strani prihajale starejše, običajno revnejše ženske pomagati žet z namenom, da so jim po mlatvi dali nekaj žita, ali pa tudi kmečke, če so bile mnenja, da še kaj dolgujejo.

Končno izkazujejo najrazličnejše oblike pomoči v sili enemu ali več vaščanom v Studorju vaščani tudi še zdaj sami od sebe ali pa na obvestilo domačih. Tedaj često opustijo tudi svoje nujno delo in pohitijo pomagati sovaščanu.

Za najrazličnejše medsebojne odnose v zvezi z običajnim življenjem vaščanov se dogovarjajo še zdaj, večinoma po ustaljenih tradicionalnih normah. Tako na primer vabita na svatbo ženin in nevesta skupaj, za krst in birmo pa se najpogostejše ponudijo botri — največkrat kar sorodniki — sami. Ob smrti pa domači prav tako naprosijo pogrebce, predvsem pa štiri nosače.

Urejanje in vrednotenje medsebojne pomoči

Kot smo doslej lahko ugotovili tudi v drugih naseljih, so najrazličnejše oblike medsebojne pomoči, tudi pri nekaj nadrobnejšem opazovanju, precej nejasne in neurejene. Ljudje si pomagajo drug drugemu in prosijo drug drugega, če rabijo pomoč, iz dneva v dan, iz leta v leto. Vaščani v Studorju se tem v zvezi lakonsko odgovarjajo: »Če je za it', je za it'«.

Vsakdo, ki rabi pomoč, že vnaprej predvideva, da jo bo tam, kamor se zateče, tudi dobil. Če mu pomoč upravičeno odrečejo,

sprejme zavrnitev in opravičilo z razumevanjem.

Tudi v času raziskovanja smo se lahko prepričali, da zlasti starejši spodbujajo mlajše, če se odtegujejo tovrstnim oblikam sodelovanja: »Pojdi pomagat, nam so že dostikrat pomagali, pa ne veš, kdaj ga boš spet sam rabil«.

Prav tako pa vedno obvelja nenapisano pravilo: »Če je na primer sosed že odslužil neko delo, torej, »če je že vračvā«, potem je na vsak način treba iti, posebno, če te pride prosit, čeprav je nujno delo pri hiši. Če pa pride šele prosit za pomoč in da ni nobeden nikomur nič dolžan, potem pa se še lahko pogovorita«.

Prav tako so tudi predvojni kajžarji, ki so sami od sebe prihajali ličkat koruzo, gledali, da so se razkropili po več hišah — v vasi so namreč istočasno ličkali koruzo pri dveh do štirih hišah — da jih ni bilo preveč pri enem gospodinjstvu.

Po drugi strani zatrjujejo tako lastniki nekaterih strojev in orodij, da bi velikokrat raje sami opravljali svoje delo doma, kot pa da so delali usluge (z okopavanjem, z osipavanjem, z mlatilnico, itn.) sovaščanom.

Gornjo trditev najbolj nazorno ilustrira izjava lastnika mlatilnice, ki »bi raje kosil 14 dni v rovtu, kot pa 14 dni mlatil in potem še en teden črno pljuval«. In izjava vaščanov, ki so mlatili pri lastniku mlatilnice: »Smo bili zadovoljni, da nam je omlati z mlatilnico in smo se velikokrat sami ponujali za košnjo po rovtih, raje, kot da bi doma štirinajst dni mlatili na roke«.

Zanimivo je, da v Studorju večinoma ne razločujejo raznovrstnih oblik medsebojne pomoči. Tako pravijo »gremo na vračvō«, če si drug drugemu pomagajo, oziroma vračajo ista dela, na vračvō pa hodijo tudi takrat, ko na primer odslužujejo strojne, in vprežne usluge. Le posamezniki pa nekaj določeneje razločujejo »samo služili sihte, gremo služiti siht«.

Za dela, ki jih opravijo zastonj, največkrat sorodnikom ali pa prijateljem, pa prav tako le posamezni pravijo »danes sem delal tlako«.

Vaščani, večinoma bivši kajžarji, so najrazličnejše oblike sodelovanja na podlagi menjave dela v obdobju pred zadnjo vojno različno vrednotili. Večina si je edina v tem, da so kmetje izkoriščali cenenno delovno silo kajžarjev, ker pač niso imeli druge možnosti zaslužka in so se največkrat za plačevanje v blagu udinjali pri kmetjih. Kmetje, pa tudi nekateri kajžarji, so nasprotno mnenja, da so tudi tovrstna sodelovanja potekala v zadovoljstvo enih in drugih.

Najrazličnejše oblike medsebojnih sodelovanj, predvsem v zadnjih letih, pa ljudje povsem enakovredno vrednotijo. S tem v zvezi smo anketirali dokaj nadrobno lastnike konj in traktorjev, kot one, ki tem odslužujejo strojne in vprežne usluge. Enoglasno so vsi zatrdili: »V vasi si moramo zlasti danes, ko ni ljudi, na različne načine pomagati. Manjšim posestnikom in onim, ki so v službi, se ne izplača imeti konj. Zato je enostavneje, da nekajkrat na leto poprosijo za pomoč lastnika konja ali pa traktorja, nakar mu storjeno uslugo odvrnejo z delom ali pa plačajo.«

S tem pa je dovolj jasno povedano, da v današnjih razmerah pri vrednotenju raznih odsluževalskih sodelovanj, tako z objektivnega kot s subjektivnega stališča, ne moremo govoriti o izkoriščanju.

Naj zaključimo: Na videz povsem neurejeni odnosi medsebojne pomoči, pa naj se odvijajo na podlagi odvrčanja ali pa odsluževanja, potekajo med sodelujočimi gospodinjstvi iz dneva v dan, iz leta v leto kar najbolj urejeno in so nedvomno tudi v Studorju, čeprav v manjši meri kot v preteklosti, nenehno prisotna in kar najbolj živa oblika medsebojne pomoči.

MEDSEBOJNA POMOČ NA VASI III.

NA PRIMERU STUDORJA V BOHINJU

(nadaljevanje)

Rezultati ankete in lastnih opazovanj o medsebojni pomoči

Anketo za leto 1975 smo izvedli pri vseh 44 gospodinjstvih v vasi na podlagi najpogostejše prisotnih delovnih odnosov, predvsem z dvema namenoma, da ugotovimo: 1. dejansko stanje — večjo ali manjšo prisotnost ali tudi odsotnost — medsebojne pomoči v letu raziskovanja 2. sodelovanja glede na premoženjski status, zaposlitev, sosedske (tudi vaščanske) in sorodstvene okvire. Za primerjavo podajam tudi nekaj ugotovitev za starejše obdobje.

1. V Studorju smo anketirali 5 kmečkih, 24 polkmečkih in 15 nekmečkih gospodinjstev. Podobno kot pri drugih vaseh se je tudi tukaj pokazalo, da so vsa gospodinjstva vključena v najrazličnejše, večinoma delovne odnose medsebojne pomoči. Saj na splošno vsako gospodinjstvo sodeluje od časa do časa vsaj s po enim gospodinjstvom.

Pri splošnejših vprašanjih smo tudi tukaj sprva dobivali odgovore, da posamezna gospodinjstva sploh z nikomer ne sodelujejo, kar velja prvenstveno za nekmečka gospodinjstva. Po nadrobnejšem povpraševanju pa se je tudi pri teh gospodinjstvih pokazalo, da se prav tako od časa do časa vključijo v ustrezne odnose medsebojne pomoči.

Na podlagi ankete, kjer so navedene najpogostejše oblike medsebojnih sodelovanj, da si kmečka in polkmečka gospodinjstva pomagajo po enkrat, pa tudi po večkrat letno, predvsem pri raznih kmečkih delih na podlagi vračanja, bodisi z delavci, s stroji ali pa z živino. Danes sodelujejo najpogostejše ob košnji, mlatvi, žetvi ter pri pospravljanju poljskih pridelkov, največkrat le še s prevozi.

Med kmečkimi in nekmečkimi gospodinjstvi opazujemo le posamezne, največkrat le neagrarne oblike sodelovanja. Te vrste pomoči si običajno izkazuje le po dvojce enih in istih ter sosednjih gospodinjstev. Tako s prinašanjem kruha in mesa iz trgovine, sprejemanjem časopisov in pošte, s čuvanjem otrok, zalivanjem rož itn.

Vsekakor pa so dandanes prav ti maloštevilnejši odnosi medsebojne pomoči, prilagajeni novim življenjskim razmeram, za kolikor toliko redno obratovanje posameznih kmečkih in polkmečkih gospodinjstev precej večjega pomena kot v preteklosti.

2.

Tudi v Studorju si na splošno z vračanjem enakih ali podobnih del medsebojno in enakovredno pomagajo gospodinjstva, ki imajo približno enako površino obdelovalne zemlje in posevkov. Ker pa sejejo v zadnjih letih tako srednja kot tudi mala kmečka gospodinjstva približno enake količine (ječmena, koruze) žitaric, pa si npr. pri žetvi enakovredno pomagajo tako srednja kot mala gospodinjstva. Povedano velja tudi za nadaljnje predelovanje žita, za mlatev.

V kolikor pa premoreta le dve gospodinjstvi nekaj večjo količino žita, pa si naprosita večje število sodelavcev.

Nedvomno pa je tudi še danes pogoj za sodelovanje dveh gospodinjstev pri podiranju drevja v gozdu, da sta »možaka enako močna, enako sposobna, če naj si enakovredno pomagata«. Nadvse težaško delo v gozdu terja od sodelavcev, da vlagajo vanj vse sile. Tovrstna sodelovanja smo opazili vsaj pri štirih gospodinjstvih.

Odsluževanje vprežnih in v manjši meri strojnih uslug pa se odvija med premoženjsko različnimi gospodinjstvi, med velikimi in malimi kmeti. Deloma se poslužujejo takšnih oblik medsebojne pomoči tudi nekmečka gospodinjstva, ki pa premorejo le po nekaj arov obdelovalnega zemljišča.

Na podlagi anketnih podatkov ugotavljamo, da je v letu raziskovanja odsluževalo vprežne in strojne usluge enajst malih in pet srednjih kmetov 18 malim in šest srednjim kmetom.

Za primerjavo navajamo, da so še nekaj let po zadnji vojni splošneje odsluževali razne vprežne in druge usluge predvsem mali kmetje srednjim kmetom. Po drugi strani pa so mali kmetje hodili v večjem številu »na vračvo« drug drugemu.

Ob tem pa se je tudi v Studorju pokazalo, podobno kot smo ugotovili v večini doslej obravnavanih naselij, da so prav na podlagi najrazličnejših medsebojnih sodelovanj, ki so dandanes dobila enakovrednejšo obliko, v glavnem že izginili veliki družbeni razločki v odnosih med kmeti in kajzarji, ki smo jih lahko ugotovili še za obdobje med obema vojnama.

Predvsem pa so si mali kmetje in oni brez zemlje, ki so še pred vojno predstavljali v veliki meri vaški proletarijat, »bajtarji«, z zaposlitvijo enega ali tudi po dveh članov družine, bistveno opomogli in imajo največkrat dejansko višjo življenjsko raven, kot nekdanji trdni srednji kmetje. Po drugi strani pa so imeli v vsem obravnavanem obdobju nedvomno tudi manj »trpljenja z delom in skrbi za uspešen pridelek«.

Ker pa premorejo tudi zaposleni mali kmetje in nekdanji kajzarji še vedno nekaj obdelovalne zemlje, nabavljanje strojev ali vzdrževanje vprežne živine pa se jim ne izplača, zato se tudi še zdaj zatekajo posamezni k medsebojnim delovnim odnosom z lastniki konj in strojev, največkrat na podlagi menjave dela.

Vsaj za zadnjih pet let, posebej pa za zadnje leto, prav tako ugotavljamo, da celo lastniki vprežne živine raje najamejo ali pa odslužujejo traktorsko oranje z drugim delom, kot da bi z vaščani pripravili po eno žival za oranje. Zatrjujejo, da je te vrste sodelovanje veliko bolj gospodarno.

Anketa pa nam je nadalje pokazala, da so v medsebojna sodelovanja v celoti vključena tudi vsa (10) starejša in osamelata gospodinjstva, z malo posejto (9) in brez nje (4). Tako hodijo na prošnjo malih in večjih kmetov tudi starejše ženske pomagat pri raznih delih, velikokrat pa se ponudijo, tako kot v preteklosti, tudi same od sebe, zlasti v času, ko rabijo prevoze za spravlanje skromnega pridelka, predvsem pa drv iz gozda.

Kot opazujemo tudi v doslej obravnavanih naseljih, pa v precej manjši meri sodelujejo v odnosih medsebojne pomoči ona kmečka gospodinjstva, kjer so same ženske, »kjer ni moškega pri hiši«. Ljudje jih enostavno ne pritegujejo v najrazličnejše od-

nose medsebojne pomoči, ker vedo, da ne utegnejo, oziroma da ne morejo v takšni meri kot moški sodelovati pri težavnih delih.

Pri takšnih gospodinjstvih največkrat opazujemo skromnejše oblike sodelovanja s sorodniki ali kvečjemu z družinami, s katerimi imajo nekaj tesnejše, prijateljske stike. V posameznih primerih (2) pa opažamo tudi opuščanje zemljišča. Najbrže tudi tukaj srenja misli tako, kot smo opazili po drugih vaseh »Saj imajo denar, naj plačajo«.

Ker pa prav pri takšnih družinah največkrat skromni dohodek zadostujejo le za vsakdanje življenje in odplačevanje davkov, pa opazujemo, da skušajo ženske čim več uslug povrniti z odsluževanjem, z vračanjem, ne pa s plačevanjem.

Anketa nam nadalje na prvi mah pokaže, da si v največji meri pomagajo sosednja gospodinjstva. Ker pa je sorodniška mreža v Studorju razmeroma gosta, ugotavljamo le na splošno, da je v večji meri kot v večini doslej obravnavanih naselij, istočasno tudi tesno sodelovanje s sorodniškimi gospodinjstvi, ker so pač vključena v skupnost sosedov.

V večini primerov, kjer smo opazili večjo sodelovalno navezanost dveh nesosednjih gospodinjstev, pa se je prav tako pokazalo, da gre v bistvu za gospodinjstva, ki so v bližnjem sorodstvu ali pa v botrinji.

Anketno gradivo pokaže, da sodeluje 33 studorskih gospodinjstev z 48 sosednjimi, oziroma 18 s 27 sorodniškimi gospodinjstvi. Osem sodelujočih gospodinjstev sorodnikov so istočasno tudi sosedje. Trideset gospodinjstev pa si medsebojno pomagata skupaj še s 66 gospodinjstvi v vasi, s katerimi niso niti v sorodu, niti sosedje.

Razmeroma malo delovnih sodelovanj, tako za preteklost kot za današnji čas, pa smo opazili z družinami sorodnikov, ki bivajo izven Studorja, na primer v Stari fužini, Srednji vasi, Češnjici, itn. Ljudje zatrjujejo, da imajo eni kot drugi dovolj dela in da si le ob redkih priložnostih, na primer ob boleznih, prihitijo pomagat.

Kolikor smo mogli ugotoviti, prihajajo na pomoč ob težjih delih in dolgotrajnejših, npr. ob košnji, le trem gospodinjstvom.

Na podlagi izročila zapisujemo, da so si v preteklosti posamezne sorodniške družine v večji meri kot s sosedi posojale vprežno živino, bodisi za vračanje ali pa za odsluževanje ob košnji, podiranju drevja, itn.

Glede števila delovnih dni, ki jih danes opravi posamezno gospodinjstvo v okviru medsebojne pomoči, smo razbitali iz precej nenatančnih odgovorov, da si ljudje pomagajo z raznimi vračaji ali pa odsluževanji približno šest do desetkrat na leto. Največ sodelovanj se zvrsti v poletnem in jesenskem času.

Seveda pa je kakršnokoli podajanje nadrobnejšega števila odvrčkov in odslužkov, ki si sledijo v vasi v enem letu povsem nemogoče.

Vzpostavlanje medsebojne pomoči

Tako kot v preteklosti tudi še zdaj sosedje ali vaščani največkrat pridejo k vaščanu takrat, ko se dogovorijo za to ali ono obliko medsebojnega sodelovanja. Posa-

Ajdovska deklica

I. Kjer Karavank vrhovi sivi, ponosno dvigajo se v zrak, na gori, ki se zove Ajdna, sezidal grad si je orjak.

II. Orjak je mož, desetkrat večji in silnejši od nas ljudi, na gori živel s hčerko svojo, tako pri nas se govori.

III. Od hriba stopil je do hriba, en sam korak, pa bil je tam; se nagnil je nad reko Savo, vodicu zjutraj pil je sam.

IV. Zajemal s korcem je velikim in pil in pil, za hčerko še, da si umije bele roke, mož, korec poln zajel je.

V. A ona šetala se zjutraj po travnikih se pisanih in vseh ji bilo je na polju in njivah s plugom risanih.

VI. Vračaje se s sprehoda, k očetu nekdanj tekla je: »Črvička čudnega sem našla na travniku« mu rekla je.

VII. Domov ponesiva ga ateji! Kako je lep črviček ej! Po zemlji racal je urno in travo grizel, ej poglej!

VIII. Pa zmajal z veliko glavo orjak je oče in dejal: »To ni črviček ljubo dete. Brž nesi ga nazaj do tal!«

IX. »To kosce je, ki travo reže, da z njo živinico redi; ni, da bi z njim se ti igrala. V dolino brž ga nesi mi!«

X. Možiček v strahu trpetaje, bil skoraj zopet je na tleh; in vse povedal, kar je videl in slišal pri orjakihih teh.

XI. In pravijo, da v gori Ajdni, še vedno grad visok stoji; da nihče vanj ne more, orjakov pa že davno ni.

Ta pesem je eden redkih primerov, poleg imen krajev, ki se je med ljudmi ohranila do danes in po svoji vsebini priča o predslovanski naselitvi pri nas.

2. Gradišče nad Sotesko pri Potokih. Nad Sotesko, pri zaselku Potoki, se nad današnjo cesto in železnico dviguje stoščast hrib z ledinskim imenom Gradišče — domačini mu pravijo »na Gradišče«. Njegova lega je bila v preteklosti precej pomembna (sl. 21). Zapiral in varoval je prehod v Gornjesavsko dolino po levem bregu Save. Ostanke poti — ceste, ki je vodila preko strmega, utrjenega sedlastega grebena, severno od Gradišča, so še danes vidni.

Na vrhu Gradišča — 728 m — so vidni ostanki obrambnega obzidja. Utrjeni kompleks ima v osnovi obliko nepravilnega četverkotnika — trapeza — s približnimi dimenzijami 50 x 60 m. Zid sam je grajen v značilni antični zidalni tehniki. Njegova debelina znaša 0,70 do 0,90 m. Zunanja in

notranja fronta zidu je skrbno zidana iz grobo obdelanih apnenčastih kamnov. Vmesna plast pa je mešanica kamnja in malte — t.i. opus emplextum — (sl. 22). Ker je vrh hriba, ki ga obzidje obdaja precej strm, se le-to terenski obliki prilagaja. Notranji del, ki je terasasto razčlenjen, se v celoti nahaja na jugozahodni strani. Oktobra 1. 1959 je A. Rjazancev kopal na tej lokaliteti. Za predrtim zidom je našel »živalske kosti, malo proč v zemlji pa fragment staroslovanske keramike« (A. Rjazancev, Železar IX/7—8, 1960. 124 s.).

3. Jesenice — Milanov log. Na Jesenicah so na savskem bregu v »Milanovem logu« po 2. svetovni vojni našli železno uhlyato sekuro (sl. 23). Hrani jo tehniški

muzej železarne Jesenice — inv. št. 605. V muzej jo je prinesel Ignac Horvat z Jesenice (A. Valič, Varst. spom. 8, 1962, 257 s., T. XI/9; A. Valič, Jeklo in ljudje, Jes. zbor. I, 1964, 475 ss.). Gre za tipičen primerek slovanske sekire iz 9. do 11. stol. n. š.

4. Jesenice. Ob priliki gradnje bivše carinarne na Jesenicah so v dvajsetih letih današnjega stoletja pri zemeljskih delih odkrili več staroslovanskih skeletnih grobov (S. Tušar, o.c.; V. Sribar/V. Stare, Karantanskoketlaški kulturni krog, Ljubljana 1974 — katalog razstave). Gre za neugotovljeno število pokopanih individuumov katerih kosti so nato pokopali na bivšem jeseniškem pokopališču. Pri eventuelnih novih gradnjah v bližini, lahko pričakujemo nove najdbe in bi bilo dobro, da bi odgovorni krogi na to računali.

5. Dovje. Na Dovjem so bili v bližini cerkve najdeni slovanski skeletni grobovi keltaškega kulturnega kroga (P. Korošec, Zgod. časop., Ljubljana 1961, 175 ss.; V. Sribar/V. Stare, o.c.).

6. Javorniški Rovt-Pristava. Pokojni lovec Ivan Noč iz Javorniškega Rovta je v času pred letom 1963 našel nekje pod Pristavo železno sulico (sl. 24.). Sulica, oz. ost kopja je najverjetneje slovanskega izvora in je danes razstavljena v arheološki vitrini tehniškega muzeja železarne Jesenice.

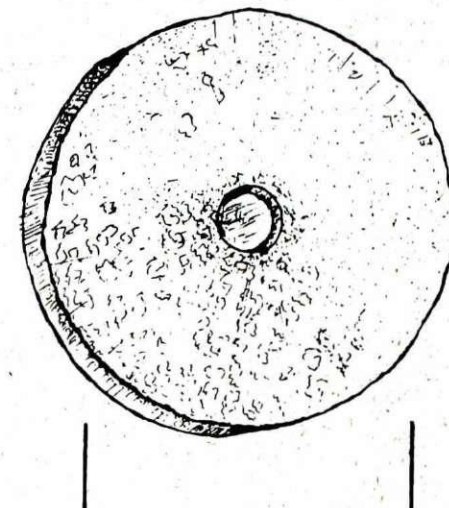
7. Moste pri Žirovnici. Situacija v zvezi z znanim grobiščem starih Slovanov o okolju podružne cerkve sv. Martina v Mostah, je sledeča:

a) L. 1913 so pri kopanju temeljev za dvoje upravnih poslopij HC Završnica — danes Elektro Žirovnica — na parc. št. 7/9, k.o. Žirovnica, našli skeletne grobove.

b) Po končani 1. svetovni vojni so v letih 1919/20 omenjeni zgradbi dokončali in delo, ki ga je vojna prekinila, nadaljevali na parcelah št. 7/1 in 7/9. Tu so pri kopanju temeljev za delavnice in skladišča prav tako našli skeletne grobove.

Tem slučajnim najdbam grobov moremo pripisati slovanske najdbe zgodnjega srednjega veka iz »Žirovnice«, ki so še danes v Narodnem muzeju v Ljubljani in uhan, ki ima kot najdišče navedene »Moste« (K. Dinklage, Germanen — Erbe 5—6, 1941, 69 ss., fig. 25, 29, 31, 37; A. Valič, Jeklo in ljudje I, 1964, 476 s.). Natančnejše lokaliziranje najdb je danes nemogoče, ker nimamo potrebnih podatkov, niti grobnih celot. Na podlagi primerjave sodobnega in fracijskega katastra, pa vseeno lahko napravimo nekaj zaključkov. Pri tem moramo upoštevati čas in razmere posameznih odkritij in takratno katastersko situacijo na tem področju. Tu igra važno vlogo lokacija cerkve sv. Martina. Le-ta je danes znana kot »žirovniška cerkev«, dasiravno s katasterskega stališča spada pod vas Moste. Dejansko je cerkev ležala do graditve HC Završnica — ko so gradili vodno napeljavo, ki poteka levo od cerkve in začeli z zidavo upravnih poslopij — več ali manj na samem, med obema zaselkoma, vendar precej bliže Žirovnici. Po 1. svetovni vojni so se gradbena dela nadaljevala in področje okoli cerkve se je počasi zapolnjevalo.

Z nastankom kraljevine SHS, pa se je spremenila tudi javna uprava in administracija. Meje med posameznimi zaselki so bile na novo in natančneje določene in omenjeno področje je sedaj jasno pripadalo Mostam. V ta čas sodijo tudi nove najdbe na parceli št. 7/1 in 7/9. Na podlagi navedenega in dejstva, da so bili izvajalci del pri gradnji centrale tuji — gradila je firma Redlich & Berger z Dunaja pod vodstvom ing. Schoszbergerja —, ki niso najbolj poznali razmere v zvezi z mejami med vasi, lahko sklepamo, da so predmeti, ki so vključeni v NM Ljubljana pod najdiščem »Žirovnica«, bili najdeni l. 1913 na parceli št. 7/9; uhan, ki pa je vključen pod najdišče »Moste«, pa v letih 1919/20, na parceli št. 7/1 in 10/9 (sl. 25).

Slika 20 — Spodnji del antičnega ročnega mlina z Ajdne (J. Meterc)

Slika 21 — Del ohranjenega obzidja na Gradišču nad Sotesko (J. Meterc)

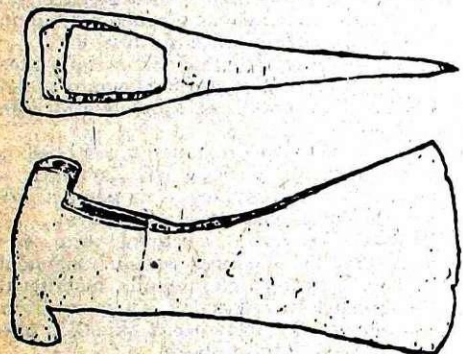

Slika 22 — Način zidave obzidja na Gradišču (J. Meterc)

c.) L. 1956 je L. Noč, Moste 4, pri obnovi gospodarskega poslopja — parc. št. 7/4, k.o. Žirovnica — našel v zemlji, tik pod površino zemlje, človeško lobanjo. Drugih delov skeleta in pridakov ni zasledil.

d.) Po dostopnih podatkih so pred nedavnim pri polaganju električnega kabla za cerkveno razsvetljavo prav tako v predelu med cerkvijo in obzidjem, ki jo obdaja, našli ponovno ostanke skeletnih grobov.

Vse navedene najdbe sodijo v sklop širšega staroslovanskega grobišča okoli cerkve sv. Martina. Kot zanimivost naj navedem pričevanje Jožeta Slamnika iz Žirovnice 50. Le-ta je bil pri gradnji hidrocentrale zaposlen kot prevajalec vodilne inženirju. Tako je sodeloval pri delih, ki so se vršila zahodno od cerkve sv. Martina. Tu so pri kopanju temeljev, tik za zahodnim cerkvenim obzidjem našli na grobove. Po podatkih Slamnika je šlo za štirinajst do šestnajst skeletnih grobov, ki so bili, kar je za slovanske grobove tipično, orientirani v smeri zahod-vzhod in so bili položeni v strnjeni vrsti, drug ob boku drugega. Nekateri skeleti so bili precej dobro ohranjeni. Nanje so našli v glo-

Slika 23 — Železna zgodnje srednjeveška sekira z Jesenic (po Valiču)

bini okrog 80–90 cm. Po pričevanju moremo predpostavljati naslednje grobne prdatke: železne nože, prstane, zapestnice, uhane, okrogle ploščate fibule — Slamnik v zvezi s tem govori o »urah«.

Skeletni material je Slamnik po nalogu inž. Schosbergerja odpeljal v »dveh koreta« na pokopališče na Breznici — kljub poizvedovanju o tem ni nobene dokumentacije v okviru cerkve —, kjer so jih ponovno zagrebli. Pridatke — najdbe — pa je isti v »skatlji«, po navodilu vodje gradnje, odnesel na Landkries v Radovljici. To pošiljko je — verjetno precej okrnjeno, kajti marsikdo si je ob tej priliki izbral predmet za spomin — tedanje glavarstvo posredovalo Narodnemu muzeju v Ljubljani.

8. Najdbe grobov iz območja vasi Moste so znane po pričevanju L. Noča tudi s področja zahodno od kmetije — po domače »pri Rožiču« — že iz druge polovice preteklega stoletja, do prve svetovne vojne. V zvezi s tem moramo omeniti tudi ustno izročilo, ki tolmači te grobove kot ostanke padlih Napoleonovih vojakov, ki so na svojem umiku tu bili boj. Zanesljivih podatkov, ki bi govorili za ali proti nimamo, vendar morda lahko domnevamo, da so to vendar le grobovi starejšega izvora — kajti glede na podatke in razporeditev mrličev bi mogli domnevati, da gre za slovansko grobišče. Argument proti, pa je poročilo v cerkveni kroniki, ki pa je vendarle temeljeno na ustnem izročilu in zato ni merodajno.

9. Pri gradnji že omenjene nove ceste Ljubljana–Jesenice so pri zemeljskih delih — parc. št. 127/5, k. o. Žirovnica — našli na skrajnem vzhodnem delu vasi Moste skeletni pokop šestih oseb brez pridakov (A. Valič, Varst. spom. 13–14, 1968/69, 189 ss.). Lokacija te najdbe se

Slika 24 — Železna sulična ost iz Javorniškega Rovta (foto arhiv tehniškega muzeja Železarne)

nahaja približno 40 m južno od cerkve sv. Martina in leži na nižje ležeči savski terasi. Dva skeleta sta bila pri delih uničena. Orientirani so bili v smeri sever-jug.

10. Žirovnica. Egidij Matič iz Žirovnice 7, je junija 1. 1969 pri delih na parc. št. 47/10, k. o. Žirovnica, izkopal skeletni grob. Grobna jama je bila vkopana v savski prod — globina okrog 70 cm — in je bila obložena s prodniki. Skelet je imel orientacijo, ki je značilna za slovanske pokope. Grob so kasneje uničili. O morebitnih pridakih ne vemo ničesar.

11. Žirovnica. V drugi polovici julija je Franc Radovan, Žirovnica 85, pri obnovitvenih delih na stanovanjski hiši, ki stoji na parc. št. 112/5, k. o. Žirovnica, v pritličju našel več skeletnih grobov. Grobovi so ležali v smeri zahod-vzhod. Grobne jame so bile vkopane v prod in obdane s kamni. Na podlagi pričevanja lahko predpostavimo pri nekaterih skeletih prisotnost obsenčnih obročk. Najdbe so bile pri delu uničene, oz. so se porazgubile.

12. Žirovnica. Ob priliki gradnje nove stanovanjske hiše Ivana Šmona, Žirovnica 97, so na parc. št. 929/19, k. o. Žirovnica, pri kopanju temeljev uničili tri skeletne grobove (P. Petru, Varst. spom. 7, 1960, 309 s., Tab. IV/3–7).

13. Smokuč. Jeseni 1. 1961 je pok. Peter Skopeč, Smokuč 1 a, na parc. št. 969, k. o. Doslovce, našel pri kopanju temeljev ženski skeletni grob A. Valič, Varst. spom. 8, 1962, 257 s., Tab. XI/1–7). Grob sam, katerega orientacija je bila zahod-vzhod, je bil pri delih uničen; pridatki pa se nahajajo v tehniškem muzeju na Jesenicah (sl. 26). Grob je vseboval naslednje prdatke: vilito križno bronasto fibulo (sl. 26/1), bronast prstan iz žice, izgubljen, dva bronasta neskenjena obsečna obročka s kvačicama (sl. 26/3–4), več jagod ovratnice iz modre steklene paste, bronasto ploščico in na lončarskem kolesu delan lonček temno sive barve s trakastim ročajem (sl. 26/2). Pričakovati je bilo, da se tu nahaja večje grobišče iz obdobja preseljevanja narodov, vendar pa naknadna poskusna izkopavanja niso tega potrdila.

14. Smokuč. Istočasno z zgoraj navedenim izkopavanjem, pa se je v središču vasi vršilo sistematično poskusno izkopavanje slovanskega grobišča (A. Valič, Arh. vest. 13–14, 1962–63, sl. 1–3, Tab. 1). Na parc. št. 1683, k. o. Doslovce, med robom ceste in gospodarskim poslopjem pok. J. Kunčiča, Smokuč 21, je bilo odkritih 6 skeletnih grobov. Ležali so v smeri zahod-vzhod. Materialni pridatki so bili najdeni le v ženskem grobu št. 6. Vseboval je prstan in dva para obsenčnih obročk.

15. Rodine. Kot zgodnjersrednjeveško najdbo verjetno moramo obravnavati tudi skeletni pokop skrčenca v že znani villi rustici, ki je bil najden v stavbi C v »Ključeh« na Rodinah (A. Valič/S. Petru Arh. vest. 15–16, 1964–65, 233 s., Tab. 2, sl. 1–2). Gre verjetno za naknadni srednjeveški pokop na mestu starejšega — antičnega — stavbnega kompleksa, kar je čest pojav v času preseljevanja narodov.

16. Gradišče v Dragi pod Begunjščico. Gradišče leži na vzpetini — parc. št. 1935 —, ki se vleče izpod travnatga dela Begunjščice proti jugu. Dostop je po poti od turističnega doma v Dragi do Medvodja in proti Luknji, kjer se odcepi steza proti vrhu. Čeravno zaenkrat s te lokalitete nimamo znanih nobenih najdb, lahko domnevamo zaradi strateške lege in poti, ki je tekla mimo na Preval in Ljubelj, da gre za

refugium — pribežališče — v nemirnih časih (A. Valič, Varst. spom. 8, 1962, 243 s.).

17. Radovljica. Leta 1968 so pri arheološkem izkopavanju na južni strani farne cerkve našli skeletne slovanske grobove. Med najdbami so bile morske školjke, prstan in dva železna noža (A. Valič, Varst. spom. 13–14, 1970, 174 s., T. II/10).

18. Bled — Brdo. W Schmid je pred 1. sv. vojno tu odkril slovanske grobove (W. Schmid, Carniola 1, 1908, 26 s., 33 s.). Po drugi svetovni vojni so bili na istem mestu ponovno najdeni trije grobovi (P. Petru, Varst. spom. 7, 1960, 306 ss., Tab. IV/2).

19. Bled — Mlino. V »vili Bled« na Mlinem je bilo odkrito grobišče zgodnjega srednjega veka (R. Ložar, Glas. Muz. društ. z. Slov. 10, 1929, 58 ss.).

20. Bled — Pristava. Na Pristavi na Bledu je bila na mestu prazgodovinske nekropole istočasno najdena in v letih po drugi svetovni vojni sistematično odkopana zgodnjersrednjeveška nekropola. Zastopani so slovanski in tudi nekaj staroselskih elementov (Kastelic/Škerlj, Dela SAZU 2, 1950, monografska objava nekropole).

21. Bled — grajsko sedlo. Pri urejanju parkirišča »Na sedlu« pod gradom je bilo odkritih 173 skeletnih staroslovanskih grobov iz obdobja ketlaške kulture — 9. do 12. stol. — (A. Valič, Situla 7, 1960; A. Valič, Arh. vest. 20, 1969, 218 ss.).

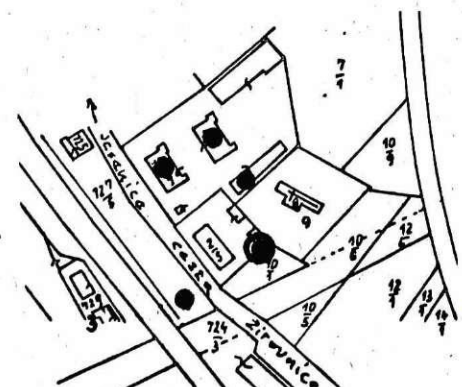
22. Bled — Želeče. Najdba staroslovenskih skeletov (A. Valič, Arh. vest. 21–22, 1970–71, 112 s.).

23. Bled — Otok. Na otoku so bili odkriti v sklopu sakralnega prostora prav tako staroslovanski skeletni grobovi (V. Sribar, Vrst. spom. 10, 1965, 154 ss.).

24. Rečica pri Bledu. Na ravnici, južno od odcepa cest proti Gorjam in železniški postaji Bled–Jezero, so pri izkopu za stanovanjsko hišo A. Gogala, Kolodvorska 9, na parc. št. 256/2, k. o. Rečica odkrili in uničili šest skeletnih slovanskih grobov (A. Valič, Varst. spom. 11, 1967, 132 s.).

25. Zasip. V Zasipu pri Bledu so pri izkopu temeljev za hišo Cilke Burja, Zasip 9, leta 1902 izkopali trinajst skeletnih grobov. Verjetno je šlo za manjše staroslovansko grobišče. Najdbe se niso ohranile (A. Valič, Varst. spom. 8, 1962, 257 s.).

26. Zasip. Pri gradbenih delih — parc. 367/2; nov vložek 198 k. o. Radovljica — je Jenstrle Martin, iz Zasipa »na Bregu« 1. 1955, izkopal skeletni grob. Grob je bil brez pridakov in je ležal v morenskem nasipu. Poleg groba, na vrhu manjše mo-

Slika 25 — Katastrska situacija v okolici cerkve Sv. Martina v Žirovnici (J. Meterc)

renske kope, pa so vidni sledovi štiristranske zidovja neke stavbe. Danes na tem zidovju stoji drvarnica. Omenjeni grob je ležal izven tega zidovja na severni strani (A. Valič, o. c., 258 s.). Tehniški muzej na Jesenicah hrani z iste lokalitete tipično zgodnjersrednjeveško slovansko sulico iz železa, ki jo je Jenstrle našel nekoliko kasneje v bližini že omenjenega groba (po podatkih Sprejemne knjige Teh. muzeja iz 16. 6. 1962, inv. št. 2222).

27. Spodnje Gorje. Okoli farne cerkve so bili najdeni slovanski grobovi (J. Kastelic, Varst. spom. 2, 1949, 87 s.).

28. Poljšiška cerkev. V Poljšiški cerkvi, jami pri Zgornjih Gorjah, je bilo v sklopu že omenjenih raziskovanj, najdeno tudi sledeče gradivo: koščki srednjeveške keramike, bronast sklenjen trakast ketlaški prstan in mala bronca z upodobitvijo cesarja z diademom na averzu — DN VALENTIANVS PF AVG — in Viktorijo na reverzu — SECURITAS REIPUBLICAE. (A. Valič, Varst. spom. 11, 1966, 132 s., T. II/9).

29. Bohinjska Bistrica. Najdeni so bili staroslovanski grobovi 8. in 9. stol. (KLDB 1937, 531 s.).

30. Bohinjska Srednja vas. Leta 1907 so odkrili staroslovanske grobove na parcelah z ledinskima imenoma »Podolnice« in »Žale«. Kopal je W. Schmid (W. Schmid, Carniola 1, 1908, 17 ss.; KLDB 1937, 533 s.).

31. Dunaj pri Jereki. Slučajna najdba avarskega pasnega jezička. Pri tem gre za osamelo in edinstveno najdbo s področja že znane naselbine (S. Gabrovec, Arh. vest. 6, 1955, 137 ss.).

32. Jereka v Bohinju. Pred 2. svetovno vojno — 1. 1937 — je Rozman Franc, mlinar v Bohinjski Bistrici, v Jereki odkopal staroslovansko železno sekuro na uho (sl. 27). Istočasno je v Bohinju izkopal Schmid. Ko je le-ta zvedel za najdbo, je s pomočjo žandarjev zahteval od Rozmana — po domače »Pavleka« — naj mu sekuro izroči. Rozman pa je odgovoril, da sekira ne bo šla iz Bohinja v Gradec, kamor je Schmid pošiljal nekatere, v Bohinju odkrite, najdbe. Tako je ta primer, ki je tipološko in kronološko soroden sekiri iz »Milanovega loga« na Jesenicah, prišel v tehniški muzej na Jesenice, kjer je v arheološki vitrini — inv. št. 467. (S. Gabrovec, o. c., 137 s., T. II/1).

33. Češnjica v Bohinju. Posamezne naključne najdbe poznamo tudi iz bohinjske Češnjice (A. Valič, Arh. vest. 21–22, 1970–71, 112 s.).

Obdobje nemirnih časov preseljevanja narodov, ki se je začelo koncem 4. stoletja in ponekod trajalo še skozi celotno 8. stoletje, v svoji zgodnji fazi ni pustilo vidnejših sledov na našem obravnavanem področju. Na prvi pogled izgleda, da je prišlo celo do naselitvenega presledka, ki bi naj trajal skoraj dvesto let. Vendar kaj takega ne moremo in ne smemo vzeti do besedno, kajti ravno v obdobju kasne antike in preseljevanja je očitno v radovljiški kotlini — t.i. Visoki Gorenjski — prišlo do nekega izoliranega, vase zaprtega razvoja pri katerem so doslej uporabni sistemi kronologije in kulturne zgodovine, ki sicer splošno veljajo, izgubili svojo merodajnost. Situacija je bila sledeča.

Prvi valovi Gotov, Langobardov, Avarov in drugih po vsej verjetnosti k nam niso segli. Tako Goti kot Langobardi so dospeli po doslej znanih arheoloških dejstvih le do Kranja, kjer so oboji imeli nekaj časa svojo postojanko. Seveda je treba to spoznanje, če ga hočemo pravilno razumeti in tolmačiti, gledati kot posebnost v okviru same Gorenjske ne glede na dogajanja v ostalem širšem okolju. Goti so se morali 548 leta umakniti na zahod v Italijo. Za njimi so prodrli in dobrih dvajset let ostali Langobardi. Tudi ti niso prodrli dlje kot do Kranja. Leta 568 so nato tudi ti odšli dalje proti zahodu. Po splošno znanih podatkih so nato začeli na »prazno« področje prodi-

ratni Slovani in Avari, vendar je bil ta proces v začetku verjetno zelo počasen in šibak.

Vzporedno z opisanim dogajanjem je razvoj v Radovljiški kotlini šel nekoliko samosvoj pot. Na Bledu imamo v tem času na Pristavi predсловansko grobišče — to je t.i. Bled I. — z okoli 100 grobovi in to nedvomno alpskoromanskimi staroselci brez primesi germanskih priseljencev. Med gradivom izstopa očitno le importirana panonsko-langobardska »S« fibula. Pridatke v grobovih lahko primerjamo z grobiščem na Rifniku pri Celju — predvsem ploščate fibule — bule, in nekatere tipe uhanov — vendar gre pri tem za kasnoantični staroselski fundus, ki je splošno poznan in razširjen v Panoniji in Dalmaciji. Tudi nekatere splošno uporabne železne predmete lahko paraleliziramo s Kranjem, vendar gre za material, ki ga etnično ne moremo navezati na nikogar ter je splošna domena 6. stoletja. Posebnost Bleda in okolice v tem času se kaže tudi v obliki fibule v podobi pava, ki je podobna nekeritem primerkom iz Severne Italije. S tem področjem Italije moramo tudi sicer povezovati vse staroselske nekropole 6. in 7. stoletja. Očitno se je zopet pokazala stara »mana« našega prostora, ki je, kot je izpričano z arheološkim materialom, že v bronasti dobi gravitiralo proti zahodu — Severni Italiji. Ta pojav je nadalje očit en v vseh znanih prazgodovinskih nekropolah in grobovih kulture žarnih grobišč, halštata in latena v Bohinju in okolici Bleda, kar smo pri obravnavi teh obdobju tudi poudarili.

Očitno je, da je »bistvo«, ki ga vedno nismo zaradi različnih okoliščin — stanja raziskav, premalo dokumentiranih najdb, in podobnega — mogli izluščiti in ki je bilo očitna in značilna osnova vsakokratni, doslej znani kulturno-zgodovinski dobi pri nas, težilo na zahod in je bila povezava čez baški prelaz vedno znova aktualna. Sicer pa moramo ta del pristavske nekropole datirati od druge polovice 6. stoletja do prvih nekaj desetletij 7. Staroselski etnični element se je ohranil na Bledu kontinuirano v zaprtem področju jugovzhodnih Alp vsaj do 7. stoletja. Nato pa je počasi prišlo do asimilacije z novodošli Slovani. Na to asimilacijo morda kaže skeletni ženski grob iz Smokuča (sl. 26), kjer imamo na eni strani kasno rimsko križno fibulo, ki je sicer značilna za drugo polovico 5. stol. (L. Barkóczi, Jahrb. RGZM Mainz 18, 1971, 179 ss., Taf. 76/18), na drugi pa skeletni pokop v smeri zahod-vzhod in pojav obsenčnih obročk, kar je že značilni slovanski element, dasiravno ti obročki še niso čisto tipični slovanski — imajo na delu oboda ovito žico, kar je čest pojav pri nakitu kasne antike.

Da pa prihod Slovanov in njihova naselitev ni potekala mirno in brez nevarnosti pričajo ostanki naselbine na Ajdni. Tako na njej kot na Gradišču nad Sotesko imamo ostanke zidov, ki so po svoji tehniki zidave tipično antični. Za jasnejšo in popolnejšo časovno sliko pa bodo potrebna sistematična arheološka izkopavanja.

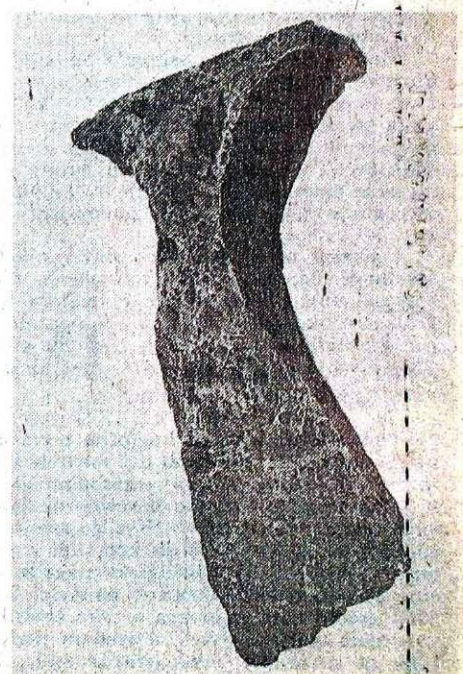
Slovansko ostalino zgodnjega srednjega veka pri nas pa kronološko delimo na starejšo karantansko fazo, ki ji sledi domnevno prehodna kulturna faza in kot najmlajša ketlaška kulturna skupina. Vendar ta delitev ni enotna za vse obsežno območje Vzhodnih Alp, katerega so naselili Slovenci in je danes uporabna le za področje južno od Karavank (P. Korošec, Zgod. čas. 15, 1961, 157 ss.). Ta delitev pa je precej toga in shematična zato je čisto nefunkcionalna. Tipično avaroslovansko kulturo pri nas ne poznamo. Zastopana je v sedanji Koroški in v panonskem prostoru. Pri nas je bil na Dunaju pri Jereki najden pasni jeziček, ki je tipično avarski, vendar je to preveč osamljena in edinstvena najdba, da bi ji lahko pripisovali večji pomen. Pri arheološkem raziskovanju je težava tudi v tem, da gradivo ne reagira na spre-

membe takoj, ampak navadno šele čez nekaj desetletij. To je lahko tudi odraz nemirnih in nestalnih časov in razmer, ko o nekem organiziranem življenju težko govorimo.

Tako moramo na osnovi do sedaj odkritih staroslovanskih grobišč pri nas ločiti grobišča na t.i. tip pokopa »za hišo« (A. Valič, Arh. vest., 20, 1969, 227 ss.), za katerega je značilno manjše število grobov s pridatki noža, keramičnega lončka in ob vseh znakih opravljanja obrednega kulta po poganskih navadah. Taka grobišča so: Bled–Mlino (vila Bled), Žirovnica (najdba pri gradnji Šmonove hiše) in Bohinjska Srednja vas na »Podonjicah«. Ta grobišča naj bi ustrezala karantanski fazi. V prehodni stopnji in kasneje pa so značilna večja grobišča vaških skupnosti, ki ležijo navadno na izbranim prostoru izven vasi. Pri nas so taka grobišča na Bledu — »na Sedlu«, Bled — Brdu, Bled — Pristavi II, Bled–Otok, Bled — Rečici, Zasipu pri Bledu, Spodnjih Gorjah, Žirovnici — cerkev sv. Martina, Bohinjska Srednja vas na »Žalah«, Smokuču, Radovljici. Na mestu grobišča so se še vedno opravljal poganski pogrebni običaji. V grobove so se polagali noži in pa nakit, ki je imel že nekatere simbole krščanstva, predvsem fibule. Vpliv krščanstva se kaže tudi v tem, da pridatki značilno izginjajo, kajti bili so znak poganstva, in pojavi se posebni sakralni prostor za opravljanje krščanskega pogrebne bogoslužja. Pri nas v zvezi s tem moramo omeniti Bled–Otok, Radovljico in Smokuč. Hkrati pa se že pojavlja pojav prafar — Rodine. Precejšnja pomanjkljivost je odsotnost poznavanja naselbin, vendar je bilo v zvezi s tem že govora. Za naše področje je pomembno l. 1004 ko se na Bledu osnuje briksensko gospodstvo in poznamo iz pisanih virov že imena vasi in nekaterih naseljencev (M. Kos, Arh. vest. 21–22, 1970–71, 7 ss.). To pa je že čas, ko se začne pri nas skoraj tisočletno obdobje frankovskega in nemškega jarma.

S tem zapisom sem želel predstaviti po posameznih obdobjih tisti del naše preteklosti, ki je ne moremo brati v pisanih dokumentih in se naslanja zgolj na materialne ostanke, ki jih je preteklost pustila v naši zemlji. Istočasno sem želel opozoriti na problematiko, ki je v zvezi s posameznimi najdbami in najdišči.

KONEC

Slika 27 — Železna sekira z Jereke (foto arhiv tehniškega muzeja Železarne)

ZSMS. Na tem področju je še precej nejasnega, predvsem pa se spopadajo s problemi, da mladi komunisti neradi delajo v mladini. Imamo celo primere, da so delovni mladinski funkcionarji, sprejeti na tej osnovi v ZK, prenehali aktivno delovati v ZSMS.

Vsekakor ostane še nadalje naloga, da bomo morali komunisti delovati pri hitrejši krepitvi in usposabljanju sindikata in ZSMS glede na novo ustavno vlogo in nalog, ki jih družbeni razvoj postavlja pred delavce, kot je to rečeno na 5. seji CK ZKS.

URESNIČEVANJE USTAVNE ZASNOVE SOCIALISTIČNIH SAMOUPRAVNIH ODNOSOV

Spreminjanje samoupravnih odnosov

Pri ocenjevanju koliko smo napredovali pri uresničevanju ustave, odnosno pri spreminjanju samoupravnih socialističnih odnosov v tem obdobju v Železarni, se vsekakor postavlja vprašanje koliko se je resnično spremenil položaj delovnega človeka pri odločanju o rezultatih svojega dela, saj je odločanje o dohodku najbolj realna podlaga za spreminjanje odnosov v družbi.

Če v tej luči izpostavimo oceni in kritiki resnično spreminjanje družbenoekonomskega položaja delavcev v ŽJ, ne moremo biti z doseženim zadovoljni. Res je, da smo dosegli sorazmerno visoko stopnjo samoupravne organiziranosti v formalnem smislu, da je bila družbenopolitična aktivnost zelo spodbudna, vendar lahko ugotovimo, da TOZD v tej fazi, ki jo bomo v kratkem premagali, niso odločale o bistvenih elementih, ki pogojujejo spreminjanje samoupravnih odnosov. Zaradi tega nam je ostalo marsikaj nedorečenega, kar se je v zadnjem obdobju izražalo v delni stagnaciji aktivnosti, pojavih formalizma, nezainteresiranosti, premajhni angažiranosti med delavci in pomanjkanju iniciative.

Že kmalu po volitvah in formiranju štirih TOZD smo začeli ugotavljati in izražati pomisleke v tako obsežne TOZD, ki združujejo dokaj različne dejavnosti in več zaokroženih tehnično-tehnoloških celot (npr.: hladna valjarna, žičarna, elektroodni oddelek). Toda v tem prvem obdobju so bila mnenja še precej deljena o bolj natančni opredelitvi TOZD po velikosti. Bilo je splošno razširjeno mnenje, da v bistvu ni pomembno kakšnega obsega je TOZD, temveč kakšni so samoupravni odnosi in kako resnično vsebinsko spreminjamo družbeni ekonomski položaj delavca v združenem delu. Toda praksa nam je v teh letih pokazala, da temu ni tako, da v preobsežnih TOZD niso podani vsi pogoji za hitrejšo vsebinsko spreminjanje samoupravnih odnosov zaradi tega, ker v takih TOZD vladajo različni interesi posameznih tehnično-tehnološko zaokroženih celot, da ostajajo dohodkovni odnosi nerazčističeni, da se še vedno preveč odloča v vrhnjih samoupravnih strukturah, ki so obenem dokaj oddaljene od delavcev, pa čeprav imamo SDS kot posebno obliko sestajanja zbora delavcev. Prav ta oblika sestajanja delavcev za izražanje svojih stališč in odločitev nam je v dobri meri pokazala oddaljenost in neposredne oblike odločanja delavcev od ostalih samoupravnih struktur, kar je tudi v nekaterih bolj podrobnih analizah tudi dokazano.

Ko se bomo te dni dokončno opredeljevali za novo samoupravno organiziranost v ŽJ, je za nami že enopolletno obdobje dokaj intenzivnih in poglobljenih razmišljanj in razprav in menim, da je predlog rezultat novih spoznanj in prakse, ki nas je v pretečenem obdobju marsikaj naučila. Mislim, da je zelo pomembna odločitev, da bomo imeli po sedanjem predlogu, če bo sprejet, 26 TOZD, od tega le na področju proizvodnje, pet TOZD na področju prejšnjega vzdrževanja, energije in transporta in pet TOZD na področju skupnih služb in tri delovne skupnosti skupnih služb. S tem odpiramo v ŽJ novo poglavje uresničevanja samoupravnih odnosov, ki bo temeljilo na bolj realnih osnovah in ki zagotavlja doseganje vsebinsko bolj kvalitetne rezultate. Seveda pa pri tem ne bomo smeli pozabiti na aktivno vlogo subjektivnega faktorja, t. j. ZK in nas komunistov, ki bomo morali še bolj zavzeto posegati v dogajanja.

Po opredelitvi TOZD po obsegu in vsebini je najbolj pomembno vprašanje urejanja dohodkovnih odnosov med TOZD in DO. V sedanjih fazi nismo uresničili tega problema t. j. TOZD nismo omogočili v celoti odločanja o rezultatih svojega dela. To bistveno vprašanje, na katerem se lomijo odnosi, miselnost, akcije, naša pripravljenost, je v procesu vse večjega angažiranja delavcev za spreminjanje samoupravnih odnosov problem številka ena. Delavcem v TOZD moramo omogočiti v celoti odločanje o rezultatih njihovega dela, ker bodo samo s tem, da bodo neposredno zaznamovali in občutili

ter odločali o tem, kar so ustvarili, našli večji interes in pobudo za še boljše dosežke.

V predlogu samoupravne organiziranosti o vsebini dohodkovnih odnosov, je to poglavje posebno obdelano in terja radikalne spremembe v dosedanjem načinu poslovanja in odločanja. Postavljene so trdne osnove, da se dohodkovni odnosi med TOZD rešijo na način, ki je blizu ustavnim opredelitvam, toda za to bo potrebno dosti trdega dela, vztrajnosti in politične aktivnosti. Mislim, da je bilo prav področje dohodkovnih odnosov v vsem našem razpravljanju in dilemah tisto, ki nas je oviralo, da bi osnovno zamisel o novi samoupravni organiziranosti, za katero smo imeli grobe obrise že pred letom dni, hitreje uresničili v praksi, brez zamud in občutka, da smo neopravičeno zavlekli proces spreminjanja samoupravnih odnosov v ŽJ zaradi naše neodločnosti za določen čas.

Tudi na problemu organiziranosti skupnih služb so se lomila kopja. Moramo priznati, da smo na tem področju precej časa vztrajali na rešitvah, ki so v drugih sredinah že presežene. Namreč, dolgo časa smo smatrali, da ne moremo frontalno reševati vse probleme samoupravnih odnosov in smo se odločili za najbolj pomembna t. j., da smo dobro razčlenili in opredelili TOZD, da smo uvrstili podlago za ustrezne dohodkovne odnose, definirali delovanje SDS in samoupravnih organov ter funkcioniranje delegatskega sistema. Organiziranost skupnih služb po obliki se nam je zdela manj pomembna, čeprav smo vsebinsko le predvidevali reorganizacijo skupnih služb. Svoje stališče smo v konfrontaciji z ostalimi subjektivnimi faktorji in pozitivno prakso morali spremeniti in rezultat je, da predlog, ki je te dni v razpravi, predvideva celot pet TOZD s področja skupnih služb. Koliko bomo pri tem zadel na pravo vsebinsko rešitev, je ta trenutek težko ocenjevati, kajti to je še oranje po nezorani ledini. Dejstvo pa vsekakor ostaja, da imajo tudi delavci skupnih služb enako pravico, da se samoupravno ustrezno organizirajo in da je potrebno preseči mnenje, da so deli skupnih služb dejavnosti z značajem po sili potrebne stroška, temveč, da so enakovredni činitelj odnosno soustvarjalec novo ustvarjene vrednosti.

V delu samoupravnih organov in kolektivnih izvršilnih organov, samoupravnih delovnih skupin, kot specifične oblike sklicevanja zbora delavcev, je bilo mnogo povedanega. Menim, da so rezultati pozitivni in da smo v mnogočem bili primer za ostale delovne organizacije. Zlasti pomembna je naša praksa samoupravnih delovnih skupin, ki je našla pot v osnove delegatskega sistema ter tudi v zakon o združenem delu. Mislim, da bomo morali te oblike še nadalje ustrezno razvijati, kar bo vsekakor še veliko bolj omogočeno skozi novo samoupravno organiziranost.

Ker smo o problemih samoupravne organiziranosti in spreminjanju samoupravnih odnosov v zadnjem času ogromno razpravljali in so te razprave ravno sedaj tudi prisotne, naj v tem svojem prispevku k splošni oceni stnem nekatere ugotovitve.

Vsekakor je jasno, da nisem mogel podati v tem kratkem sestavku celovite slike spreminjanja samoupravnih odnosov v ŽJ v tem obdobju. Kljub temu, da ugotavljamo, da smo relativno daljše obdobje vztrajali na samoupravni organiziranosti, ki je postavljena in utrjena, še pred sprejetjem ustave in ki je pokazala na vrsto nerešenih in tudi negativnih učinkov, vendar moramo na splošno ocenjevati naša prizadevanja, našo politično aktivnost in našo samoupravno prakso za pomembno spodbudno stopnjo, za naše nadaljnje akcije v smislu približevanja ustavnim zasnovam. Mislim, da delim vaše mnenje, če trdim, da so bili ZK in tudi ostali družbenopolitični faktorji v Železarni vseskozi zelo aktivni, da smo veliko premišljevali in razpravljali in da smo sprejeli in utrdili veliko novih bolj primernih in tudi originalnih predlogov in idej, da smo bili ustvarjalci, da pa smo bili že preveč zaprti v sorazmerni ozke kroge, da smo premalo razmaknili ustvarjalno moč celotne armade našega kolektiva, da smo se še premalo opirali na znanje, moč in izkušnje tisočih delavcev, zlasti pa v idejno organizacijskem smislu na celotno organizirano moč naše ZK v ŽJ. To smatram, da nam bo v novi obliki samoupravne organiziranosti bolj uspelo, odnosno menim, da bo nova samoupravna organiziranost pogoj za boljše politično udeleževanje in za večjo angažiranost vseh zavestnih družbenopolitičnih sil pri uresničevanju ustave.

V tem delu bi lahko še analizirali delovanje delegatskega sistema, organov upravljanja, dosežkov na področju delavske kontrole, govoril o problemih informiranja, vendar smatram, da podrobno na vsa ta področja ne moremo danes posegati, upam, da bo o tem v razpravi govorila.

Pomembno se mi zdi omeniti, da smo na področju integracijskih procesov le nekoliko napredovali, danes so tu prisotni delegati Monterja Dravograd in Kovinovsisa Jesenice, ki so se že na referendumu odločili za pripojitev k naši DO. Še več pa je trenutno v obravnavi in tudi še v snovanju raznih samoupravnih dogovorov o poslovnih-tehničnem sodelovanju, ki kasneje lahko preraščejo v še višje oblike, naj samo omenim nekatere: Alpos Sentjur, Montana Zalec, Kovinar Jesenice, Universal Jesenice, Celik Beograd, Kovinsko podjetje Ajdovščina, Tovarna kos Tržič, Elektroda Zagreb, itd.

Pri tem menim, da bomo zlasti na področju naše občine morali bolj zavzeto delovati in spodbujati te procese v smislu že sprejetih dogovorov.

Zelo pomembno je tudi naše samoupravno povezovanje v okviru Slovenskih železarn. Sodim, da smo tu dosegli določeno stopnjo, ki jo sedaj nikakor ne moremo preseči. Nekateri problemi v okviru SOZD SŽ so tako pereči, da iščejo zelo nujno ustrezne rešitve, sem sodi enotna opredelitev TOZD in DO, samoupravna organiziranost in kot najbolj pomembno dohodkovni odnosi med DO. Poznamo nam je, da smo imeli v juniju 1974 pomembno posvetovanje o samoupravni organiziranosti v SOZD na Jesenicah, vendar od takrat nismo bistveno napredovali. Upajmo, da bo nov sestav sveta ZK SŽ pogoj, da bomo tudi tu dosegli v bodoče boljše rezultate. Pri tem naj omenim obveze SŽ ob pospeševanju enakih procesov v zveznem merilu na nivoju ŽJŽ. Tudi na tem področju smo na lanskem posvetovanju ZK v Beogradu odigrali pomembno usklajevalno vlogo, katero kasneje nismo nadaljevali, kljub temu, da imamo prav slovenski železarji zaradi svoje razvojne jasnosti in čvrstosti odlične možnosti, da na širšem prostoru v naši panogi bolj odločno ustvarjamo možnost za uresničevanje ustavnih načel.

GOSPODARJENJE IN STABILIZACIJSKA PRIZADEVANJA

Čeprav o problemih gospodarjenja razpravljam v zadnjem delu svojega prispevka tej konferenci, vendar so bila ta vprašanja zelo pogosto prisotna na sestankih od oddelkov ZK do konference odnosno sveta ZK. To niti ni posebej presenetljivo, saj so prav vprašanja gospodarstva v ŽJ najbolj prisotna in najbolj aktualna za vse komuniste in tudi za vse zaposlene.

Ob teh razpravah smo tudi potegnili in poudarili soodvisnost gospodarjenja in razvoja samoupravnih odnosov. Ugotovili smo da ne moremo trditi, da uspešno razvijamo in poglobljamo samoupravne odnose v ŽJ ob istočasni ugotovitvi, da na področju gospodarjenja in stabilizacijske politike ne dosegamo ustreznih rezultatov. Posebno veliko aktivnost smo razvili na podlagi ugotovitev in sklepov 4. seje CK ZKJ. Potrebno je poudariti tudi to, da je v teh razpravah sodeloval zelo širok krog komunistov in da so bili sklepi, ki so jih sprejele organizacije ZK vključno s svetom ZK, posredovani organom upravljanja in delavskemu svetu Železarn. Posebno v svetem spominu imamo še borbo jeklarjev za izpolnitev obveze VII. kongresu ZKS, da bodo prvič v zgodovini Železarn proizvedli v enem letu 500.000 ton surovega jekla. Ta obveza je bila ob resnično veliki zavzetosti vseh strokovnih in političnih sil izpolnjena, tako bo 1974. leto v tem oziru prelomno leto. Ob sorazmerno ugodnih rezultatih gospodarjenja v 1974. letu, beležimo v 1975. letu vrsto problemov, ki izvirajo iz delnega gospodarskega zastojanja v svetu in tudi pri nas ni še nekaj let trajajoče inflacije in zlasti težkih problemov na področju devizne bilance.

V Železarni smo vsa ta leta imeli bodisi antiinflacijske ali stabilizacijske programe ali programe varčevanja, ki so bili obvezni za vse TOZD in so jih po posameznih nižjih organizacijskih enotah še bolj podrobno razčlenili in tudi zasledovali izvajanja. Tudi vsi oddelki ZK, OO ZK ter komisije so o izvajanju teh programov večkrat razpravljali. Morda so bile te razprave včasih bolj tehniško pobarvane, vendar je dejstvo, da se je ZK s temi problemi ukvarjala, da so bili komunisti pobudniki teh razprav in da je bilo tudi marsikaj storjenega.

Prizadevali smo se tudi, da so vse organizacije ZK upoštevale v svojih programih te probleme in da so programe tudi izpolnjevale. Najbolj pogoste razprave in zaključki so se dotikali vprašanja delovne in tehnološke discipline. Mislim, da imamo na tem področju še dosti problemov in da nam to postaja neki izvirni greh v tem smislu, da se preveč zavedamo svojih samoupravnih pravic in odločno premalo svojih dolžnosti.

Nadalje je zlasti kritično in stalno prisotno vprašanje surovin in racionalnega koriščenja vseh reprimaterialov, posebno smo poudarjali potrebe po odkrivanju rezerv, zlasti

na področju potencialnih umskih rezerv. Posebna pozornost je bila posvečena storilnosti, izplnom in kviliteti. V lanskem letu smo ugotavljali preveliko rast zaposlenosti in stagnacijo pri produktivnosti, kar je zelo kritično ocenjeno.

Govorili smo o problemih investiranja in kritično obravnavali nekatere projekte. V ZK smo sprejeli vrsto konkretnih sklepov, ki so se nanašali na naše ponašanje pri gospodarjenju, obveze organizacij ZK, naloge komunistov, zlasti so bile poudarjene naloge vodilnih komunistov. Z največjo odgovornostjo smo poudarjali, zlasti v lanskem letu, da so problemi gospodarjenja tako resni in zelo tesno povezani z našimi političnimi uspehi, da jih moramo stalno, resno in zelo prizadeto obravnavati in delovati v vseh smereh, da bodo rezultati boljši.

Mislim, da delim vaše mišljenje, če ugotovim pomemben prispevek članov ZK v vseh teh aktivnostih, ki se je zlasti odražala v razpravah in prizadevanjih v delovnih skupinah preko celotne samoupravne strukture do DS v TOZD in DS na nivoju DO. Če smo se nekaj let poprej borili za elementarne pogoje poslovanja t. j. dokončno sanacijo, uveljavitev mehanizma cen in deblokade žiro računa, smo se v tej mandatni dobi spopadli z drugo vsebino problemov, ne z zunanjimi činitelji, temveč z internimi problemi, ki sem jih že preje navedel.

Glede na takšno ugotovitev so naše naloge na področju gospodarjenja v naslednjem obdobju toliko bolj zahtevne, ker smo že nekaj mesecev v položaju, ko na naše gospodarjenje vplivajo zopet zunanji činitelji, vendar tokrat v večji meri objektivni (stagnacija železarstva v svetu, primanjkljaj v devizni bilanci), kar pomeni, da se bomo ob vseh problemih popolnoma notranjega značaja (delovna in tehnološka disciplina, izpleni, storilnost, varčevanje, itd.) morali boriti še s problemi, ki nastopajo od zunaj in katere bomo zelo verjetno morali ob izredni obremenitvi in dejavnosti vseh komunistov in zaposlenih premestiti v pretežni meri z lastnimi silami. V tem prizadevanju pa bodo morali komunisti in organizacije ZK v ŽJ biti pobudniki vseh akcij, ki jih bo potrebno narediti, da bomo premagali vse težave, ki so pred nami, od

elementov, ki so nam znani kot delovna in tehnološka disciplina, boljše organizacija dela, z elementi varčevanja, kamor vključujemo boljše izkoriščanje delovnega časa, izkoriščanje kapacitet, boljše gospodarjenje s surovinami, prihranek na ostalih materialih, boljši izpleni, do vključno varčevanja pri reprezentančnih stroških in reklami. Toda te naloge ne smemo ponavljati deklarativno, temveč se zelo konkretno in uporno boriti za vsak, tudi najmanjši premik. Celotna aktivnost pa bo sedaj v novih TOZD morala sloveti na zelo dinamičnih in konkretnih programih, katere bo možno spremljati in še bolj kot doslej ugotavljati rezultate.

OSTALA PODROČJA DELOVANJA ZK

ZK in komunisti so se tudi v tem obdobju ukvarjali s problemi socialne politike kot je to zaščita pri delu, pogoji dela, preskrba, problematika OD, stanovanjska izgradnja in vprašanja širšega družbenega standarda. Vendar so bili ti problemi bolj pogosto predmet razprav v oddelkih ZK, ki niso našle ustrezno mesto v višjih organih ZK v ŽJ. Obenem smo na tem področju kasneje prenesli programsko delovanje na ustrezne organe sindikata z naloge, da komunisti aktivno posegajo in oblikujejo stališča na tem področju. Pri tem nam je v večini primerov tudi uspelo, saj so ustrezne komisije sindikata, vključno z izvršnim odborom in konferenco, oblikovale vrsto pomembnih stališč in predlogov s področja socialne politike. Takšna delitev dela pa verjetno ne izključuje nekatere organe ZK, da se v bodoče bolj ne posvetijo tudi tej problematiki.

Poleg tega je potrebno omeniti tudi to, kar je delno omenjeno v zadnjem delu organizacijskega poročila, da je bila organizacija ZK v tem obdobju za nekatere akcije izbrana, da je s prispevki delov naše organizacije ZK in posameznih komunistov sodelovala v pripravah za pomembnejše seje ali zaključke CK ZKS po specifičnih vprašanjih kot je to v pripravah za 5. sejo CK ZKS, za opredeljevanje nadaljnjih neposrednih nalog komunistov v kulturi in še nekatere. Smatram, da smo tudi s tem delom dali neposredni prispevek za nadaljnjo orientacijo v delovanju ZK.

TOZD Hladna predelava

(Nadaljevanje s 4. strani)

glaynem enaka kot v vseh zadnjih mesecih preteklega leta.

O dokončnih finančnih rezultatih za mesec december še ni bilo možno govoriti, ker dokončni izračuni še niso znani. Trenutno so znane dosežene prodajne cene v tem mesecu, ki so za obrate TOZD Hladna predelava naslednje:

hl. valjarna	10.213 din.
žičarna	9.432 din
profilarna	7.724 din
vrat. podboji	23.667 din
jeklovlek	13.690 din
elektroodni	12.356 din
žebljarna	9.565 din

Odbor je pregledal tudi predlog operativnega programa za mesec februar in ga potrdil. Planske obveznosti za posamezne obrate so naslednje:

	družbeni	operativni
hl. valjarna	2.550 t	2.450 t
žičarna	5.650 t	5.650 t
profilarna	2.250 t	1.700 t
vratni podboji	30 t	30 t
jeklovlek	1.890 t	1.890 t
elektroodni obrat	1.450 t	1.450 t
žebljarna	1.080 t	1.070 t

Iz gornjih podatkov je razvidno, da je za obrate žičarna, vratni podboji, jeklovlek in elektroodni obrat, operativni program enak družbenemu. Znižan operativni program, v primerjavi z družbenim, pa je za hladno valjarno, profilarno ter žebljarno. Vzroki za znižanje so naslednji:

— hladna valjarna znižanje za 100 ton zaradi spremenjenega asortimenta po širinskih razrezih — več je finih in ozkih trakov,

— profilarna ima znižanje za 550 ton zaradi pomanjkanja naročil za stroj Rossi I,

— žebljarna pa ima znižanje le za deset ton in to pri bodoči žici.

Odbor je smatral, da so vzroki za znižanje operativnega programa za mesec februar upravičeni, zato je predlog v celoti potrdil.

Odboru je bil posredovan v razpravo in potrditev tudi predlog združevanja in delitve sklada skupne porabe za leto 1976. Iz te obrazložitve je bilo razvidno, da predvideva gospodarski načrt Železarn za leto 1976 formiranje sklada skupne porabe v višini 40.000.000 din. Sredstva za ta sklad bodo združevale vse temeljne organizacije združenega dela po merilu povprečno zaposlenih za leto 1976. Predlagana pa je naslednja delitev sklada skupne porabe:

1. Po določenih sporazuma 15.650.000 din ali 39,1 %
2. Družbeni standard 18.740.000 din ali 46,9 %

3. Obveznosti iz leta 1975 3.132.230 din ali 7,8 %
4. Nastale obveznosti iz leta 1975 597.110 din ali 1,5 %
5. Ostanek sredstev 1.880.660 din ali 4,7 %

Skupaj: 40.000.000 din ali 100 %

Glede na številne vloge za dodelitev sredstev iz ostanka sklada skupne porabe je predlagana naslednja razdelitev oziroma vrstni red:

1. Skupnost otroškega varstva Jesenice
2. Sofinanciranje spomenika v Dražgošah
3. Kulturna skupnost Jesenice
4. Krajevne skupnosti Jesenice, Radovljica, Tolmin
5. Manjše investicije, ki naj bi jih reševal odbor za življenjske pogoje

Odbor je bil mnenja, da je predlagana delitev pravilna, prav tako pa tudi vrstni red. Dal je tudi pristanek za kritje obveznosti iz preteklega leta.

Na predlog sektorja novogradenj je odbor razpravljal še o naslednjih treh predlogih:

1. Združevanje sredstev za nabavo brusilnega stroja za čiščenje površine slabov;
2. Združevanje sredstev za nabavo 15 livnih voz;
3. Informacijo o nabavi opreme za proizvodnjo VAC žice od firme ESAB iz Švedske.

Glede na potrebe je odbor dal soglasje za nabavo navedenega, za postopek financiranja ter združevanje manjkajočih sredstev. Potrebna bodo naslednja združevanja sredstev:

1. za nabavo brusilnega stroja za čiščenje površine slabov:

TOZD Talilnice	25,5	2.782.764
TOZD Valjarne	37,3	4.070.474
TOZD Hl. valjarna	15,3	1.669.658
TOZD VET	21,9	2.389.904
skupaj	109,0	10.912.800

2. za nabavo 15 livnih voz:

TOZD Talilnice	25,5	1.555.500
TOZD Valjarne	37,3	2.275.300
TOZD Hl. predelava	15,3	933.300
TOZD VET	21,9	1.335.900
skupaj	100,0	6.100.000

3. za nabavo opreme za proizvodnjo VAC žice:

TOZD Talilnice	25,5	2.303.160
TOZD Valjarne	37,3	3.368.936
TOZD Hl. predelava	15,3	1.381.896
TOZD VET	21,9	1.978.008
skupaj	100,0	9.032.000

J. S.

OGNJENI KRST

Boštjan je bil mlad borec. Mlad po letih in mlad po stažu, ki ga je imel v partizanskih vrstah. Komaj teden dni ga je ločilo od tistega dne, ko se je poslovil od domačega ognjišča in prišel v parizansko četo. Od doma vjen trdega dela, je bil zlahka kos naporom, s katerimi se je soočil prve dni svojega partizanskega življenja. Čeprav si je v svoji preprosti duši marsikaj predstavljala drugače se je hitro uvajal v skrivnosti novega okolja. Z odprtimi očmi in ušesi je od jutra do večera hodil po taborišču in si bogatil svoje partizansko znanje. Skrbno je poslušal besede komandirja na vojaški uri, ko je razlagal kako naj se razporede straže, kam naj se postavijo zasede, kakšne naloge imajo izvidnice, itd. S tihim spoštovanjem in prikrito zavistjo, je občudoval strojničarja, ki je razlagal skrivnosti mehanizma lepe, skoraj čisto nove »brojeve«. Potem politične ure. Komisar je z zanosom govoril o uporabi širom Jugoslavije, o vedno večji moči partizanov, o vzhodni fronti, o rdeči armadi, itd.

V teh kratkih dneh se je nabralo toliko novih mogočnih vtisov, da sta se dvom in razočaranje prvega dne, ko je prišel v partizane, izgubili prav na dnu njegovega mladega srca. Življenje je dobilo pousem nove razsežnosti. Osvroženi okupatorji v zelenih uniformah so bili nekje delež, nemška govorica se je izgubila iz zavesti in tkalo se je povsem novo življenje. Tako nekako je bilo, kot če sedaj meščan iz betonskega oklepa mesta zleze na visoko goro. Tam mu pogled seže do brezmejnosti, ne vidi drugega kot deviško naravo, brez mest, prahu in umazanije.

Boštjan se je spoznal s soborci, govoril z njimi o stanju v dolini, prisluhnil močnim razgovorom starejših partizanov, ki so se navadno zaključili z ugotovitvijo, da bo svoboda čez mesec dni ali najkasneje dva. Skrbno je varoval svojo novo »kragujevčanko«, ki jo je prinesel s seboj. Godilo mu je, ker so jo tudi stari borci občudovali in bil je ponosen nanjo. Začele so se tudi prve dolžnosti. Hodil je v izvidnice, vedno s starimi partizani, ki so ga sproti podučevali o partizanski taktiki in veščinah. Na stražo pa še ni šel. To bi bila za novince prevelika odgovornost. Zato pa je bilo večkrat treba prinesiti drva ali opraviti kakšno drugo delo v taborišču. Dinamično in organizirano življenje taborišča, smiselna vzgoja in vsakodnevne dolžnosti, so vztrajno klesale lik mladega Titovega vojaka — partizana.

Tistega dne je bil pri jutranjem zboru navzoč komandant bataljona Iztok, star španski borec. Njegova pojava je bila simpatična in pomirjujoče besede so zvenele kot bi jih klesal v kamen, v njegovih očeh pa je žarel plamen revolucionarja. Tak je bil Iztok, čeprav bi kdo morda rekel, da ga opisujem kakor princa iz pravljice.

Zbrane borce je nagovoril in jim v kratkih, skopih besedah povedal, da se pripravlja vojaška akcija neke v

dolini in da rabi zanjo okrog dvest prostovoljcev. Ko je Iztok končal, je komandir čete poveljeval: »Prostovoljci, naprej!« Vrste so vzvalovale, borci so se spogledali in se dogovorili z očmi. Izstopili so iz vrste po dva, trije, eden... Boštjana je prevzel silen zanos, ko je gledal svoje starejše tovariše, ki so z resnimi obrazi stopali iz vrste. Ni mogel drugače, izstopil je tudi on. Sokolje oko komandanta Iztoka ga je opazilo, vendar ni nič rekel. Vodnik je popisal borce — prostovoljce, komandir pa je poveljeval voljno.

Potem se je Boštjan sam sebi zdel silno možat in mnogo pomembnejši. Ponosno je odšel k svojemu šotoru, da bi bil v teh mogočnih trenutkih sam s seboj in s svojimi mislimi.

Iz razmišljanja ga je zdrnil dežurni čete, ki mu je velel naj se javi pri komandantu Iztoku. Ponošen val ponosa ga je zajel ob tej

novici. Kdo bi si namreč lahko mislil, da se bo že čez teden dni pogovarjal s komandantom bataljona. Zategnil si je pas, uredil bluzo in vidno vznemirjen stopil do komandanta Iztoka. Pozdravil ga je po vojaško, kot so ga naučili. Iztok ga je prijazno povabil naj prisede. Nervozno je prisedel. Ni imel pojma, kaj se bo pogovarjal s komandantom in kaj se navaden borec s komandantom sploh lahko pogovarja. V svojem preprostem življenju Boštjan še nikoli ni govoril s tako visokim funkcionarjem. Iztokove jeklene sive oči so ga poiskale in pričel se je neprisiljen razgovor o Boštjanovem delu v dolini, o Nemcih, o osvobodilnem boju in na koncu o predvideni akciji in prostovoljcih. V spretno napeljanem pogovoru je komandant Iztok govoril o neposrednih spopadih, ki se običajno končujejo z ranjenci in mrtvimi. Ker je vedel, da Boštjan še nikoli ni sodeloval v oboroženem spopadu, mu je skušal predočiti tudi psihičen napor, ki spremlja borce v prvih bitkah, ki pa potem premine. Le kakšen vojak je, si je mislil Boštjan, in zaupanje v Iztoka se je nekam čudno izmaličilo.

Nekaj ima za bregom, je razmišljal Boštjan, kar tako ne govori o teh stvareh. Razgovor mu ni bil več všeč. Boštjan si je bitke predstavljala čisto drugače, po svoje pač.

TOMAŽ ISKRA

9

KROKODILOV PA NI VEČ

Spet smo šli na ježo. Tokrat v grobnico Tija, visokega uradnika, svečenika in nadzornika gradnje največje, Keopsove piramide. V tistih časih, ko se je še šopirila srednja dinastija (ok. 2500 p.n.š.) se je duhovščina že postavila kraljem, faraonom po robu in zahtevala del oblasti, to pa se je odrazilo potem na nekaterih zanimivih grobnicah, ki so si jih svečeniki postavili sami sebi v čast. Slej ko prej so se že takrat zavedali, da opravljajo pomembno delo v službi faraonov, saj so se ukvarjali z astronomijo (napovedovali sončne mrke), matematiko, geodezijo (odmerjali so polja, vsakič na novo, ko jih je Nil poplavljal) in navsezadnje z gradbeništvom, saj so gradili tempelje in piramide, pri tem pa so se morali spoznati z osnovnimi fizikalnimi in statističnimi zakoni.

Svečeniki so bili tako poleg visokih vojaških oseb in kralja najbolj spoštovani vredni v vsej deželi. V rokah so imeli upravo in izvršno oblast, nemalokrat pa jih je faraon dal kaznovati s smrtno kaznijo, če so se pregrešili pri opravljanju svoje dolžnosti.

Moj arabski konjevođa je kar na lepem postal silno prijazen. Dal mi je celo palico, da sem lahko pospešil konja, le-ta pa se je poglaval v galop, toliko da nisem zaplaval po zraku v droben rumen saharški pesek.

»I osliček«, se je obupno drl za mano Janez in priganjal svojega osla, ki se mu nikamor ni mudilo. Kamele so se ravnodušno pozibavale in če si pogledal v njihov gobec si imel občutek, da se nenehno režijo. Te puščavske ladje, kot jih tudi imenujejo, so silno vzdržljive in z njimi lahko človek prepotuje tedne in tedne, ne da bi postale kdo ve kako težje. Mi pa smo bili neizmerno žejni in steklenica Union piva se

nam je v puščavi venomer prikazovala, kot kakšna fata morgana.

Ustavili smo se ob nekem gričku. Razen nas nikjer žive duše. Karavana je razjahala.

Nenadoma se zasliši: »Joooej, oah...« Pogledam od kod krič in se zagledam v sila komičen prizor. Marinka in Janez se nekam nenavadno zvirata na kameli. Kameli se enostavno ni dalo na ukaz gospodarja poklekniti, da bi zlezla z nje. Čudno se je zvirala, pri tem sta pa Marinka in Janez čudno zvijala in risala z rokami nekakšne hieroglife, ki jih pa ni znal nihče od nas razvozlati.

Arabček je letal okoli in ni vedel ali naj še naprej kroti kamelo ali naj lovi nesrečnika, ki sta bila videti še hip pred tem dokaj srečen par. Morda pa je tudi kamela to občutila in ju ni hotela stresti kar tako iz hrbita, kdo ve, morda je pa vedela za kakšno prijetno oazo. Toda vse se je srečno končalo in vsi smo brez poškodb zlezli z živali.

V Tijevo grobnico smo se spustili skozi neko luknjo in potem po rovihi prišli v dve majhni dvorani. Prva je bila lažna, da je zavedla roparje, druga je bila prava, s sarkofagom. Na stenah smo si lahko ogledali reliefne slikarje, ki so prikazovali ljudi pri delu in nošenju daril kralju ter svečnikom. Nekatera darila (ogrice, zapestnice, pokrivala, kute itd.), ki so bila priložena v grobnicah, so odkrili in seveda neznanici odnesli.

Do avtobusa smo na povratku prihajali brez nezgod, le-da se je marsikomu primerila »nezgoda« pri plačevanju kamel. Marsikateri Arabec se nam je za hrbtno smejal, ker nismo bili vajeni barantati in tudi moj konjevođa bi se bil, če mu bi plačal tri funte, kolikor je zahteval, namesto pol, kolikor sem mu dal.

Aleš je zdaj vprašal brez ovinkov:

— Kaj v resnici se hočete od mene?

Werner se je nasmehnil in razprl oči. Med tehtanjem o prepričljivosti in vrednosti izgovorjenega se je obvladal in spregovoril brez ovinkov ter zadržano našteval:

— Sestavili bomo letak, da je bilo vse vaše sodelovanje za komunistično partijo in Osvobodilno fronto zgrešena zaletavost in da vse, ki so se v gozdovih, ter tiste, ki pomagajo partizanom, čaka pogin. Pripravila jim ga bo močna, nepopustljiva, toda poštena nemška roka. To boste tudi podpisali. Vse drugo je stvar nadaljnega razpleta!

Aleš se torej ni motil v svojih ugibanjih, kajti o številnih ljudeh in partizanih imajo tu že precej podatkov. Toliko, kolikor je vedel Filip in nemara še kdo drug. Zakaj je sploh spraševal? Imelo ga je, da bi se zakadil vanj. Vsega bi bilo morda potem hitro konec. Pobili bi ga. A bil je preslab, zato je nadaljeval igro, ki se je začela tako nenavadno. Ni odgovoril takoj. S pravim odgovorom pa bo prišel na dan na koncu.

— Ali nekaj takega ne bi bilo preveč neverjetno? Saj imate v svojih rokah tudi druge ljudi, ki so bolj zanesljivi? Ti bi vam lahko povedali več. Mi lahko imenujete vsaj enega takega?

Gestapovec te drznosti ni prenesel mirno. Skočil je na noge in hotel zavpiti, vendar je naval jeze hitro zadušil. Bandita vendar ne sme oplasti prezgodaj, zato je odsekano rekel:

— Kaj takega za zdaj ne pride v poštev. Dobro veste, da nihče ne pripoveduje imen agentov. Nikjer. Ni pa izključeno, da kdaj pozneje tudi s tem ne boste seznanjeni. Odvisno je predvsem od vas. Aleš je takoj nato ugotavljal:

— Vidite, to je eden izmed mojih pogojev. Kar zahtevate od mene, vendar ni malenkost!

— To ne bo najtežje. In kateri še? je z malce neučakanim glasom priganjal Werner.

— Če bi se pogodila, bi spustili vse tiste moje rojake, ki so bili aretirani malo pred menoj in za menoj?

Aleš se ni obotavljal, kajti dolgo je že sedel tam in moči so ga zapuščale. Hkrati pa ga je igra držala v napetosti in navdajala z upanjem, da je to njegovo edino orožje, ki ga bo iz ujete miške spremeni v napadajočo mačko.

Werner je začutil past, zato je namesto odgovora vprašal:

— Ali bi bilo kaj takega v skladu z vašimi nagnjenji? Bi pri tem vaša popularnost kaj trpela, ali bi nemara zato celo zrasla?

— Tega ne vem, vem pa, da teh nedolžnih in nevednih ljudi ne morem imeti na vesti.

Gestapovec se je zdaj narejeno nasmehnil:

— Nedolžni! Kaj se to pravi, nedolžni? Saj so bili podporniki Osvobodilne fronte! To je odvisno predvsem od vas, od obsega in pomembnosti vaše pripravljenosti in prizadevanj.

IVAN JAN 36

MRTVI NE LAŽEJO

Dobro, obljubljam vam, da se jih za zdaj ne bo nihče dotaknil!

Aleš je znova oživel.

— Ni mi vseeno, a na pozabite: vsi ti so nedolžni.

Obersturmführer je nekaj premišljeval, potem pa rekel: — Vem da so. Ne bodite spet tako nespametno trmast! Opozarjam vas!

Spet je vprašal Aleš:

— Rad bi zvedel, koga ste še priprli.

Tudi o Martini bi rad kaj zvedel, a predvsem o izdajalcu. Zato je čakal.

Gestapovec je pogledal živahneje. Prišla sta na področje, kjer je čutil premoč. Z nekaj kretnjami je to tudi pokazal. Z besedami pa je bil skop.

— Zaprtih imamo več, a kdo je še, vam ta hip ne bi povedal!

Aleš je nekaj časa molčal, potem pa neprijazno rekel:

— Če je tako, potem glede moje osvoboditve ne mislite resno?

— In še kako resno! je odvrnil gestapovec.

— Brez dodatnih zahtev in pogojev? Bo zadoščalo to, kar ste hoteli? Letak in tako naprej?

— Ne, tega nisem omejil. Popolnoma razumljivo bi bilo, da bi potem služili našemu utrjevanju! Saj vam vendar mora biti jasno, da v takih časih nihče ne more stati ob strani.

— To je že veliko več. Vas nič ne moti, da sem Slovenec, Slovjan? Kako naj bi bil vreden kakega drugega naslova, kot je navaden vojak?

Gestapovec se je spet ogrel. Rad je govoril o tem, in to je hotel dokazovati tudi z dejanji. Nemštvo, Slovani. Herrenvolk! Kdo je vreden več in kdo manj? Za trenutek je pozabil, da zaslišuje ujetega partizana, uradno bandita in brezpravnega človeka.

— To ne bo pretežko in ne proti našim načelom, je rekel. Kdor se pokaže vreden, še vedno lahko postane član naše velike skupnosti. Sicer pa so na delu tudi znanstveniki. Poleg tega smo si v nekaterih pogledih zelo blizu. Tu mislim na nekatere komunistične in nacionalistične ideje in elemente. Vas nacionalnost ne moti. Vem, da ste tudi pripadnik internacionalizma. Jasno, poti do tega so različne in marsikaj je še nejasno, vendar to ni neresljivo.

nadaljujem s poskusi, bi to delal še naprej. Dopusčam, da je morda nekaj resnice na tem, da so pri tem ljudje trpeli, posebno zaradi duševne depresije. Toda korist znanosti in rešitev milijonov ljudi pred to boleznijo sta bili nad tem. Toda njegova znanost je bila lažna. Bil je obsojen na smrt.

POSKUSNA POSTAJA S KOMPRIMIRANIM ZRAKOM

Ta postaja je bila podrejena dr. Rascherju in je delovala v korist nemške LUFTWAFFE. Tu so preskušali delovanje pritiska in podpritiska na človeški organizem. Oprema je bila mobilna. To so bili prevozniki, motorizirani, hermetično zaprti kesoni z opazovalnim okencem in ustreznim kontrolnim priborom za stisnjeni in razredčeni zrak. Zvedeli smo, da nacisti raziskujejo možnosti padalskih skokov iz različnih višin. Tu in tam so tudi temu ustrezni različni zračni pritiski (v različnih zračnih višinah — različni zračni pritiski). Šele po vojni smo zvedeli za poskuse s celinskimi in kozmičnimi raketami. Te je pripravljaval VON BRAUN v koncentracijskem taborišču DORA.

Za poskuse so zbirali mlade fante do enaindvajsetega leta starosti. Biti so morali zdravi. Zapirali so jih v celice od 5 do 15 skupaj. Nato so povečali pritisk, ga zmanjšali na nekaj atmosfer. Ob teh nihanjih pritiska so se ljudje različno obnašali. Ze sam poskus je povzročil različne reakcije — strah in stresse. Po teh poskusih so se javljale različne posledice. Od embolije (zamašitev žile s krvnim strdkom), kolapsa (smrti), infarkta, apopleksije (možganske kapi) do bruhanja krvi. Največ je bilo duševnih in živčnih motenj.

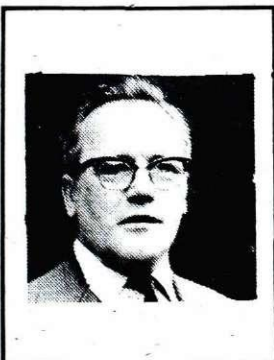
POSKUSI Z MRZLO VODO

Za tovrstne poskuse so odbirali dokler je bila izbira mogoča, le dobro ohranjene internirance — novince. To so bili najpogostejši židi in sovjetski interniranci, posebno interniranci iz slovenskih dežel. Največ jih je bilo že določeno za likvidacijo. Nekaj tedenske dobre oskrbe (obilna hrana) so bili deležni ti nesrečneži. Potem so jih potopili v ledeno mrzlo vodo, nekatere popolnoma gole, nekatere v posebnih oblekah v ogromne kadi oziroma bazene z mrzlo vodo.

SIMON REŠEK

NI VAŽNO KAJ ČLOVEK IZGUBI, VAŽNO JE TO KAR MU OSTANE...

19

Tam so SS zdravniki sesali z injekcijskimi brizgalkami tekoč gnoj iz flegmon (gnojno vnetje staničnice) in ognjnikov prinesenih bolnih internirancev. Brez predhodnega pregleda so takoj v drugem prostoru ta gnoj zdravniki vbrizgali desetim zdravim internirancem pod kožo, desetim drugim v mišice in naslednjim desetim internirancem v žile. V te namene so zbirali zdrave duhovnike poljske, nizozemske in češke narodnosti. Po okužbi jih je večina umrla.

MALARIJSKA POSTAJA je bila pod vodstvom dr. KLAUSA SCHILLINGA. Okužil je čez 2500 internirancev. Dachau leži na nezdravem močvirnem področju, kjer so poleg prenašalcev drugih okužb zelo dobro uspevali povzročitelji malarije — komarji anofeles, čeprav so bile zime mrzle in ostre. Te komarje (anofeles) so gojili v posebnih mrežastih kletkah, hranili pa so jih z muhami. Za lov na muhe je bila v taborišču Dachau posebna komanda lovcev na žive muhe. Lobili so jih po vsem taborišču. Komarje so polagali zdravim ljudem na ramena ali pod pazduho. Prisesali so se na telo. Malaričnim bolnikom so jih prav tako polagali, da so se komarji na njih okužili. Okužene komarje so potem polagali zbranim zdravim poskusnim internirancem na notranjo stran stegen. Za poskuse na tej postaji so

zbirali jetnike vseh narodnosti in ras, ne glede na starost in telesno zgradbo.

Himmler je hotel preseliti nemške kmete iz nerodovitnih gorskih pokrajin v okupirane bogate ravnine. Ukrajine in v okolico Črnega morja. Pa celo v dežele tam do Indije. Tam je bila malarija razširjena. Zato naj bi dr. Schilling odkril proti malariji najboljše preprečevalne bolezni, najboljše cepivo in najboljše metodo zdravljenja.

Pri okužbi z malarijo so uporabljali različne načine. Najpogostejše so polagali 20 komarjev pod pazduho ali na notranjo stran stegna, v času od 10—15 dni. S tem so povzročili okužbo. Okužbo so povzročali tudi s podkožnim injiciranjem. Inkubacijska doba je bila različna, odvisna od vrste okužbe. Za mnoge internirance je imela ta poskusna postaja dobro stran. Po preboleli okužbi so lahko nekaj mesecev počivali. Toda komplikacije so bile hude.

Vodja malarijske postaje prof. dr. Schilling je na nürnberškem procesu izpričal vso svojo sprijenost. Ko so mu predložili njegove lastne rokopise, je od jeze topotal z nogami in vpil kot majhen otrok. Njegov edini izgovor je bil: »Bil sem prepričan, da je vsa dokumentacija sežgana.« V svoji dramatični obrambi je ob koncu še izjavil: »Če bi mi danes Himmler ukazal, naj

GRADNJA STANOVANJ LETOS IN V PRIHODNIH LETIH

Iz osnutka družbenega načrta za obdobje 1975-1980 je razvidno, da bo do izteka načrtovanja obdobja zgrajenih v jeseniški občini 1.367 stanovanj v družbenem sektorju in 250 zasebnih stanovanjskih hiš. Tako naj bi leta 1980 dobilo stanovanja, ki bodo zgrajena dotlej, 1617 stanovalcev, kar bo pomenilo znatno omiljenje stanovanjske stiske, ne pa še njene rešitve.

Letos je načrtovana dograditev naslednjih družbenih stanovanjskih objektov: v stolpnici pri PUCU 84 stanovanj, v stolpnici ob progi 51 stanovanj, v stolpnici, kjer je stala VOVKOVA hiša 84 stanovanj in v stolpnici, kjer je bila KALANOVA hiša tudi 84 stanovanj. Tako se bo stanovanjsko naselje na Plavžu že letos povečalo za nadaljnja 303 nova stanovanja. Razen tega pa bodo letos zgradili 24 stanovanj tudi v dveh stolpih na Koroški Beli. Skupno bo v letu 1976 dobilo stanovanje 327 pričakovancev.

Prihodnje leto bo stanovanjska gradnja nekoliko bolj umirjena, saj bo zgrajeno le 196 stanovanj. Seveda je tudi to število dokaj visoko in ne bo lahko zbrati vseh potrebnih sredstev za odkup stanovanj.

V letu 1978 se bo število zgrajenih stanovanj spet povzpelo na 253, zadnji dve leti pred iztekom srednjeročnega načrta pa bodo po predvidevanjih zgradili 491 stanovanj.

Vidimo, da je srednjeročni načrt najbolj napet v začetku njegovega izvajanja. Vendar so vse predvidene gradnje že zastavljene in ni bojazni, da letos načrt ne bi bil izpolnjen. V prihodnjem obdobju predvideva načrt gradnjo razen na Jesenicah tudi na Koroški Beli, v Mojstrani, na Hrušici, v Žirovnici in v Kranjski gori. Družbena stanovanja bodo imela povprečno 60 kvadratnih metrov stanovanjske površine, cena stanovanja pa je predvidena v višini 6.000 dinarjev za kvadratni meter.

Tako naj bi bilo v petih letih zgrajenih v občini Jesenice 80.020 kvadratnih metrov nove stanovanjske površine in v družbenem sektorju, za kar je potrebnih okrog pol milijarde dinarjev sredstev. V osnutku družbenega srednjeročnega načrta pa preberemo tudi, da okrog 100 milijonov dinarjev po sedanjih stopnjah zbiranja ni pokritih. Zato predvideva načrt uresničevanje gradnje stanovanj tudi z ustreznimi kombiniranjem kreditov, udeležbo sredstev od pričakovancev stanovanj in podobno.

LETA 1980 BO V OBČINI ZAPOSLENIH 15.230 DELAVCEV

V jeseniški občini je že zdaj zaposlenost med najvišjimi v Sloveniji. Osnetek srednjeročnega načrta pa predvideva, da se bo v obdobju do konca desetletja zaposlenost še povečala. Leta 1980 naj bi dosegla 15.230 zaposlenih ali 54 odstotkov celotnega prebivalstva v občini. Ogromna večina zaposlenih bo po predvidevanjih delala v gospodarstvu. Na gospodarskih področjih naj bi bilo zaposlenih 13.600 delavcev ali 89,3 odstotka. V negospodarskem pa naj bi bilo zaposlenih 1.630 ljudi ali 10,7 odstotka.

Število zaposlenih žena naj bi v obdobju izpolnjevanja petletnega načrta naraščalo hitreje kot število zaposlenih moških. Konec petletnega obdobja naj bi znašalo število zaposlenih moških 9.140, število zaposlenih žena pa 6.090. Tako bo nastalo razmerje 60 odstotkov zaposlenih moških in 40 odstotkov zaposlenih žena. Na novo naj bi se zaposlilo 400 moških in 1.200 žena. Iz naravnega prirastka načrtovanega števila novih delavcev, zlasti moških, ne bo mogoče dobiti, saj bo primanjkovalo letno okrog 70 ljudi. Zato je računati, da se bodo v jeseniško občino tudi v prihodnje ljudje še vedno po malo priseljevali, nemara pa se bodo vračali tudi nekateri zdomci. Ker bo primanjkljaj delovne sile malenkosten, zato priseljevanje v prihodnje ne bo zavzemalo velikega obsega. Tako se težki stanovanjski in drugi problemi zaradi zaposlovanja ne bodo povečevali tako naglo kakor v preteklosti.

GRADNJA VZGOJNO VARSTVENIH USTANOV

V organizirano varstvo je v jeseniški občini vključenih 2.775 otrok. Od vseh otrok med prvimi in sedmimi letom do 28 odstotkov. To je vsekaror velik napredek, saj so pred petnajstimi leti varstvene ustanove

lahko sprejele le nekaj več kot šest odstotkov otrok. V petletnem načrtu, ki se je iztek, je bilo zgrajenih za predšolske otroke 442 mest in 30 za dojenčke.

V prihodnjem petletnem načrtu pa načrtuje skupnost otroškega varstva Jesenice pridobitev novih 445 mest v vzgojno-varstvenih ustanovah za dojenčke in predšolske otroke. Program računa s tem, da bo konec petletnega obdobja v jeseniški občini zaposlenih okrog 6.000 žena.

Kljub temu, da je program dokaj smelo postavljen in ga bo težko izpolniti, bo imela šele vsaka peta zaposlena žena možnost oddati svojega malčka v vrtec. Iz programa je razvidno, da bodo zgrajeni ali povečani vrtci v naslednjih krajih: na Koroški Beli, kjer predvidevajo postavitev montažnega Marlesovega vrtca s sedmimi igralnicami za 140 otrok v starosti od treh do sedmih let. Predvidevajo, da bo stala gradnja tega vrtca sedem milijonov 200 tisoč dinarjev.

Na Plavžu bodo pridobili varstvene prostore v novi stolpnici nasproti sedanje vzgojno-varstvene ustanove Angelce Očepek. Ker je Plavž naselje, v katerem je osredotočena skoraj vsa velika stanovanjska gradnja, je razumljivo, da se tod najhitreje množi število prebivalstva in enako hitro narašča tudi število otrok. Zato je bilo že na začetku šolskega leta 1975/76 odklonjenih okrog 140 otrok, to število se bo pa v prihodnjih letih le še pomnožilo in zavzelo kmalu dvojni obseg. Zato na Plavžu ne bodo zadostili le prostori v novi stolpnici, pač pa bo treba zgraditi še novi vrtec v sklopu bodočega osnovnošolskega centra. Razen tega pa bo v okviru gradnje v prihodnjem petletnem načrtu treba dovršiti adaptacijo stare stavbe pri otroškem vrtcu Julke Pibernik in tako pridobiti nujno potrebne prostore za dojenčke.

Tako zastavljen program pa ni v celoti pokrit z viri sredstev in bo zategadelj za njegovo uresničitev treba iskati še dodatna sredstva in kredite. Še prav posebej pa bo težko zagotoviti ustrezno dinamiko in strnjeno graditve, ker bodo najtežja bremena padla v leto 1976 in 1977.

MULTILATERALNA KOMPENZACIJA

V minulem tednu so bile zaključene v organizaciji združenega dela priprave za izvedbo multilateralne kompenzacije, ki jo je predpisal zakon in je obvezna za vse tiste organizacije združenega dela, ki imajo dolgo. Če naj skušamo povedati po naše, bi multilateralni kompenzaciji še najlaže rekli vsestransko pobotanje.

Vsestransko pobotanje naj bi pomenilo nujno potreben predpostavki in vsaj delno razčiščenje položaja pred spremenjenim načinom plačevanja, ki bo stopil v veljavo 1. aprila. Po prvem aprilu namreč ne bo več možno plačevanje z akceptnimi nalogi, kompenzacijami, asignacijami in cesijami, namesto njih pa naj bi bili uvedeni kot načini plačevanja, razen gotovinskega seveda, odprti kreditiv, ček in menica.

Tistim delovnim organizacijam, ki nimajo odprtih računov, se v pobotanje ni bilo potrebno vključiti, vse ostale pa je zakon zavezal, da so morale do 27. januarja izročiti seznime in zneske vseh tistih, katerim dolgujejo. Gre za dolgo, ki so nastali do 31. decembra 1975 in do 25. januarja 1976 niso bili plačani. Vse tiste delovne organizacije, ki nimajo dolgov, imajo pa dolžnike, so se seveda v pobotanje vključile zato, da bodo dobile plačanih vsaj del svojih odprtih terjatev. V službi družbenega knjigovodstva računajo, da bodo uspeli poravnati skozi vsestransko pobotanje od 10 do 20, morda največ 25 odstotkov dolgov.

Ker so organizacije združenega dela v jeseniški občini razmeroma malo dolžne, precej več pa so drugi dolžni njim, je moč računati, da bodo zaradi vsestranskega pobotanja dobile plačanih del svojih terjatev prej, kot bi jih dobile sicer. Po 10. februarju bo znano, koliko organizacije združenega dela v jeseniški občini dolgujejo in koliko znašajo njihove terjatve.

PRODUKTIVNOST V PRETEKLEM LETU

V osnutku družbenega načrta razvoja jeseniške občine v letošnjem letu so prikazani tudi naši uspehi gospodarjenja v preteklem letu. Povečanje produktivnosti dela je bila temeljna naloga družbenega načrta v preteklem letu, v katerem smo se obvezali, da bomo dvignili produktivnost najmanj za 3 %. Grobi rezultati pa kažejo, da tega najpomembnejšega cilja nismo v letu 1975 v celoti uresnili.

Organizacija združenega dela železarna Jesenice, ki je izračunala produktivnost na gotovo proizvodno železarno, je dvignila produktiv-

nost za 2,5 % v odnosu na leto 1974. Železarna pa v strukturi celotnega gospodarstva jeseniške občine zavzema približno 69 % deleža.

Enako stopnjo povečanja produktivnosti dela je dosegla tudi celotna industrija v jeseniški občini. Iz enajstmesečnih podatkov panoge gradbeništva pa je razvidno, da so bili v letu 1975 boljši rezultati kot v prejšnjem letu. Tako se je vrednost proizvodnje na enega zaposlenega dvignila za 15,5 %, vrednost proizvodnje na eno efektivno uro pa za 8,4 %. — Koliko pa so boljši rezultati posledica večje produktivnosti, ob zvišanju cen in zaposlenih, pa je težko oceniti.

Po devetmesečnih rezultatih v preteklem letu je jeseniška občina dosegla najvišji dohodek na zaposlenega v gospodarstvu Gorenjske. Dohodek na zaposlenega, ki je eden od najbolj realnih kazalcev produktivnosti dela, je porasel v devetih mesecih preteklega leta za 15 % glede na leto poprej, dosegel pa je vrednost 71.391 tisoč din na zaposlenega.

Za letošnje leto pa moramo doseči 4 % povečanje produktivnosti dela, vse to pa bomo dosegli le s skupnimi napori, poleg tega bodo morale organizacije združenega dela izdelati lastne akcijske programe, ki bodo vsebovali zlasti politiko zaposlovanja in produktivnost dela, izvoza in uvoza ter ukrepe za varčevanje pri vseh vrstah stroškov. Prav področje produktivnosti dela je tisto, kjer lahko z racionalnejšim izkoriščanjem delovnih sredstev in delovnega časa precej storimo.

ZNAČILNOSTI GOSPODARJENJA V PRETEKLEM LETU

Družbeni načrt razvoja v občini Jesenice je sestavljen v skladu z resolucijo o družbenoekonomski politiki in razvoju naše republike ter neposrednih nalogah v letu 1976.

Preteklo leto je potekalo pod vplivom mnogih zapletenih procesov in značilnosti doma in po svetu. V začetku leta je gospodarska aktivnost temeljila bolj na dinamični investicijski dejavnosti in kopičenju zalog, manj pa na povečanju izvoza, na povečanju produktivnosti, rentabilnosti in ekonomičnosti poslovanja. V jeseniški občini je bila, tako kot v vsej republiki, sprožena široka politična akcija, ki je povezovala družbenopolitične, samoupravne in strokovne dejavnike in prizadevanjih za premagovanje gospodarskih težav in za poglobljanje in razvijanje samoupravnih družbenih odnosov.

Osnovne značilnosti gospodarskih gibanj v preteklem letu se kažejo v zmanjšanju stopnje gospodarske rasti. Primerjava doseženih rezultatov s postavljenimi cilji, ki smo si jih zastavili v začetku leta 1975 kaže, da z rezultati nikakor ne moremo biti zadovoljni. Naše gospodarstvo je bilo preveč ekstenzivno in kratkoročno proizvodno usmerjeno, kar se kaže med drugim v premajhni povezanosti našega gospodarstva. Dosegli smo nekaj vidnih rezultatov, vendar nismo izkoristili vseh možnosti, ki jih imamo.

V preteklih letih se je gospodarstvo prilagajalo visoki konjunkturi, predvsem s povečanjem števila zaposlenih delavcev. To je bilo v jeseniški občini še posebno prisotno v prvi polovici preteklega leta, ko je bilo povprečno vseh zaposlenih v gospodarstvu in negospodarskem za 5,3 % več kot v istem obdobju v letu 1974.

Po prizadevanjih vseh družbenopolitičnih dejavnikov in samih delovnih organizacij, pa so bili šele v drugi polovici preteklega leta opazni prvi znaki racionalnejšega zaposlovanja. V prvih devetih mesecih je bilo tako povprečno zaposlenih za 5,5 % več, kot v istem obdobju preteklega leta.

Vsi ti podatki nam narekujejo, da moramo vsi delovni ljudje čimbolj dosledno uresničevati osnovne cilje razvoja jeseniške občine v letošnjem letu, ker bomo le tako stabilizirali naše gospodarstvo.

Gorenjci,
berite GLAS!

Osrednja gorenjska proslava Prešernovega dne, na kateri bodo podelili letošnje Prešernove nagrade gorenjskih občin, bo v petek, 6. februarja, ob 18. uri v festivalni dvorani na Bledu. V kulturnem programu bodo nastopili združeni pevski zbori iz Podnarta, Radovljice in Zasipa, operna solista Zlata in Dragica Ognjanovič ob spremljavi pianistke Dane Hubadove, igralka Mladinskega gledališča iz Ljubljane Milena Grm in solo saksofonist RTV Ljubljana Andrej Arnol.

Slovenski kulturni praznik ob Prešernovem dnevu bodo počastili v Radovljici v soboto, 7. februarja. Ob 18. uri bo v graščinski dvorani koncert moškega zbora A. T. Linhart Radovljica in ženskega okteta Svoboda Breznica — Žirovnica ob sodelovanju recitatorjev OO ZSMS Radovljica ter otvoritvijo razstave likovne sekcije LIKOR. Ob 19. uri bo v Sivčevi hiši svečana otvoritev razstave likovnikov iz radovljjske občine ter koncert flavtista Andreja Arnola.

V petek, 30. januarja, je popoldne OK ZK Radovljica organizirala v festivalni dvorani na Bledu zbor komunistov radovljjske občine. Na zboru je govoril Franc Šetinc, sekretar IK predsedstva CK ZKS, nato pa so svečano podelili spominska priznanja OK ZK Radovljica 178 komunistom, ki so člani ZK 30 ali več let, hkrati pa tudi partijske knjižice 78 novo sprejetim članom. V kulturnem programu sta se s koncertom borbenih in partizanskih pesmi predstavila komorni zbor KUD Stane Žagar Kropa in harmonikarski orkester glasbene šole Radovljica.

Izvršni svet OS je na zadnji 43. seji imenoval 15-člansko komisijo za gospodarska vprašanja, ki jo bo vodil direktor poslovne enote Ljubljanske banke Radovljica Franc Cuznar. Komisija bo spremljala gibanje gospodarstva in pripravljala gradivo za seje IS in drugih občinskih organov.

Na celodnevem seminarju za predsednike in tajnike vseh KK SZDL v radovljjski občini, ki je bil v četrtek, 29. 1. na Bledu, so med drugim sklenili, da bodo februarja organizirali podoben seminar tudi za predsednike svetov in skupščin KS ter posebno za predsednike koordinacijskih odborov za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito pri KK SZDL.

Predsedstvo občinske skupščine je na 22. seji 2. 2. obravnavalo predlog programa dela občinske skupščine v 1976. letu, predlog ustanovitve INDOK centra pri občinski skupščini ter predlog o spremembi odloka o podeljevanju občinskih priznanj. Namesto petih, kolikor so jih podeljevali doslej, bodo v prihodnje podelili vsako leto ob občinskem prazniku le tri priznanja.

Sekretariat aktiva poverjenikov časopisa Komunist pri OK ZK je v sredo, 28. 2. sklenil v februarju sklicati sejo aktiva, na katerem bodo potrdili letošnji program dela. Na seji so izvolili Boženo Repe in Milana Baloha za delegata na sklepni slovesnosti tedna Komunistov v Trbovljah, ki je bila v soboto, 31. januarja.

V radovljjski občini bodo v skladu s statutarim dogovorom ustanovili tudi občinski odbor sindikata zdravstvenih delavcev, ki ga bodo predstavljali delegati vseh šestih osnovnih organizacij zdravstvenih delavcev. Tako so sklenili na posvetu predsednikov teh organizacij v sredo, 4. februarja, v Radovljici.

Ob celodnevem obisku v radovljjski občini v petek, 30. 1. je sekretar IO predsedstva CK ZKS Franc Šetinc obiskal tovarno Elan Begunje in Sukno Zapuže. S predstavniki samoupravnih in vodstvenih organov se je pogovarjal o proizvodni problematiki, o samoupravljanju in o drugih aktualnih vprašanjih.

V hotelu Grad Podvin je bilo v sredo, 28. 1. posvetovanje predstavnikov občinskih skupščin, OK SZDL, občinskih svetov ZSS, tovarniških glasil in Glasa o ustanavljanju informativno dokumentacijskih centrov v gorenjskih občinah. Posvetovanje je vodil sekretar za informacije pri skupščini SRS Darko Marin.

Koordinacijski odbor za skupno in splošno porabo pri SO je na seji 26. 1. sprejel najnovejši osnutek predloga skupne porabe za občinske SIS v 1976. letu. Otroško varstvo naj bi dobilo 0,389 %, izobraževanje 4,785 %, kultura 0,388 %, telesna kultura 0,364 in socialno skrbstvo 0,490 % prispevne stopnje od bruto OD, ki bo znašal predvidoma 823.800.000 din.

Na 1. seji političnega štaba za priprave na referendum v KS Radovljica v torek, 27. 1. so za predsednika izvolili Borisa Robiča. Sprejeli so program nalog vseh družbenopolitičnih organizacij in določili nosilce. Do 7. februarja bodo v vseh sedmih uličnih in enem vaškem odboru SZDL sestanki, hkrati pa tudi sestanki vseh osnovnih organizacij ZK in sindikatov, na katerih se bodo dogovorili o poteku priprav na organizacijskih nalogah za referendum.

V ponedeljek, 2. 2. je krajevna konferenca SZDL Kamna gorica sklicala posvet političnega aktiva, na katerem so ocenili delo KS v preteklem letu in spregovorili o nalogah v 1976. letu. Pretresali so tudi predlog srednjeročnega načrta razvoja KS in se posebno zadržali na problematiki priprav na SLO in družbeno samozaščito.

Tovarna Plamen v Kropi je za 1976. leto pogodbeno zagotovila izvoz v Sovjetsko zvezo v vrednosti 68.000.000 din, v kratkem pa bodo sklenjene tudi pogodbe z madžarskimi, poljskimi in zahodnonemškimi kupci. Z domačimi odjemalci so doslej sklenili prodajne pogodbe v višini 22.000.000 din, vendar pogovori za razširitev prodaje še niso zaključeni.

Komisija za šport in rekreacijo pri občinskem svetu Zveze sindikatov je na 5. seji 16. 1. ugodno ocenila lanskoletno športno dejavnost delovnih ljudi. Na sindikalnih prvenstvih je sodelovalo 864 članov iz 88 osnovnih organizacij, TRIM akcij se je odzvalo 1817, ostalih tekmovanj pa nad 1100 delavcev. Sprejeli so program dela za 1976. leto in v komisijo, zaradi povečane dejavnosti, naknadno imenovali še Franca Vovka iz Verige Lesce in Mira Vidica iz Iskre Otoče.

V soboto, 31. 1. je 48 mladih iz osnovne organizacije ZSMS Lesce obiskalo svoje vrstnike iz OO ZSMS Most na Soči. Leški mladinci so tako vrnili obisk mladim s Tolminskega, ki so bili v gosteh v Lescah lanskega oktobra. Razen izmenjave mnenj o delu so jim gostitelji pripravili več zabavnih in športnih srečanj.

Obrotno podjetje Ključavničarstvo Radovljica, ki šteje 14 članov kolektiva, se je v začetku januarja preselilo iz starih in neustreznih delavnic v Radovljici v nekdanje obrate podjetja Transport Radovljica v Zapuže. Novi prostori bodo bistveno izboljšali pogoje za delo kolektiva.

V torek, 3. 2. se je konstituirala na 1. seji komisija za sestavo samoupravnega sporazuma o oblikovanju in merilih za razporejanje dohodka in OD v osnovnih šolah. Na seji so obravnavali prispele pripombe na predlog sporazuma in določili rok za skupni podpis tega dokumenta.

DPD Svoboda R. Jedretiča Ribno bo v soboto, 7. 2. pripravilo v tamkajšnjem Zadrudnem domu vsakoletno Prešernovo proslavo, ki se bo pričela ob 19.30. V programu bodo sodelovali člani dramske skupine in moški pevski zbor.

PLAKETE ZA PROSTOVOLJCE ZA SEVERNO MEJO

Nekdanji prostovoljci za severno mejo 1918/19 z jeseniške občine so imeli, 27. januarja svoj dan. Zbrali so se v velikem številu v domu upokojencev na Jesenicah, kjer so prejeli lične plakete s posvetilom, kot priznanje za udeležbo v bojih za našo severno mejo.

Srečanja se je od 59 živih prostovoljcev iz jeseniške občine, udeležilo 42, med njimi najstarejši Rudolf Abruč iz Dovjega rojen leta 1890 in najmlajši Franc Sifer, prav tako iz Dovjega, rojen leta 1902, ki se je udeleževal teh bojev skupaj s svojim očetom. Na srečanju niso bili le bolni in oslavljeni, ki ne morejo od doma.

Na tem srečanju so najprej potrdili nov pravilnik svoje organizacije, potem pa so imeli skromno slovesnost, na kateri so govorili o pomenu plaket predsednik republiškega odbora zveze prostovoljcev borcev za severno mejo Lojze Ude, član tega odbora tov. Hribar, Franc Konobelj-Slovenko, predsednik občinskega odbora ZZZB NOV Jesenice in predsednik društva upokojencev Jesenice Hanzl Verdnik. Predsednik Ude je poudaril pomen teh borb pred 57 leti, ko je v zadnji ofenzivi, ki je trajala do 6. junija 1919, naša vojska zasedla vse kraje na Koroškem, kjer je prebival naš slovenski rod. Žal pa smo te kraje morali tako, kakot po drugi svetovni vojni, brez boja zapustiti, ker so posegle vmes druge sile. Omenjal je tudi lik legendarnega generala Rudolfa Majstra-Vojanovca, ki je organizacijo prostovoljcev po prvi svetovni vojni preprečil nakano avstrijskih Nemcev, da bi obdržali Maribor z okolico in precejšen del naše Štajerske, pod Avstrijo.

Tov. France Konobelj je omenjal doprinos z jeseniške občine v teh bojih, med katerimi so bili tudi tovariši, ki so tudi v narodnoosvo-

bodilni vojni kot aktivisti ali borci sodelovali v bojih proti okupatorju. Vsi govorniki so naglašali nujnost tesnega sodelovanja med obema borbenskima organizacijama, ki sta se borili za iste cilje.

Stari veterani so pozorno spremljali izvajanje govornikov in prejemali čestitke ob prevzemanju plaket in kolajn z likom generala Majstra. Plakete so prejeli tudi svojci v letu 1975 umrlih članov organizacije.

Vsem bo to srečanje ostalo v prijetnem spominu, saj se le poredkoma srečujejo v tako velikem številu. Dobro vedo, da je organizacija v močnem upadanju, kar je popolnoma razumljivo, saj je od bojev za severno mejo preteklo 57 let. s. š.

POZIV OBČANOM

V noči od 1. na 2. februar je bilo vloženo v upravo carinarnice Jesenice, maršala Tita 37. Neznani storilec oziroma storilec je iz blagajne odnesel večjo vsoto našega denarja, tuje valute in zlatnine.

Občane prosimo, če je kdo videl karkoli sumljivega, neobičajnega v okolici carinarnice, da nam sporočijo na postajo milice Jesenice.

Iz pisarne postaje milice Jesenice

SZDL NA JAVORNIKU O IZVEDBI REFERENDUMA

Pred nekaj dnevi je predsednik krajevnih organizacij SZDL Javornik - Koroška Bela Stanko Podobnik sklical drugo redno sejo krajevnih konferenc SZDL. Delegatom je bilo posredovano zelo obširno poročilo ravnatelja osnovne šole Koroška Bela Antona Fajfarja. Iz poročila povzemamo nekaj podatkov o stanju šolstva v naši občini. Iz podatkov je razvidno, da je bilo od leta 1958 dalje zgrajenih 83 % vsega šolskega prostora, le šola na Koroški Beli je edina, ki deluje še v nespremenjenih prostorih iz predvojnih let. Kot je povedal ravnatelj Anton Fajfar, je šola na Koroški Beli pred dobrimi desetimi leti veljala za eno od modernih šol v gorenjski regiji. Tudi po adaptaciji v letu 1966 so nekaj časa imeli zelo dobre pogoje.

Poročilo navaja še podatke za ostale šole in vzgojno-ustavne ustanove ter poudarja, da je najbolj kritično stanje na ožjem področju Jesenic, vključno s Koroško Belo, saj na tem področju živi in deluje dve tretjini otrok, ki ima na razpolago eno tretjino vsega šolskega prostora.

Delegati v krajevni konferenci SZDL so se v celoti strinjali s posredovano problematiko šolstva v naši občini in se zavzemali za uspešno izvedbo referendumov in gradnjo šolskega centra na Plavžu. Ravnatelj Anton Fajfar je namreč poudaril, da se z odločanjem za samoprispevek, hkrati odločamo tudi za izboljšanje pogojev dela na osnovni šoli Koroška Bela. Tako naj bi naročili idejne projekte adaptacije in sanacije stavbe, uredili pa naj bi tudi centralno ogrevanje, ker je sedanja centralna naprava za ogrevanje prostorov že dotrajana. To bo

PRED SKUPŠČINO KO ZB NOV PLAVŽ

Dve zadnji seji je odbor ZB NOV krajevnih skupnosti Plavž namenil pripravi na redno letno delovno skupščino organizacije, ki bo 13. februarja ob 17. uri v sejni dvorani občinske skupščine. Na prvi seji so govorili predvsem o organizacijskih pripravah, na drugi pa o poročilu, ki ga bo podal predsednik Niko Brejc in še o nekaterih tehničnih vprašanjih v zvezi s tovariškim večerom, ki bo sledil skupščini. Dogovorili so se tudi, da bodo pred pričetkom skupščine organizirali kratek kulturni program, s katerim bodo poudarili letošnje praznovanje 35-letnice vstaje slovenskega in jugoslovanskega naroda.

Z ozirom na to, da bodo vsi člani dobili osebno vabilo pričakujejo tako kot vsa leta doslej, tudi dobro udeležbo. Naj omenimo, da je organizacija ZB NOV Plavž najštevilnejša organizacija v občini, saj šteje okrog 500 članov.

tudi osrednja naloga prve faze, medtem ko bodo ostala dela opravljena v naslednjih fazah, vendar tako, da redno delo na šoli ne bo moteno.

Ob podpori in enotnem stališču vseh delegatov za izvedbo referendumov je bil sprejet sklep, da se čimprej sestane pripravljala odbora na osnovni šoli Koroška Bela ter pri krajevni organizaciji SZDL in z izpolnjevanjem nalog, ki jih vsebuje operativni program. Tako bo možno pravočasno opraviti vse potrebno, da bo referendum za samoprispevek namenjen potrebam šolstva tudi v krajevni skupnosti Javornik - Koroška Bela, v celoti uspel.

POKLONILI SO SE SPOMINU NARODNEGA HEROJA

V nedeljo, 1. februarja sta Zveza koroških partizanov iz Celovca in občinski odbor ZZZB NOV Jesenice, organizirala komemorativno svečanost v Svečah v Rožu, na avstrijskem Koroškem, ob 32-letnici smrti narodnega heroja Matija Verdnika-Tomaža. Svečanosti se je kljub izredno slabemu vremenu udeležilo čez 200 domačinov in občanov iz jeseniške in radovljiške občine. Z Jesenic so odpeljali na svečanost trije avtobusi.

O Matiju Verdniku-Tomažu in o boju koroških Slovencev za svoje pravice, ki jim pripadajo po avstrijski državni pogodbi, je govoril podpredsednik Zveze koroških partizanov iz Celovca Janez Wutte-Lutz. Naglasil je izredno pomembno in odgovorno nalogo Matije Verdnika-Tomaža, ki je prinesel plamenico upora proti fašističnemu okupatorju na oba bregova Drave, kjer je v boju tudi ugasnilo njegovo življenje. Govoril je tudi o odločnosti koroških Slovencev, da vztrajajo v boju za dokončno uresničitev sedmega člena avstrijske državne pogodbe.

V kulturnem programu je sodeloval domači moški pevski zbor iz Bilčova in moški zbor Jeklar, pevskega društva Jesenice, s solistom Jakobom Jerašom.

DOPIŠUJTE
V ŽELEZARJA

NOVOSTI NA POLICAH JESENIŠKE KNJIŽNICE

Iris MURDOCH: Samorog. Po-murska založba 1975.

Rečno, izobrazeno, za spoznanje že odcvetelo dekle sprejme službo domače učiteljice na gradu X. Poučevala naj bi francoščino in italijanščino. Roman se prične z njenim prihodom na grad, ki stoji na samem, nekje v obupni divjini, daleč od prometnih zvez: sicer pa blizu morja, ki je tu »morilsko«: razpenjeni valovi butajo ob prepadne stene, zdaj pa zdaj te iz valov pogleda okrogličen obraz z brki, šele pozneje se zaveš, da je bila le tjušenjeva glava. Na gradu so razmere čudne, da ne rečemo skrivnostne. Nič otipljivega, nič takega, kar bi dajalo oporo kakršnimkoli domnevam. Vsekar so ljudje nekoliko čudaški. Nedvomno se bo sčasoma izkazalo, da se tu dogaja nekaj nenavadnega, bolje rečeno, da se je tu nekoč, morda pred leti, zgodilo nekaj strašnega - zločin ali kaj podobnega - kar se zdaj odseva v prebivalcih tega gradu.

Do učiteljice so vsi po vrsti pri-jazni, vendar niso prav nič voljni, da bi potešili njeno tesnobno radovednost. Prav pošteno se mora potruditi, da se vsaj približno znajde v sorodstvenih odnosih in službenem rangu: kdo spada k domačim, kdo k služinčadi? Tudi njen položaj ni čisto jase: mislila je, da bo tu učila otroke, otrok pa na gradu sploh ni: kaže, da bo le nekakšna družabnica grajske gospe. Okrog te pa je spet cel kup nejasnosti, saj se ne obnaša kot gospodarica, prej kot jetnica; zdi se tudi, da je poročena, vemo, da ni vdova, vendar moža ni videti in ga tudi sploh ne omenjajo.

Taka je torej zasnova tega romana: neverjetno podobna zasnovam desetine podobnih domišljijo dražedič z gozdov lowoodse sirote Jane Eyre naprej. (Pravzaprav pa ima tudi naš Deseti brat podobno zasnovu.) Take romane po navadi pišejo za določeno kategorijo prebivalstva, v tem primeru za doraščajoča dekleta.

Med drugim pogosti uporabi te snovi botruje tudi bolj ali manj zavedna želja vodilnega razreda (buržoazije), da bi bil dedič blišča in slave prejšnjega (fevdalcev). Vendar v zvezi s Samorogom ni preveč smiselno razpredati o sociologiji »graj-

PRAZNOVANJE KULTURNEGA PRAZNIKA V OBČINI

Letošnja osrednja občinska proslava Prešernovega dne oziroma kulturnega praznika Slovencev bo, 7. februarja ob 19. uri v Breznici v organizaciji tamkajšnje Svobode. V kulturnem programu bosta sodelovala ženski in moški oktet DPD Svoboda France Prešeren Zirovnica-Brezica in ženski oktet slovenskega prosvetnega društva OBIR iz Obirskega na avstrijskem Koroškem ter recitatorja amaterskega gledališča Tone Čufar Jesenice. Pred osrednjo proslavo pa se bodo jeseniški kulturni delavci z recitalom, ki ga pripravljajo člani amaterskega gledališča Tone Čufar z Jesenic, poklonili spomenu velikega pevca v njegovi rojstni hiši v Vrbi.

V počastitev tega praznika bodo jeseniški slikarji že po tradiciji, 13. februarja odprli kolektivno slikarsko razstavo, s katero bodo praznovali tudi svoj jubilej - tridesetletnico ustanovitve.

Občinska Zveza kulturno prosvetnih organizacij pa v počastitev Prešernovega dne organizira danes v četrtek, 5. februarja, koncert Slovenskega okteta. Prvi koncert ob 18. uri je namenjen glasbeni mladini, drugi ob 19.30 pa ostalim ljubiteljem kvalitetne vokalne glasbe.

Prešernov dan pa bodo praznovali tudi naše šole in kulturna društva s krajevnimi proslavami.

Slovenski kulturni praznik pa so počastili s 24. številko LISTOV, kulturno umetniške priloge našega železarja, tudi člani kulturno umetniškega kluba, ki deluje pri DPD Svoboda Tone Čufar, ki urejajo to prilogo.

skega romana. Angleška pisateljica Iris Murdoch (ki jo že poznamo po romanu Peščeni grad) gotovo ni ena tistih, ki so ta vzorec izrabljali do popolnega razvrednotenja. Gre namreč za resno in od kritikov upoštevano pisateljico, ki se je tokrat nalašč poslužila nekega precej izrabljenega modela. Če je pisatelj namen, da poda totalno podobo družbe, potem se to danes zdi naloga, ki neskončno presega zmognosti navadnega smrtnika. Mogoče je samotno grajsko okolje za pisateljico Samoroga le nekaj laboratorij, v katerem lahko proučuje medčloveške odnose v poenostavljeni obliki - izločene in nepopolne zapletenosti modernega sveta.

John UPDIKE: Rabbit se vrača. Založba Obzorja 1975.

Če govorimo o tem romanu - in isto velja za prej obravnavani Samorog - se nujno dotaknemo ene izmed glavnih tem kitajske kulturne revolucije: kdo bolj zasluži, da ga upodobimo na sliki, v romanu ali v operi: mandarin ali kuli? Mnogi ljudje so bili in so še prepričani, da mora literatura kazati občinstvu pot naprej oziroma navzgor. To pomeni, da mora pisatelj upodabljati lepše, boljše in pametnejše ljudi od navadnih. In ker po mnenju vladajočih ideologij boljše lastnosti praviloma pripadajo predstavnikom vodilnih razredov, je treba kajpak upodabljati le te. Hkrati se postavlja zahteva, da jih je treba upodabljati v idealni obliki: takšne, kakršni so v lastnih očeh (če so dovolj naivni) oziroma takšni, kakršni bi hoteli biti v očeh drugih razredov.

V evropskem romanopisju zadnjih sto let pa se vedno pogosteje postavlja prav nasprotna zahteva: pisatelj

naj upodablja povprečnega človeka, sivega človeka iz množice. In to takšnega kot je, brez olupšav, vendar s pristikom, da ga naj pisatelj vzame do konca zares. Junak Updikovega najnovejšega romana Rabbit je vsekakor tak predstavnik najbolj sive - pa hkrati edino zanimive, kakor se pač vzame - povprečnosti. (Rabbit pomeni kunec, zveni pa podobno kot ime nekega drugega literarnega junaka, tudi tipičnega Amerikana: Babbitta, ki ga je ustvaril S. Lewis 1920. leta).

Rabbit torej ni ne lep, ne mlad, ne bogat, ne pameten, ne družbeno uspešen. To zadnje še posebej ne. Kakor da hoče pisatelj kljubovati vsem tistim bralcem, ki si hočejo ob branju izsanjati vse tisto, česar v življenju ne morejo doseči. Ta Updikova usmerjenost je bila zaznavna tudi v pisateljevih prejšnjih delih, v Semnju v hiralnici in Zakonski pari. Zlasti za slednjega bi lahko rekli, da je v tem pogledu posebno poučen: čeprav sprva bode v oči brezprimerna odkritost pri upodabljanju spolnosti, pa je roman konec koncev le ves usmerjen v razbijanje vsakršnih iluzij.

Podobno je z Rabbitovo vrnitvijo: junak brede v čedalje večjo polomijo, konec koncev si bo sicer nekako opomogel, vendar se bo rešil pravzaprav le za nekakšno životvarjenje. Zelo klavirno, vsaj s stališča tistega bralca, ki bi vsaj v knjigah rad doživel lepše življenje. Zanj bo vsebina te knjige prava morija. V resnici pa ni, saj se Updike za klavnost predmeta bogato odkupi z živo in sočno pripovedjo. V resnici je to zanimiv roman, zlasti za tiste, ki znajo najti lepoto v resnici, pa četudi je navadno grda in kruta.

DOLIK PRED SVOJO 30-LETNICO

Ta mesec, 16. februarja, bo minilo trideset let, ko so se na pobudo Franceta Kreuzerja sestali na ustanovnem sestanku jeseniški Dolikovci. Na praznovanje tega izredno pomembnega kulturnega dogodka se likovni klub DOLIK, ki deluje pri delavskem prosvetnem društvu Svoboda Tone Čufar Jesenice, že nekaj časa marljivo pripravlja. Za to priliko pripravljajo kolektivno slikarsko razstavo v mali dvorani in čitalnici Delavskega doma na Jesenicah, ki jo bodo odprli 13. februarja, s krajšim koncertom moškega vokalnega okteta DPD Svoboda France Prešeren Zirovnica - Breznica. Pokroviteljstvo nad praznovanjem tega lepega delovnega jubileja je prevzela železarna Jesenice, ki je vsa ta leta tudi pomembno moralno in materialno podpirala delovanje slikarjev organiziranih v DOLIK.

Strokovna žirija, ki sta jo sestavljala umetnostna zgodovinarica Maruša Avguštin in akademski slikar Roman Savinšek, je za jubilejno razstavo, s katero bodo počastili tudi kulturni praznik Slovencev - Prešernov teden, že izbrala 53 likovnih del devetnajstih avtorjev, od skupaj predloženih 78 del.

Na jubilejni razstavi se bodo s svojimi deli predstavili: Janez AMBROŽIČ, Jože DAKŠKOFER, Franc DOLINŠEK, Lojze ERMAN, Danica dr. GALA-BEM, Aleksander dr. GALA, Nika HAFNER, Janko KOROŠEC, Jože KOSELJ, Zdravko KOTNIK, Janez KOZAMERNIK, Franc KREUZER, Pavel LUŽNIK, Tine MARKEŽ, Miro PENGAL, Rudi REICHMAN, Tone TOMAZIN, Cveto VELIKANJE in Cveto ZUPAN. Med razstavljalci so slikarji: Nika Hafner, Janko Korošec, Janez Kozamernik, Franc Kreuzer, Tine Markež in Tone Tomazin, ki sodelujejo v DOLIKU že od ustanovnega leta dalje.

Med razstavljalci je kar 13 ali 68 % sedanjih in nekdanjih delavcev (upokojencev) železarne. Sicer pa je 12 proizvodnih delavcev, trije administrativni delavci, dva zdravnika, en prosvetni delavec in ena gospodinja.

NARODNO POZORIŠTE IZ LESKOVCA NA JESENICAH

Na Jesenicah dela in živi veliko ljudi iz bratskih republik. Naše amatersko gledališče Tone Čufar nima veliko možnosti, da bi tem občanom nudilo kulturne prireditve v njihovem jeziku, zato je bila toliko bolj razveseljava ponudba Narodnega pozorišča iz Leskovca, da gostuje v našem gledališču. Narodno pozorišče Leskovac bo v februarju gost na prireditvi TEDEN SLOVENSKE DRAME v Kranju, od tam pa bodo prišli še na Jesenice.

V petek, 13. februarja, bodo ob 19.30 gostovali v našem gledališču z dramo Andreja Hienga: OSVAJALEC. Režiser predstave Džuro UDICKI pravi o drami naslednje: Tragikomedija OSVAJALEC osvetljuje zelo aktualen problem sodobnega življenja in sveta. To je fenomen večnega zavojevanja človeka s strani človeka, in večnega osvajanja in odvzemanja tujega ozemlja. Čeprav so dogodki postavljeni v čas španskega osvajanja Novoga sveta, zgodovina dokazuje, da so mogoči še danes. Predstava je drama osvajačev, ki so s krvavim naporom osvojili Novi svet, ki pa se jim s svojo neplodnostjo upira. Motiv okupacije je brez moči, osvojenno ozemlje postane puščava. Puščava, v kateri životarijo osebe te drame, povzroči tudi njihovo duhov-

no in emotivno puščavo. Priče smo njihovega postopnega propadanja in vse, kar je tam še zdravega, je njihovo sovraštvo.

Če bi Hiengovi dramaturgiji rekli dramaturgija razvojnega procesa, potem se ta še najbolj odraža v procesu spreminjanja naših junakov. Od Feliceja, velikega vojskovodje, ostane le še stavec v copatah; Baltazar pa, ki je bil lahkoživec in se je vsemu le rogala, postane borec in heroj. Gaetana, bistra princesa, postane pijanka, a na koncu je le vezna nosilka Baltazarjevih idej. Enak proces doživlja tudi indijanska princesa Margerita, ki pa na koncu le ni mati na zapečku, ampak dostojen vzor za oborožen upor svojim rojakom.

Tako smo prišli do glavne ideje, ki nas je spodbudila k uprizoritvi predstave. Človek je ustvarjen za borbo in vedno se mora boriti do konca.

Predstavo je odkupila sindikalna organizacija železarne Jesenice. Referenti za kulturo dobijo karte na sindikatu.

Ljubitelje gledališča vabimo, da si to predstavo ogledajo v čimvečjem številu.

NEVARNOST V GORAH — PLAZOVI

Star slovenski pregovor, katerega je čestokrat slišati tudi v Dolomiti, Centralnih Alpah, Tatrah, Karpatih, Andih, Kavkazu, Hindukušu, Karakorumu, Pamirju in Himalaji: zima, vojska in gosposka ne prizanašajo!

Plazovi, mokri ali suhi se prožijo že pri prvih jesenskih padavinah in ogrožajo ter uničujejo življenja obiskovalcev gora, domačinov v dolinah, okrešljih in krnicah pod gorami. Plazovi so enako nevarni manj ali bolj izkušenim in opremljenim gornikom smučarjem, planincem in alpinistom.

Suhi plazovi so mnogo bolj nevarni kakor mokri, smučarja, planinca, alpinista zaduše, mokri povzročajo le zlome, ozeblino in zmrzline.

Zato moramo biti v globoko zasneženih gorah vedno skrajno previdni, nikoli in nikjer ne delajmo izletov, smučarskih tur ali plezalnoalpinističnih vzponov, za katere nismo opremljeni ali katerim nismo dozorili. Tri dni, vsaj tri dni po večjih snežnih padavinah se ne smemo oddaljevati od planinskih ali smučarskih postojank! Plazovi se prožijo po travnatih pobočjih nad drevesno mejo že pri naklonini nad deset stopinj.

Plazovi uničujejo vse na svoji poti z grebenov in vrhov v dolino. Žlebovi, tokave, kamni in grape so naravna pot plazov, uničujejo stanove, planinske objekte, bivake, gozdove, osamljena naselja in vasi pod gorami. So strašno, neusmiljeno orožje zasneženih gora!

Pri nas je bila že zelo zgodaj zabeležena prva lavinska nesreča, 3. marca 1852 je snežni plaz pod rateškimi Poncami uničil življenja treh domačinov. V zimi 1898/99 so snežni plazovi strašno gospodarili in uničevali v Bohinju, spomladi leta 1909 je plaz uničil v Vratih prvi in drugi Aljažev dom, v zgodovini snežnih plazov je svetovno znana zima 1916/17, ko so plazovi na dolomitskih, alpskih in karpatskih bojiščih uničili v enem samem dnevu, »črnem četrtku«, 16. decembra, preko 10.000 vojakov. Našim smučarjem in planincem je znana storžiška tragedija, 28. marca je plaz izpod Skarjevega roba vzel življenje devetih smučarjev. Snežni plazovi so v zimi 1951/52 uničevali v Posočju in Primorju gozdove, vasi in naselja, vas Borjana je dobila novo ime Plaz.

V mesecu februarju 1956 so plazovi kruto in neusmiljeno gospodarili na Mavrovem. Plazovi so v zadnjih letih uničevali življenja planincev, smučarjev in alpinistov na Bjelašnici, v Prokletijah, na Begunščici, pod Kokrškim sedlom, pod Jermanovimi vrati, na Slemenu nad Vrščem in Planico, na Kaninu.

Bela smrt ali sovražnik planincev, smučarjev in alpinistov številka ena, v zasneženih gorah strašno in neusmiljeno uničuje na svoji poti vse!

UDELEŽENCEM X. SPOMINSKEGA ZIMSKEGA POHODA NA STOL

Obveščamo vse udeležence X. spominskega zimskega pohoda na Stol v letu 1975 iz območja občine Jesenice, da smo pripravili za vse tiste, ki ob tem pohodu niso prejeli izkaznic in ustreznih značk, da jim jih bomo razdelili v torek, 10. februarja od 12. do 17. ure v prostorih občinskega odbora ZZB NOV Jesenice, cesta Maršala Tita 86.

Prosimo, da upoštevate to obvestilo in omogočite organizatorju, da to neizvršeno nalogo izvede še pred XI. pohodom.

Občinski odbor ZZB NOV
JESENICE

PD JESENICE VABI NA LETNI OBČNI ZBOR

ki bo v soboto, 14. februarja, ob 18. uri v prostorih Kazine na Jesenicah z običajnim dnevnim redom.

Po občnem zboru bo planinska zabava.
Na svidenje!

Vabi odbor

POPUST ZA ČLANE AMD JESENICE

Predstavniki AMD Jesenice in TOZD VIATOR Jesenice so dosegli sporazum odnosno dogovor za popust pri uslugah VIATOR-ja Jesenice za člane AMD Jesenice, in sicer:

Kontrola CO je za člane AMD Jesenice, ki oddajo en kupon od petih z izpolnjenimi podatki člana za 10,00 din cenejša. Delovni čas za kontrolo je v ponedeljek in petek od 6. do 14. ure in v sredo od 14. do 16. ure.

Obveščamo člane, da se dogovarjamo tudi o popustih za tehnične preglede, kot: kontrola koloteka, kontrola koles, pranje avtomobilov itd.

Če bomo te usluge koristili čim bolj masovno, bodo predstavniki TOZD VIATOR še bolj zainteresirani nad to dejavnostjo. Zato prosimo vse člane, da čim preje obnovijo članarino za leto 1976, istočasno pa vabimo vse motorizirane občane, da se nam pridružijo.

AMD JESENICE

RIBIŠKA DRUŽINA JESENICE RAZPISUJE

dve prosti mesti za ribiška čuvaja
v vodah RD Jesenice

Zaposlitev je honorarna za nedoločen čas. Poskusno delo traja dva meseca. Prednost imajo mlajši upokojeanci. Razpis velja 15 dni od objave, pismene prošnje pošljite na naslov Ribiška družina Jesenice.

VABILO NA OBČNI ZBOR

Foto klub ANDREJ PREŠERN Jesenice, bo imel svoj letni občni zbor v ponedeljek, 9. februarja, ob 18. uri v prostorih restavracije Železarne Jesenice (Kazina). Poleg običajnega dnevnega reda občnega zbora, bomo na tem občnem zboru obravnavali in sprejeli nova pravila kluba.

Po občnem zboru bo član kluba Janez Koželj prikazal nekaj svojih diaporitivov s popotovanja po Grčiji. Vabimo vse člane fotokluba ANDREJ PREŠERN in vse ostale delavce Železarne, ki so prijatelji lepe fotografije, da se občnega zbora udeležijo.

Odbor fotokluba
ANDREJ PREŠERN

DEŽURNE TRGOVINE

V soboto, 7. februarja bo na Jesenicah od 15. do 19. ure odprta

SAMOPOSTREŽNA TRGOVINA ZARJA — Kašta 2 na Tržnici

V Kranjski gori bo v soboto, 7. februarja, od 15. do 19. ure in v nedeljo, 8. februarja, od 7. do 10.30 odprta trgovina

EMONA MARKET Kranjska gora

V Gozd Martuljku bo v soboto, 7. februarja, od 15. do 19. ure in v nedeljo, 8. februarja, od 7. do 10.30 odprta trgovina

TP SAMOPOSTREŽBA GOZD MARTULJK

V Mojstrani bo v soboto, 7. februarja, od 15. do 19. ure in v nedeljo, 8. februarja, od 7. do 10.30 odprta trgovina

MARKET MOJSTRANA

VABILO NA LETNO SKUPŠČINO ZB NOV JAVORNIK — KOR. BELA

V soboto, 7. februarja, bo ob 18. uri v dvorani delavskega doma Julke Pibernik in Albina Pibernik na Javorniku letna skupščina krajevnega odbora ZB NOV Javornik — Koroška Bela.

Na letni skupščini bomo analizirali opravljeno delo in sprejeli program dela ter se pogovorili o številnih akcijah, ki jih bo treba opraviti ob praznovanju 35-letnice vstaje. Osebnih vabil ne bomo pošiljali.

Krajevni odbor ZB NOV
Javornik — Kor. Bela

ZAHVALA

Sindikalnemu odboru strojnega vzdrževanja se zahvaljujem za denarno pomoč, ki sem jo prejel v času mojega bolovanja.

Žikica Pavlovič

ZAHVALA

Tovarniški konferenci sindikata Železarne, se iskreno zahvaljujem za denarno pomoč, ki sem jo prejela.

Marija Mrak

ZAHVALA

Vsem sodelavkam in sodelavcem dne Bizjak-jeklovlek, se ob mojem odhodu v pokoj za darilo iskreno zahvaljujem.

V letu 1976 vam želim mnogo sreče in delovnih uspehov.

Almira Ribarič

ZAHVALA

Sindikalnemu odboru Železarne in sindikalnemu odboru TOZD Valjarne oziroma površinske obdelave, se najlepše zahvaljujem za denarno pomoč, obisk in darilo, ki sem ju prejel v času bolovanja.

Dominik Vajdec

ZAHVALA

Sindikalnemu odboru železarne Jesenice se najlepše zahvaljujem za finančno pomoč v času mojega bolovanja.

Vinko Čufer

ZAHVALA

Sindikalnemu odboru železarne Jesenice se najlepše zahvaljujem za denarno pomoč, ki mi je bila v času mojega bolovanja zelo dobrodošla.

Franc Logar

ZAHVALA

Sindikalnemu odboru vzdrževanja — plavž, se iskreno zahvaljujem za denarno pomoč, ki sem jo prejel v času mojega bolovanja.

Viktor Baumgartner

Kino RADIO

7. februarja amer. barvni risani film DETEL NAGAJIVČEK, režija Walter Lantz, ob 15. uri.

7. in 8. februarja amer. barvni film ŽELO, režija George Roy Hill, v gl. vlogi Paul Newman, ob 17. in 19. uri.

9. in 10. februarja amer. barvni film ZLATO IN WHISKY, režija Anthony M. Dawson, v gl. vlogi Tom Scott, ob 17. in 19. uri.

11. februarja italij. CS barvni film KRVAVI OPIJ, režija Ferdinando Baldi, v gl. vlogi Ben Gazzara, ob 17. in 19. uri.

12. februarja zaprto!

13. februarja amer. barvni film REŠITE TIGRA, režija John G. Avildsen, v gl. vlogi Jack Lemon, ob 17. in 19. uri.

14. februarja amer. barvni risani film PODVIGI SLAVNEGA MORNARJA POPAJA. Avtorji: Elie Segar, Max Fleischer, Isadore Klein.

Film poklanja Jugobanka svojim varčevalcem, vstop je prost z izkaznico Ježkogega kluba. (Preklicujemo pomotoma objavljeno predstavo 7. februarja, ki ni brezplačna za člane Ježkogega kluba.)

14. in 15. februarja amer. barvni film MOŽ Z IMENOM GANNON, režija James Goldstone, v gl. vlogi Tony Franciosa, ob 17. in 19. uri.

ZAHVALA

Sindikalnemu odboru FRS in Skupnih služb, se iskreno zahvaljujem za darilo in denarno pomoč v času moje dolgotrajne bolezni.

Iskrena hvala predstavnikom obeh odborov za obisk na domu.

Helena Božič

ZAHVALA

Izvršnemu odboru sindikata Železarne se iskreno zahvaljujem za obisk na domu in za darilo v času mojega bolovanja.

Tončka Divjak

ZAHVALA

Sindikalnemu odboru valjarne Javornik, se iskreno zahvaljujem za lepo darilo in obisk na domu v času moje dolgotrajne bolezni.

Celotnemu kolektivu še mnogo uspehov v letu 1976.

Filip Sodja

ZAHVALA

Komisiji za socialna vprašanja pri sindikatu TOZD Hladna predelava, se iskreno zahvaljujem za denarno pomoč v času moje bolezni.

Marija Razpet

ZAHVALA

Sindikalnemu odboru TOZD Valjarne se iskreno zahvaljujem za denarno pomoč, ki sem jo prejel v času mojega bolovanja.

Janez Žvan

ZAHVALA

Sindikatu Železarne se iskreno zahvaljujem za denarno pomoč, ki mi je bila med boleznijo zelo dobrodošla. Obenem se za prejeto denarno pomoč zahvaljujem tudi sindikalni organizaciji valjarne 2400.

Milan Railič

ZAHVALA

IO sindikata železarne Jesenice se iskreno zahvaljujem za denarno pomoč, ki mi je bila v času bolezni zelo dobrodošla.

Franc Jekovec

ZAHVALA

Sindikalnemu odboru elektrodne obrata — TOZD Hladna predelava, se najlepše zahvaljujem za denarno pomoč v času mojega bolovanja.

Jožefa Meglič

ZAHVALA

Sindikalnemu odboru HVŽ — hladna valjarne se zahvaljujem za denarno pomoč, ki mi je bila v času mojega zdravljenja zelo dobrodošla.

Zvone Ober

ZAHVALA

Sindikatu TOZD Hladna predelava se zahvaljujem za denarno pomoč, ki mi je bila zelo dobrodošla v času moje dolgotrajne bolezni.

Bogo Tomazin

Kino PLAVŽ

7. in 8. februarja amer. barvni film ZLATO IN WHISKY, ob 18. in 20. uri.

8. februarja amer. barvni risani film DETEL NAGAJIVČEK, ob 10. uri.

9. in 10. februarja amer. barvni film ŽELO, ob 18. in 20. uri.

11. februarja zaprto!

12. februarja franc. VV barvni film DVE DEKLETI V ENI PIŽAMI, ob 18. in 20. uri.

13. februarja italij. CS barvni film KRVAVI OPIJ, ob 18. in 20. uri.

14. in 15. februarja amer. CS barvni film ZANDYJEVA NEVESTA, ob 18. in 20. uri.

Kino KRANJSKA GORA

7. februarja amer. CS barvni film GOSPODAR ŽIVLJENJA IN SMRTI.

8. februarja franc. VV barvni film DVE DEKLETI V ENI PIŽAMI.

11. februarja amer. barvni film ZLATO IN WHISKY.

14. februarja amer. barvni film ŽELO.

Kino DOVJE MOJSTRANA

7. februarja amer. barvni film POLETJE 42, ob 19.30.

8. februarja amer. CS barvni film GOSPODAR ŽIVLJENJA IN SMRTI, ob 19.30.

14. februarja amer. barvni film ZLATO IN WHISKY, ob 19.30.

ZAHVALA

Ob smrti našega moža, očeta, starega očeta in pradede

ANDREJA PLEŠA

se zahvaljujemo zdravniku Alojzu Novaku ter dijakinjam medicinske srednje šole Jadranki in Martini za požrtvovalno nego in skrb, ki so mu jo nudili v času dolge in težke bolezni.

Zahvaljujemo se sosedom, znanec, sorodnikom, prijateljem, sodelavcem in družbenopolitičnim in družbenim organizacijam za vso pomoč, izraze sožalja in vence.

Govornikom se zahvaljujemo za iskrene in tople poslovilne besede, prav tako pihalnemu orkestru Jeseniških železarjev in pevcev. Zahvaljujemo se tudi vsem, ki so pokojnika v tako velikem številu spremlili na njegovi zadnji poti.

ŽALUJOČA žena,
hčerka Cvetka ter sinovi
Dušan, Vanjo in
Tonček z družinami

ZAHVALA

Ob nenadni in boleči izgubi ljube-
ga in nadvse dobrega očeta

IVANA KRAMARJA

se iskreno zahvaljujemo vsem sorodnikom, znanec in sosedom ter vsem, ki so nam izrazili sožalje, darovali vence in cvetje ter ga tako številno spremlili na njegovi zadnji poti. Posebno se zahvaljujemo zdravniku Zalokarjevi za obiske na domu v času njegovega bolovanja, kakor tudi sosedom za vsestransko pomoč v dneh težke izgube. Zahvaljujemo se voznikom osebnih avtomobilov, pevcem in pihalnemu orkestru Jeseniški železarji.

Žalujoci: Greti in Rupert
z družinama

ZAHVALA

Ob nenadni izgubi dragega moža,
očeta, tasta in deda

MARJANA RUČIGAJA

se vsem, ki ste ga spremlili na njegovi zadnji poti, mu darovali cvetje in nam pomagali ter sočustvovali z nami v teh hudih dneh, iskreno zahvaljujemo. Še posebej hvala njegovim bivšim sodelavcem iz jeklovleka in raziskovalnemu oddelku.

Ručigajevi

ZAHVALA

Ov nepričakovani smrti našega
dragega očeta, brata in svaka

LOJZA KOVAČ

se najlepše zahvaljujemo vsem, ki ste ga spremlili na njegovi zadnji poti. Posebno pa se še zahvaljujemo sosedom Bokan, Azinovič in Koblar, ki so nam v teh težkih trenutkih tako nesebično pomagali. Prav lepa hvala tudi pevcem in sodelavcem za poslovilne besede. Na kraju se zahvaljujemo tudi za denarno pomoč vsem stanovalcem stolpnice Tito-va 4/a.

ŽALUJOČI: sin Joško,
brat Matija, svak Viktor ter
ostalo sorodstvo

MLADI ROD ZMAGUJE

Zadnja kola v mladinskem in pionirskem prvenstvu, v katerem nastopajo mladinci Kranjske gore ter pionirji Jesenic, so prinesla precej zadovoljstva v jeseniški tabor. Kranjskogorci, ki nastopajo v zaključnem delu mladinskega državnega prvenstva so se kar dvakrat pomerili z mladinci Tivolija. Pri tem je treba vedeti, da je moštvo Tivolija pravzaprav druga ekipa Olimpije. Obakrat so visoko zmagali naši. Na prvi tekmi, ki je bila na Jesenicah, so Kranjskogorci zmagali z rezultatom 28:0 (6:0, 11:0, 11:0).

Srečanje je bilo na poprečni kvaliteten ravni, končalo pa se je z nešportnimi izpadi mladih hokejistov in splošnim pretepom. Vzrok so sicer zagrešili gostje, njihov hokejist Tehovnik je dobro minuto pred koncem grobo in namerno zelo resno poškodoval Branka Šuvaka. Potem, ko sta sodnika naznanila konec in bi se morali mladi športniki pozdraviti je prišlo do splošnega pretepa, ki ni v čast ne Ljubljancem, ne našim. Vse kaže, da so pri HD Jesenice po tem incidentu našli pravo pot in mladim hokejistom povedali, da tako početje škoduje ugledu jeseniškega hokeja.

Gole so na prvi tekmi proti Tivoliju dosegli: Z. Šuvak 12, D. Horvat 4, M. Horvat 3, Šlibar in Golja po 2, B. Šuvak, Medja Ščap, Brun in Fartek po 1.

Tudi povratno srečanje, ki je bilo v nedeljo v hali Tivoli se je končalo z visoko zmago Kranjskogorcev.

Dosegli so rekordno zmago v letošnjem prvenstvu 34:1 (11:0, 12:1, 11:0). Srečanje je minilo precej mirno, kar dokazuje tudi izključitev na obeh straneh. Sodnika sta domačine izključila le za dve, Kranjskogorce pa za štiri minute.

Gole za Kranjsko goro so dosegli: Golja in Lah po 5, D. Horvat, Fartek in Z. Šuvak po 4, Brun 3, Terseglav, Jug, Ščap, Šlibar po 2 ter M. Horvat 1.

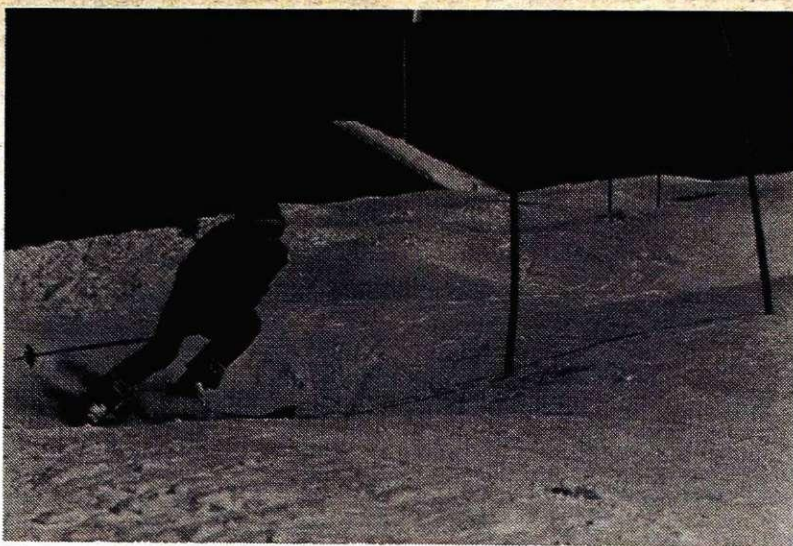
OLIMPIJA NA KOLENIH

Pionirji Jesenic pa so v soboto v hali Tivoli odigrali prvo finalno tekmo republiškega prvenstva in premagali vrstnike Olimpije s tesnim rezultatom 3:2 (0:2, 2:0, 1:0). Srečanje je bilo precej razburljivo. Domačini so bili boljši v prvi tretjini in so povedli z 2:0. V nadaljevanju pa so do veljave prišli Jeseničani, ki so z borbeno igro poraz spremenili v zmago.

Gole za Jesenice so dosegli: Bešič, Iskra in Pajič.

ŠESTERICA NA OLIMPIADI

V jugoslovanski hokejski reprezentanci, ki je v nedeljo zvečer odpotovala na XII. olimpijske igre v Innsbruck je šest igralcev jeseniškega moštva. Med osemnajstimi igralci so to: Marjan in Franc Žbontar, Ivan Ščap, Silvo Poljanšek, Edo Hafner in Roman Smolej. Pred odhodom je iz reprezentance izpadel Cvetko Pirih, ki ga je zamenjal Darko Beravs.

Reprezentant Matej Oblak pri vožnji veleslalomu

USPEH CIBICANOV NA ZATRNIKU

V nedeljo, 1. februarja, so cibicani nastopili na Zatrniku. Na 850 metrov dolgem veleslalomu so se pomerili med seboj cibicani vseh slovenskih klubov, med njimi pa so največ uspeha poželi najmlajši iz naše občine. Kljub visokim štartnim številkam (prijavili so se naknadno), so cibicani dokazali, da so med najboljšimi v Sloveniji in da imamo na Jesenicah dosti dobrega smučarskega naraščaja. Pri cibicankah je Barbara Kunc padla in odstopila.

REZULTATI: — cibicani: 1. Matjaž Naglič — Jes. — 1.04,63, 2. Gaber Pogačnik — Jes. — 1.06,79, 3. Jani Pirc — Jes. — 1.13,86, 6. Robi

Žan — Jes. — 1.20,32, 15. Matjaž Smolej — Jes. — 1.23,54, 19. Kanalc — Kr. gora — 1.27,65, 20. Gasar — Kr. gora — 1.28,25, 26. Blaž Ravnik — 1.30,17, 41. Matej Lakota — 1.36,46, 42. Lojzi Borštnik — 1.37,14, 49. Igor Klinar — 1.43,55 (vsi Jesenice).

To sredo in četrtek bo smučarska zveza Jesenice priredila prvenstva Slovenije v alpskem smučanju za mlajše pionirje in pionirke. V Kranjski gori se bo v slalomu in veleslalomu pomerilo med seboj preko 100 najboljših slovenskih mlajših pionirjev in pionirk iz vseh slovenskih klubov.

Prihodnjo soboto in nedeljo pa bo na Zelenici republiško prvenstvo za starejše pionirje in pionirke, na katerem bo tudi nastopilo precej pionirjev iz naše občine.

ZIMSKI TEČAJ NA VRŠČU

Že tretje leto zapored je med zimskimi počitnicami potekal tečaj smučanja in zimske hoje, ki ga organizira za svoje člane mladinski odsek pri planinskem društvu Jesenice. V treh dneh, od 25. do 28. januarja, se je 40 mladih tečajnikov — učencev osnovnih šol, seznanilo z zgodovino planinstva, s sestavo planinske zveze Jugoslavije in organizirano planinskega društva Jesenice. Seznanili so se tudi z opremo, ki jo pozimi potrebujejo v gorah. Cena tečaja je bila izredno nizka, saj je znašala komaj 5,00 din, zato so šli na tečaj samo tisti, ki so se čez leto redno udeleževali sestankov in akcij, opraviti pa je moral tudi šest izletov.

Takoj po prihodu v kočjo smo bili prosti do večera, kar smo seveda vsi izkoristili za smučanje, saj nas je večina letos prvič stopila na smuči. Zvečer je vodja tečaja razložil program dela.

V naslednjih dneh se je osem mladink in mladincev povzpelo na Šito glavo. V torek so štirje mladinci uživali nekaj čudovitih ur na Slemenu, medtem, ko so se drugi spustili v Trento, kjer jim je Jaka Čop pripovedoval zgodovino trentarskih pastirjev, gorskih vodnikov, lovcev in kopačev ter o delu dr. Julijusa Kugyja. Popoldne pa so nas obiskali reporterji Pionirskega lista in o našem bivanju na Vršču pripravili reportažo.

Prehitro so minili trije lepi dnevi na Vršču. Zadnji dan dopoldne smo še izkoristili za smučanje, popoldne pa smo se morali posloviti od prelepih gora in prijazne Erjavčeve kočje. Še poslednji pogled na Prisojnik in Mojstrovko in ko je sonce še zadnjič obljelo gore okoli Skrlatice, smo že brzeli na smučeh proti Kranjski gori.

Naj izkoristim priložnost in se v imenu vseh zahvalim PD Jesenice za pomoč pri organizaciji, osebu Erjavčeve kočje za gostoljubnost in vodjem Jaku Čopu, Janezu Fonu in tovarišicam Thaler in Rovani za ves trud, ki so ga imeli z nami.

GORAZD

Rokomet

PRED ZAČETKOM SEZONE

Po skoraj trimesečnem premoru se bodo jeseniški rokometiški preizkusili na zimskem prvenstvu Slovenije, ki se igra na Kodeljevem, v športni dvorani Slovana. Za razliko od preteklega leta, ko so nastopili v C skupini, bodo letos igrali v B skupini, v kateri bodo nastopila le nekatera moštva (predvidoma 10) iz vseh konjskih lig v Sloveniji. Prve tekme bodo Jeseničani odigrali že to soboto, 7. februarja. Želimo si, da bodo Jeseničani poskušali dati vse od sebe in da bodo vsaj približno ponovili uspeh iz lanskoletne zimske lige, ko so bili med osmimi ekipami drugi.

Jesenški rokometiški so ves december in januar trenirali dvakrat tedensko v telovadnici osnovne šole v Zabreznici. Treninge so vsi igralci dokaj dobro obiskovali. Največ se je na treningih pridobivalo na kondiciji, medtem, ko je bilo uigravanja in učenja novih taktičnih variant na sporedu le nekajkrat. Slabost je še vedno v tem, da rokometiški nimajo trenerja, ki bi bil lahko navzoč vsakemu treningu, saj je le tako

mogoč napredek in dvig kvalitete. Nekatere treninge je vodil Jaroslav Bok, profesor telesne vzgoje na jeseniški gimnaziji, vendar pa ni mogel redno prihajati na treninge, zaradi šolskih in družinskih obveznosti, kar je velika škoda, saj so nekateri rokometiški, predvsem mladi, na njegovih treningih veliko pridobili. Bila bi velika škoda, če Jaroslav Bok, ne bi mogel voditi in trenirati ekipe, ki bi pod njegovim vodstvom veliko napredovala.

V ekipi, ki jo je ob koncu prvenstva zapustil Bojan Šporar, ki je odšel v JLA verjetno pa ne bo igral več tudi Geršak, bodo v novi sezoni nastopili: Boldžir, Šporar J., Šubic, Petermel, Prešeren, Pavlič, Pogačnik, Močnik, Varl, Korenč, Radinovič, Novak, Sefaj in Adžič.

Želimo si le, da bodo Jeseničani v Ljubljani pokazali vse svoje znanje in da se bodo borili. Poglavitno je, da bodo Jesenice dostojno zastopane na zimskem prvenstvu in da se bodo igralci, predvsem mladi, ob igranju in gledanju drugih ekip, veliko naučili, kar je tudi pogoj za napredek in dvig kvalitete, predvsem pa dobra priprava na pričetek prvenstva v LCRL.

-tok

Smučanje

VELIK USPEH JUSTINA

V soboto so se vrnili naši skakalci z velike turneje »Grand Prix«, ki je obsegala tekme na treh olimpijskih skakalnicah — Chamonix, St. Moritz, Cortina. Nastopili so naslednji naši skakalci: Loštrek in Mlakar, Križaj, Pudgar in tekmovalca jeseniške smučarske zveze Justin in Stefančič. V izredno močni mednarodni konkurenci so naši skakalci imeli lep uspeh, posebno naša dva skakalca Dušan Justin in Peter Stefančič.

Rezultati posameznih tekem:

CHAMONIX

1. GRETTE Odd, Nor, 88, 90 m, 240,66, 2. SCHWABL Walter, Aut, 88, 89 m, 240,00; 3. HOLMEN JENSEN Dag, Nor, 87,5, 90 m, 236,8; 4. BONETTI Sepp, Sui, 87, 89 m, 233,9; 5. MILLONIG Hans, Aut, 86,5, 89 m, 232,6; 6. POIROT Gilbert Fra, 87,5, 87 m, 232,5; 7. ŠTEFANČIČ Peter, Jug, 85,5, 86 m, 226,2; 8. PUDGAR Danilo, Jug, 84, 85 m, 224,7; 15. LOŠTREK Janez, Jug, 86,5, 84,5 m, 217,4; 17. JUSTIN Dušan, Jug, 85, 84 m, 214,2.

ST. MORITZ

1. SCHMID Hans, Sui, 87, 89 m, 243,2; 2. SCHWINGHAMMER Sepp, BRD, 89, 87 m, 242,2; 3. STEINER Walter, Sui, 82, 82 m, 223,5; 21. JUSTIN Dušan, Jug, 78, 79 m, 201,8; 23. ŠTEFANČIČ Peter, Jug, 77, 76 m, 196,9; 24. LOŠTREK Janez, Jug, 78,5, 77 m, 195,4; 25. Mlakar Marko, Jug, 78, 78 m, 195,2.

CORTINA

1. STEINER Walter, Sui, 87, 85,5 m, 242,1; 2. SCHMID Hans, Sui, 86, 84,5 m, 235,9; 3. TUSCH Rudy, BRD, 84,5, 85 m, 234,3; 13. JUSTIN

Dušan, Jug, 83, 83 m, 221,2; 16. PUDGAR Danilo, Jug, 81, 81 m, 216,8; 17. ŠTEFANČIČ Peter, Jug, 80, 81 m, 213,8; 22. Mlakar Marko, Jug, 81, 80 m, 209,2.

SKUPNA UVRSTITEV VSE TURNEJE

1. SCHWABL Walter, Aut, 676,0; 2. POIROT Gilbert, Fra, 670,9; 3. MILLONIG Hans, Aut, 666,7; 4. HOLMEN Jensen, Nor, 662,6; 5. ABRAMOV Dimitri, Sov, 657,6; 6. GRETTE Odd, Nor, 654,5; 7. JUSTIN Dušan, Jug, 637,2; 8. ŠTEFANČIČ Peter, Jug, 636,9; 14. Loštrek Janez, Jug, 612,8; 15. PUDGAR Danilo, Jug, 612,7; 16. Mlakar Marko, Jug, 610,9.

Po teh rezultatih vidimo, da razen na tekmi v St. Moritzu, naši skakalci niso bistveno zaostajali za dolžinami najboljših (Schmidt, Steiner) in da so dobivali tudi po 220 točk in več, kar je za tako kvalitetno turnejo zelo dobro. Kaj naj rečemo po tej turneji o naših dveh skakalcih Justinu in Stefančiču.

JUSTIN je s svojo borbenostjo in visoko športno moralno dosegel svoj najboljši uspeh s sedmim mestom v skupni uvrstitvi in je tako postavil tudi verjetno najboljši rezultat (letošnji) v skokih.

ŠTEFANČIČ je po dolgotrajni krizi spet skočil, kot zna, posebno v Chamonixu in Cortini. Verjetno ga je psihična obremenitev kot olimpijskega kandidata precej ovirala, da prej ni skakal tako kot smo pričakovali.

Če bodo naši olimpijci tako borbeno in z voljo do uspeha tekmovali na olimpijskih igrah, mislim, da morajo doseči vsaj solidne uvrstitve.

S.

PIONIRJI NA PRVENSTVU SRS V SMUČARSKIH TEKIH

V soboto, 31. januarja, so se zbrali na mariborskem Pohorju pionirji, ki so se borili za republiške naslove v smučarskih tekih. Mariborski delavci so prvenstvo organizirali kljub pomanjkanju snega. Lahko rečemo, da bi bilo tekmovanje v skoraj nemogočih pogojih, če jim ravno zadnjo noč ne bi nasulo nekaj centimetrov snega. Nastopilo je okoli 130 tekmovalcev iz skoraj vseh slovenskih klubov.

Tega tekmovalca so se udeležili tudi naši pionirji. Kljub temu, da niso izpolnili pričakovanj, pa so dosegli zadovoljive rezultate. Še najboljše sta tekla Igor Kobentar iz Hrušice pri ml. pionirjih in Franci Teraš iz Mojstrane pri st. pionirjih, oba sta osvojila osmo mesto v svojih kategorijah. Upamo, da bodo svoje uvrstitve popravili že naslednji teden na prvenstvu SFRJ v Kranju.

REZULTATI: — ml. pionirji: 1. Jani Pustovrh — Olimpija — 9.15,0, 2. Miha Šturm — Alpes — 9.36,9, 3. Jože Demšar — Alpes — 10.13,1, 8. Igor Kobentar — TVD Partizan Hrušica, 13. Roman Mlinar, 18. Dejan Pampovič oba SD Kranjska gora, 22. Borut Slivnik — TVD Partizan Hrušica, itd.

St. pionirji: 1. Jani Kršinar — Olimpija — 9.58,1, 2. Bojan Munih — Olimpija — 10.02,2, 3. Jože Klemenčič — Dol — 11.01,8, 8. Franci Teraš SD Mojstrana, 10. Janez Justin — TVD Partizan Žirovnica, 18. Korneljič Adamek — SD Mojstrana, 21. Gorazd Zavodnik, 25. Mirič Lebar, 31. Borut Kramar — vsi SD Kr. gora, 37. Boris Kobentar — TVD Partizan Hrušica, 38. Boris Peterka — SD Kranjska gora, itd.

A. K.

Namizni tenis

ZMAGA IN PORAZ

Pretekli četrtek se je pričel drugi del tekmovalnj v gorenjski namiznoteniški ligi, v kateri sodelujeta iz naše občine dve ekipi in sicer: Murova in Jesenice II, ki sta prvi del zaključili z bolj ali manj pričakovanim rezultatom.

V prvem kolu sta obe ekipi z Jesenic nastopili doma. Igralci

Murove so v svoji mini-hali na Murovi gostili dokaj povprečno ekipo iz Trboja, ki po kvaliteti precej zaostaja za njimi in zato ni presenetljiva gladka zmaga igralcev Murove z rezultatom 5:1. Edino točko je gostom oddal Ivan Puc poleg njega pa sta za barve Murove nastopila Lavtižar in Ravnikar.

Precej težje delo pa so imeli igralci Jesenic II, ki so imeli za nasprotnika ekipo iz Lesc, ki pa je bila za mlade, kljub borbenosti, ki so jo prikazali pretrd nasprotnik. Dvoboj so izgubili 3:5. Nastopili so: Robič, Kobar

M. in Babič, ki so tudi vsak po enkrat zmagali.

Danes v četrtek, ko se igrajo tekme drugega kola, igralci Murove gostujejo v Mošnjah, kjer zmaga ne bi smela biti vprašanje. Mladi igralci Jesenic II. pa gostujejo pri drugo-uvrščeni ekipi prvega dela prvenstva Kondorju iz Skofje Loke, proti katerim težko upajo na uspeh, toda že vsaka točka bi bila velika spodbuda za nadaljnje delo.

F. R.

PAVLIN POVEČAL VODSTVO

Tri kola pred koncem je že skoraj gotovo, da prvega mesta Pavlinu nihče več ne more odvzeti, saj ima pred neposrednimi nasledniki že točko in pol prednosti. V osmih kolic je osvojil 7,5 točk in je od vseh igralcev na turnirju pokazal največ. V 8. kolu je zanesljivo premagal Janka Korošca, ki si je s tem porazom napravil skoraj vse možnosti za naslov jeseniškega prvaka. Lado Krajnik, ki je trenutno na drugem mestu je drugič na prvenstvu izgubil, vendar ima še možnosti za končni uspeh. Mladinec Alojz Železnik, ki ima pol točke manj od Krajnika, vendar eno neodigrano partijo, je doslej na turnirju igral izredno zanesljivo, tako, da že sedaj predstavlja enega najboljših jeseniških igralcev. V boju za mesta tik pod vrhom so še Anton Krničar, Franci Ravnik, Tone Konobelj in še nekateri.

Rezultati 8. kola: Korošec : Pavlin 0:1, Konobelj : Krajnik 1:0, Tramte : Krničar 0:1, Marušič : Ravnik 0:1, Košir : Bec 1/2:1/2, Pazlar : Hribernik 0:1, Čiuha : Pristov 0:1, Svetlin D. : Kostanjšek 0:1, Svetlin B. : Poljanšek 0:1, Ivelja : Kamšek 1/2:1/2; preložene pa so bile partije Simončič : Železnik in Golob : Hudolin.

Vrstni red po 8. kolu: Pavlin 7,5, Krajnik 6, Železnik 5,5 (-1), Konobelj 5,5, Korošec, Ravnik in Krničar 5, itd.

DRUGO KOLO V »INTERLIGI 76«

V nedeljo, 1. februarja, so šahisti štirih klubov, ki igrajo v INTERLIGI, odigrali drugo kolo. Ekipa Jesenic je gostila ekipo avstrijske Koroške SV Feldkirchen, Kranjska gora pa je morala na gostovanje v Malešče. Tako kot v prvem kolu je tudi v tem kolu imela največ uspeha ekipa Jesenic, ki je visoko premagala goste s Koroške, z rezultatom 7:3. Za jeseniško ekipo so celo točko osvojili: Zorko, Pavlin, Tramte, Železnik, Golob in Rodman, remizirala pa sta Krajnik in Majtan.

Ekipa Kranjske gore pa je igrala v Maleščah z istoimensko ekipo in visoko izgubila z rezultatom 3,5:6,5. V ekipi Kranjske gore so bili najboljši veteran Korošec, Jan in mladinec Barič, ki so zmagali, remizirala pa je Korantar.

Vrstni red po drugem kolu: 1. Jesenice 13, 2. ASKO Malešče 10,5, 3. SV Feldkirchen 9, 4. Kranjska gora 7,5.

K. T.

Košarka

ZAČETEK PRVENSTVA V I. SKL-A

Najvišja republiška liga se seli v dvorane, tako kot se je to pojavilo pred leti v zveznem tekmovalstvu in prineslo velik kvaliteten napredek jugoslovanske košarke. Slovenska košarka želi napredovati. Z izgradnjo dvoran po vsej Sloveniji si je precej klubov zagotovila ugodne pogoje za trening. Tekmovalja in priprave se bodo lahko odvijale nemoteno, poškodbe igralcev bodo zaradi slabih vremenskih razmer manjše, pa tudi gledalci bodo v boljšem položaju.

Tekmovalje v 1. SKL-A se bo pričelo, 7. februarja in se končalo konec junija. V jeseni pa bo prešlo na isti termin, ki ga uporabljajo tudi zvezni ligasi. V ligi bo nastopalo 12 ekip: Triglav, Novoteks, Fructal, Ježica, Trnovo, Vrhnika, Kovinotehna, Branik, Beti, Rudar ter novince Bežigrad 74 in Jesenice.

Kandidati za najvišja mesta so predvsem Kovinotehna, Branik, Bežigrad 74 in Triglav. Ostala moštva si bodo skušala priboriti obstanek v ligi. Prav to je tudi cilj Jeseničanov. Naloga za naše moštvo gotovo ne bo lahka. Trenirali so v telovadnici osnovne šole v Kranjski gori, kjer bodo tudi odigrali vse prvenstvene tekme. Vožnja zahteva od igralcev precej časa, saj jih je polovica na šolanju v Ljubljani. Pomanjkanje primerne telovadnice na Jesenicah pa se bo poznalo tudi v izgubi dela svojega občinstva.

Moštvo bodo v tej sezoni zastopali isti igralci kot preteklo leto. Igralci so bogatejši za eno tekmovalno sezono, ekipa je vedno bolj uigrana, vendar je vprašanje, če bo to dovolj za obstanek v ligi. Ker vemo, da bodo igralci in trener Božič dali od sebe, vse, jim lahko le želimo obstanek v ligi, ki bo edina in tudi resnično prava nagrada za njihovo predanost športu.

Prva prvenstvena tekma bo na sporedu v nedeljo, 8. februarja, ob 10. uri v Kranjski gori. Nasprotnik Jesenic bo moštvo Novoteksa iz Novega mesta. Vstop bo tako kot doslej prost. Vse privržence košarke vabimo, da si to tekmo ogledajo.

NI